

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

www.cymru.gov.uk

Cadw dysgwyr yn ddiogel

Rôl awdurdodau lleol, cyrff llywodraethu a pherchnogion ysgolion annibynnol o dan Ddeddf Addysg 2002

Canllawiau

Dogfen ganllawiau: rhif 158/2015
Dyddiad cyhoeddi: Ionawr 2015

Cadw dysgwyr yn ddiogel

- Cynulleidfa** Awdurdodau lleol; penaethiaid a chyrrff llywodraethu ysgolion a gynhelir; penaethiaid a chyrrff llywodraethu ysgolion gwirfoddol a gynorthwyr ac ysgolion sefydledig; athrawon sy'n gyfrifol am unedau cyfeirio disgyblion; awdurdodau esgobaethol yr eglwys; perchnogion ysgolion annibynnol; penaethiaid sefydliadau addysg bellach; undebau staff ysgol; Llywodraethwyr Cymru; Gyrfa Cymru; awdurdodau addysg uwch a Chadeiryddion Byrddau Lleol Diogelu Plant. Dylai gael ei darllen hefyd gan staff yn y sefydliadau hynny sydd â chyfrifoldeb arweiniol dros ddiogelu plant.
- Trosolwg** Mae'r ddogfen hon yn cynnwys canllawiau i awdurdodau lleol a chyrrff llywodraethu ar drefniadau ar gyfer diogelu plant o dan adran 175 o Ddeddf Addysg 2002.
- Camau i'w cymryd** Mae'n ofynnol bod cyflogwyr a sefydliadau addysgol sy'n ymwneud â darparu gwasanaethau addysg i blant a phobl ifanc yn cymryd y camau angenrheidiol a nodir yn y canllawiau hyn. Mae rhwymedigaethau cyfreithiol i gyflogwyr a sefydliadau addysgol yn y meysydd hyn a thynnir sylw at y rhain yn y canllawiau.
- Rhagor o wybodaeth** Dylid cyfeirio ymholiadau am y ddogfen hon at:
Deborah Campbell
Dysgwyr Amrywiol a Diogelu
Yr Adran Addysg a Sgiliau
Llywodraeth Cymru
Parc Cathays
Caerdydd
CF10 3NQ
Ffôn: 029 2082 5807
e-bost: keepinglearnerssafe@cymru.gsi.gov.uk
- Copïau ychwanegol** Mae'r ddogfen hon ar gael o wefan Llywodraeth Cymru yn www.cymru.gov.uk/addysgasgiliau
- Dogfennau cysylltiedig** Mae'r canllawiau hyn yn disodli:
- *Diogelu Plant mewn Addysg: Rôl awdurdodau lleol a chyrrff llywodraethu o dan Ddeddf Addysg 2002* Cylchlythyr Llywodraeth Cynulliad Cymru Rhif 005/2008 (2008)
  - *Amddiffyn Plant: Atal Pobl Anaddas rhag Gweithio gyda Phlant a Phobl Ifanc yn y Gwasanaeth Addysg* Cylchlythyr Cynulliad Cenedlaethol Cymru Rhif 34/02 (2002)
  - *Y Swyddfa Cofnodion Troseddol: Ffeithiau Sylfaenol i Wirfoddolwyr mewn Ysgolion* Cylchlythyr Cynulliad Cenedlaethol Cymru Rhif 02/03 (2003)
  - *Adrodd am Gamymddwyn ac Anghymhwysra yn y Gwasanaeth Addysg: Adrodd am Achosion o Gamymddwyn neu Anghymhwysra Proffesiynol yn y Gwasanaeth Addysg – Trefniadau Adrodd Diwygiedig o 12 Hydref 2009 ymlaen* Cylchlythyr Llywodraeth Cynulliad Cymru Rhif 018/2009 (2009)

Cynnwys

Rhagair	4
Statws a chynnwys y canllawiau hyn	4
Geirfa	7
Pennod 1: Y fframwaith ar gyfer diogelu yng Nghymru – dyletswyddau statudol, canllawiau a strwythurau diogelu	9
Adran 175 o Ddeddf Addysg 2002	9
Dyletswydd gofal y gyfraith gyffredin	10
Deddf Plant 1989	10
Deddf Plant 2004	11
Deddf Cydraddoldeb 2010	11
Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014	12
Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004	13
Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan	13
Y Fframwaith Hawliau Plant	14
Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn (CCUHP)	14
Mesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc (Cymru) 2011	15
Bil Trais ar sail Rhywedd, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (Cymru)	15
Byrddau Lleol Diogelu Plant	15
Adolygiadau ymarfer plant: fforymau proffesiynol amlasiantaethol	16
Pennod 2: Rolau a chyfrifoldebau diogelu yn y gwasanaeth addysg	18
Prif egwyddorion	18
Cyfrifoldebau awdurdodau lleol	20
Cyfrifoldebau cyrff llywodraethu/perchnogion	23
Cyfrifoldebau prifathrawon/penaethiaid	24
Cyfrifoldebau'r uwch swyddog dynodedig ar gyfer amddiffyn plant	25
Atgyfeirio	26
Cadw cofnodion	26
Codi ymwybyddiaeth	26
Adolygu polisi	27
Hyfforddiant amddiffyn plant a hyfforddiant amlasiantaethol	27
Cyfrifoldebau ysgolion annibynnol	29
Cyfrifoldebau ysgolion annibynnol sy'n cynnig darpariaeth breswyl	30
Sefydliadau addysg bellach	30
Cyfrifoldebau ysgolion bro, darparwyr gweithgareddau cyn ac ar ôl ysgol a darparwyr dysgu y tu allan i oriau ysgol	30
Pennod 3: Ymateb i bryderon diogelu unigol yn y gwasanaeth addysg	32
Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan	32
Rhannu cyfrifoldeb wrth roi'r gweithdrefnau ar waith	32
Gwybodaeth angenrheidiol ar gyfer staff gwasanaethau addysg	33
Arwyddion y dylai staff gwasanaethau addysg chwilio amdanynt	33
Y camau i'w cymryd os bydd gan staff ysgol neu goleg bryderon am blentyn	33
Ymateb priodol gan staff gwasanaethau addysg sydd â phryderon yn ymwneud ag amddiffyn plant	34
Gofyn am gyngor ynghylch pryderon	35
Ymchwiliadau	36

Atgyfeirio	36
Cymryd rhan yn y broses amddiffyn plant	36
Gwrando ar blant	37
Dyletswydd i gadw cyfrinachedd	38
Cynnwys rhieni neu ofalwyr	38
Rhannu gwybodaeth	39
Goruchwyliaeth a chymorth	40
Pennod 4: Cyfrifoldebau diogelu mewn amgylchiadau penodol	42
Cyflwyniad	42
Cam-drin gan blant a phobl ifanc, gan gynnwys cam-drin rhywiol (ymddygiad rhywiol niweidiol)	42
Plant sy'n ceisio lloches	42
Disgyblion o grwpiau pobl dduon a lleiafrifoedd ethnig	42
Bwlio	43
Delweddau o gam-drin plant a'r rhyngwyd	43
Cam-drin plant yng nghyswllt cred mewn dewiniaeth neu gred ysbrydol arall	44
Esgeuluso plant	44
Plant a phobl ifanc yn y system cyfiawnder ieuenctid	45
Plant sy'n byw oddi cartref neu mewn llety dros dro	46
Camfanteisio'n rhywiol ar blant	46
Plant a allai fod wedi'u masnachu	46
Plant yn colli addysg	47
Plant sy'n rhedeg i ffwrdd/plant sydd ar goll	47
Plant anabl	47
e-Ddiogelwch	48
Salwch ffug neu salwch gwneud	49
Anffurfio organau cenhedlu benywod	49
Priodas dan orfod a thrais ar sail anrhydedd	50
Gofal maeth gan gynnwys maethu preifat	51
Ymweliadau cyfnewid tramor	51
Trais ar sail rhywedd, cam-drin domestig a thrais rhywiol	52
Cyffwrdd â disgyblion, gan gynnwys ataliaeth	54
Radicalaiddio	55
Pobl ifanc sy'n cael cyfathrach rywiol	56
Camddefnyddio sylweddau	58
Hunanladdiad	58
Cam-drin gan bartner agos yn ei ardegau	59
Pennod 5: Arferion recriwtio mwy diogel	61
Cyflwyniad	61
Y broses recriwtio	62
Datganiad polisi ar recriwtio a dethol	62
Cynllunio a hysbysebu	63
Ffurflen gais	63
Swydd-ddisgrifiad	65
Manyleb y person	65
Pecyn gwybodaeth yr ymgeisydd	66
Craffu a llunio rhestr fer	66
Geirda	66

Gwiriadau cyn cyf-weld	66
Cynnwys disgyblion a myfyrwyr	67
Cyfweliadau	67
Gwahoddiad i gyfweliad	67
Panel cyf-weld	67
Cwmpas y cyfweliad	68
Cynnig penodi dan amodau	69
Gwiriadau cyn penodi	69
Hunaniaeth	71
Cofrestru gyda Chyngor Addysgu Cyffredinol Cymru	71
Addysg bellach: cymwysterau addysgu cydnabyddedig	72
Geirda am gymeriad a gwaith proffesiynol	72
Hanes cyflogaeth flaenorol	74
Iechyd	74
Ar ôl penodi: cynnal diwylliant diogelach	74
Cynefino	75
Athrawon Newydd Gymhwysu	76
Monitro a sicrwydd	77
Pennod 6: Y Gwasanaeth Datgelu a Gwahardd (DBS)	78
Y Gwasanaeth Datgelu a Gwahardd (DBS)	78
Mathau o wiriad	78
Gwasanaeth diweddarau'r DBS	79
Gweithgaredd a reoleiddir	80
Ar gyfer pwy y mae angen gwiriad DBS?	81
Staff addysgu a staff eraill sy'n gweithio am dâl	82
Staff asiantaethau	82
Darpariaeth frys yn absenoldeb staff nad ydynt yn addysgu	83
Ymgeiswyr am gyrsiau hyfforddiant athrawon	83
Trefniadau estynedig mewn ysgolion	84
Gwirfoddolwyr	85
Ymwelwyr ag ysgolion	86
Aelodau bwrdd llywodraethwyr	87
Pa bryd a pha mor aml y mae'n rhaid gwneud cais am ddatgeliad?	87
Dechrau gweithio cyn cael datgeliad	88
Sut i benderfynu a yw cofnod troseddol y person yn berthnasol	88
Recriwtio cyn-droseddwyr	89
Ceisiadau twyllodrus	90
Sut i storio a thrin gwybodaeth o dystysgrifau'r DBS	90
Cofnod canolog sengl o wiriadau datgelu a gwahardd	90
Rhannu gwybodaeth o ddatgeliad	91
Atodiad 1: Polisi amddiffyn plant enghreifftiol	93
Atodiad 2: Nodyn enghreifftiol i staff	97
Atodiad 3: Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan 2008 – atgyfeirio	99
Atodiad 4: Siart Ilif gwiriadau cofnod troseddol y DBS a gwirio rhestrau gwahardd	100
Atodiad 5: Gwiriadau Datgelu a Gwahardd	101

Rhagair

Mae gan bawb yn y gwasanaeth addysg yr un amcan sef i helpu i gadw plant a phobl ifanc yn ddiogel drwy gyfrannu at:

- greu a chynnal amgylchedd dysgu diogel i blant a phobl ifanc
- nodi lle mae pryderon yn codi ynghylch lles plant a mynd i'r afael â hwy, lle y bo yn briodol, mewn partneriaeth ag asiantaethau eraill
- datblygu dealltwriaeth, ymwybyddiaeth a gallu plentyn i wrthsefyll drwy'r cwricwlwm.

Er mwyn cyflawni'r amcan hwn, mae angen systemau penodol i:

- atal pobl anaddas rhag gweithio gyda phlant a phobl ifanc
- hyrwyddo arferion diogel a herio arferion gwael sy'n anniogel
- nodi enghreifftiau lle mae sail i bryderu am les plentyn, a chychwyn neu gymryd camau priodol i'w cadw'n ddiogel
- cyfrannu at waith partneriaeth effeithiol rhwng pawb sy'n ymwneud â darparu gwasanaethau i blant a phobl ifanc.

Pwrpas y canllawiau hyn yw helpu pob darparwr addysg i sicrhau bod ganddo systemau effeithiol ar waith i helpu i gyflawni'r amcanion hynny. Bydd yn cyflwyno cyfrifoldebau awdurdodau lleol, cyrff llywodraethu pob ysgol a gynhelir (mae cyfeiriadau at ysgolion yn y ddogfen hon drwyddi draw hefyd yn cynnwys unedau cyfeirio disgyblion), sefydliadau Addysg Bellach (sefydliadau AB) a pherchnogion ysgolion annibynnol i sicrhau bod ganddynt drefniadau ar gyfer arfer eu swyddogaethau i ddiogelu a hyrwyddo lles plant a phobl ifanc yng Nghymru. Mae'n berthnasol hefyd i asiantaethau cyflenwi sy'n cyflenwi staff i'r sector addysg, contractwyr sy'n gweithio mewn sefydliadau addysgol sy'n gyfrifol am bobl ifanc o dan 18 oed, yn ogystal â darparwyr addysg a hyfforddiant eraill ar gyfer pobl ifanc o dan 18 oed.

Statws a chynnwys y canllawiau hyn

Cyhoeddir y canllawiau hyn gan Weinidogion Cymru wrth iddynt arfer eu pwerau yn unol ag [adran 175 o Ddeddf Addysg 2002](#).

Yn unol ag adran 175 o Ddeddf Addysg 2002 rhaid i awdurdodau lleol, cyrff llywodraethu ysgolion a gynhelir a sefydliadau AB roi sylw i'r canllawiau hyn er mwyn cyflawni eu dyletswyddau, a dylent arfer eu swyddogaethau mewn ffordd sy'n ystyried yr angen i ddiogelu a hyrwyddo lles plant. Mae'r gofyniad i 'rhoi sylw i' yn golygu bod yn rhaid ystyried y canllawiau, a rhaid cyfiawnhau unrhyw benderfyniad i wyro oddi wrthynt.

Yn unol ag [adran 157 o Ddeddf Addysg 2002](#) rhaid i berchnogion ysgolion annibynnol gydymffurfio â'r canllawiau hyn er mwyn cyflawni'r safonau a osodir mewn rheoliadau ac arfer eu swyddogaethau mewn ffordd sy'n ystyried yr angen i ddiogelu a hyrwyddo lles plant.

Mae'r ddogfen hon:

- yn rhoi arweiniad ynghylch effaith y ddyletswydd i sicrhau trefniadau ynghylch diogelu a hyrwyddo lles plant a gyflwynwyd gan [adran 175 o Ddeddf Addysg 2002](#) a ddaeth i rym yng Nghymru ar 1 Medi 2006
- yn gosod swyddogaethau a chyfrifoldebau awdurdodau lleol, cyrff llywodraethu, perchnogion ysgolion annibynnol, penaethiaid, a staff dynodedig sy'n gyfrifol am amddiffyn plant i wneud trefniadau sy'n galluogi pobl yn y gwasanaeth addysg i chwarae eu rhan yn llawn i ddiogelu plant rhag cael eu cam-drin a'u hesgeuluso
- yn ategu'r canllawiau yn [Diogelu Plant: Gweithio gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#), a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru ym mis Mawrth 2007, drwy osod y seilwaith a'r trefniadau angenrheidiol er mwyn sicrhau bod gan bobl yn y gwasanaeth addysg y sgiliau, y modd a'r hyfforddiant angenrheidiol i sicrhau bod plant yn cael eu gwarchod rhag niwed.

Nid yw'n rhagnodi gweithdrefnau manwl, ond mae'n ceisio nodi'r canlyniadau y mae angen i sefydliadau eu sicrhau er mwyn i staff allu cyflawni'r amcan o gadw plant yn ddiogel rhag niwed, a'r hyn sydd angen ei wneud neu ei roi ar waith er mwyn cyflawni hyn.

Mae **Pennod 1** yn rhoi trosolwg o'r fframweithiau deddfwriaethol a llywodraethol ar gyfer diogelu yng Nghymru.

Mae **Pennod 2** yn gosod swyddogaethau a chyfrifoldebau awdurdodau lleol, ysgolion o bob math a sefydliadau AB i ddiogelu a hyrwyddo lles plant. Mae'n rhoi arweiniad ar y trefniadau rheoli a threfniadau'r sefydliad y mae angen sicrhau eu bod ar waith er mwyn diogelu plant yn y gwasanaeth addysg.

Mae **Pennod 3** yn gosod y dyletswyddau a'r cyfrifoldebau diogelu sydd gan bob aelod staff sy'n gweithio mewn lleoliad addysg wrth ymateb i bryderon diogelwch yn unol â Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan.

Mae **Pennod 4** yn rhoi crynodeb o'r prif faterion diogelu y dylai'r rheini yn y gwasanaeth addysg fod yn ymwybodol ohonynt, a gwybodaeth am gael gafael ar gyngor a chyfarwyddyd pellach.

Mae **Pennod 5** yn rhoi arweiniad ar recriwtio a dewis yn fwy diogel mewn lleoliadau addysg. Mae hyn yn cynnwys arferion gorau wrth recriwtio a dethol, a phrosesau adnoddau dynol eraill sy'n helpu i recriwtio ymgeiswyr sy'n meddu ar y sgiliau, y wybodaeth a'r doniau i weithio, am gyflog neu fel arall, yn y gwasanaethau addysg a helpu i atal, gwrthod neu adnabod pobl sy'n anaddas.

Mae **Pennod 6** yn rhoi arweiniad cryno ar y gwiriadau recriwtio i'w gwneud mewn lleoliadau addysg yn unol â [Deddf Diogelu Grwpiau Hyglwyf 2006](#), fel y'i diwygiwyd gan [Ddeddf Diogelu Rhyddidau 2012](#) i helpu i gyflawni'r prosesau recriwtio a dethol a nodir ym Mhennod 5. Mae hyn yn nodi pa wiriadau y dylid eu cynnal ac ar gyfer pa staff, pa un ai eu bod yn gyflogedig neu beidio. Mae'n disodli *Atal Pobl Anaddas rhag Gweithio gyda Phlant a Phobl Ifanc yn y Gwasanaeth Addysg* (Hydref 2002) a *Swyddfa Cofnodion Troseddol: Ffeithiau Sylfaenol i Wirfoddolwyr mewn Ysgolion*

(Chwefror 2003).

Mae'r atodiadau sy'n dilyn yn cynnwys sawl polisi enghreifftiol i gefnogi'r canllawiau hyn, i'w defnyddio neu eu haddasu fel y bo'n briodol. Nid yw'r rhain yn rhan o'r canllawiau statudol.

Geirfa

Camdriniaeth: emosiynol	Cam-drin plentyn yn emosiynol yn barhaus fel bod hyn yn cael effeithiau niweidiol difrifol a pharhaus ar ddatblygiad emosiynol ac ymddygiadol plentyn.
Camdriniaeth: corfforol	Taro, ysgwyd, taflu, gwenwyno, llosgi neu sgaldio, boddi, mygu, neu fel arall achosi niwed corfforol i blentyn. Mae'n bosibl yr achosir niwed corfforol hefyd pan fydd rhiant neu ofalwr yn ffugio salwch neu'n achosi salwch mewn plentyn yn eu gofal.
Camdriniaeth: rhywiol	Gorfodi neu'n denu plentyn neu berson ifanc i gymryd rhan mewn gweithgareddau rhywiol, pa un ai bod y plentyn yn ymwybodol o'r hyn sy'n digwydd neu beidio, gan gynnwys: <ul style="list-style-type: none"> • cyffyrddiad corfforol, gan gynnwys gweithredoedd treiddiol neu heb fod yn dreiddiol • gweithgareddau heb gyffwrdd, fel cael plant i edrych ar ddeunydd pornograffig neu i fod yn rhan o gynhyrchu deunydd o'r fath, neu wyllo gweithgareddau rhyw neu • annog plant i ymddwyn mewn ffyrdd rhywiol amhriodol.
Plant mewn angen	Mae plentyn yn blentyn mewn angen os: <ul style="list-style-type: none"> • yw'n annhebygol y bydd yn gallu cael neu gynnal, neu gael y cyfle i gael neu gynnal, safon resymol o ran iechyd neu ddatblygiad heb i awdurdod lleol ddarparu gwasanaethau iddo • yw ei iechyd neu ddatblygiad yn debygol o ddioddef yn sylweddol, neu ddioddef mwy, heb i'r gwasanaethau o'r fath gael eu darparu iddo neu • ei fod yn anabl.
Amddiffyn plant	Mae amddiffyn plant yn rhan o ddiogelu a hyrwyddo lles. Mae hyn yn cyfeirio at y gweithgaredd a wneir i amddiffyn plant penodol sy'n dioddef neu sydd mewn perygl o ddioddef niwed sylweddol o ganlyniad i gamdriniaeth neu esgeulustod.
Datblygiad	Datblygiad corfforol, deallusol, emosiynol, cymdeithasol neu ymddygiadol.
Niwed	Camdriniaeth neu niweidio iechyd neu ddatblygiad, er enghraifft, niwed a ddioddefir wrth weld neu glywed rhywun arall yn cael ei gam-drin.

Iechyd	Iechyd corfforol neu iechyd meddwl.
Esgeulustod	Mae Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 wedi diffinio esgeulustod fel methiant i ddiwallu anghenion sylfaenol seicolegol, cymdeithasol, corfforol neu emosiynol unigolyn, sy'n debygol o arwain at niweidio llesiant yr unigolyn (er enghraifft, niweidio iechyd yr unigolyn, neu yn achos plentyn, niweidio datblygiad plentyn).
Diogelu a hyrwyddo lles plant	Amddiffyn plant rhag cael eu cam-drin a'u hesgeuluso, atal niwed i'w hiechyd neu eu datblygiad, a sicrhau eu bod yn cael gofal diogel ac effeithiol fel eu bod y cael y cyfleoedd gorau posibl mewn bywyd.
Niwed sylweddol	Mae Adran 31(10) o Ddeddf Plant 1989 yn datgan “os bydd amheuaeth bod niwed a ddioddefir gan blentyn yn sylweddol ac yn effeithio ar iechyd neu ddatblygiad y plentyn, dylid cymharu ei iechyd neu ei ddatblygiad gyda'r hyn y gellid ei ddisgwyl yn rhesymol gyda phlentyn tebyg”.
Llesiant	<p>Mae Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 yn diffinio llesiant yng nghyd-destun unrhyw o'r canlynol—</p> <ol style="list-style-type: none"> a. iechyd corfforol a meddyliol a llesiant emosiynol b. diogelwch rhag camdriniaeth ac esgeulustod c. addysg, hyfforddiant a hamdden d. perthnasoedd domestig, teuluol a phersonol e. cyfraniad i gymdeithas f. sicrhau hawliau g. llesiant cymdeithasol ac economaidd h. pa mor addas yw llety byw <p>Yng nghyd-destun plentyn, mae “llesiant” (well-being) hefyd yn cynnwys—</p> <ol style="list-style-type: none"> a. datblygiad corfforol, deallusol, emosiynol, cymdeithasol ac ymddygiadol b. “lles” (welfare) fel y dehonglir y gair hwnnw at ddiben Deddf Plant 1989.

Pennod 1: Y fframwaith ar gyfer diogelu yng Nghymru – dyletswyddau statudol, canllawiau a strwythurau diogelu

Adran 175 o Ddeddf Addysg 2002

1.1 Mae dyletswyddau statudol ar bob ysgol, gan gynnwys ysgolion annibynnol, a sefydliadau Addysg Bellach (AB) i weithredu mewn ffordd sy'n ystyried yr angen i ddiogelu a hyrwyddo lles plant. Mae hon yn ddyletswydd statudol i awdurdodau lleol a chyrrff llywodraethu ysgolion a gynhelir a sefydliadau AB o dan [adran 175 o Ddeddf Addysg 2002](#). Mae'n berthnasol hefyd i berchnogion ysgolion annibynnol yn rhinwedd rheoliadau a wnaed o dan [adran 157 o Ddeddf Addysg 2002](#).

1.2 Mae angen i'r trefniadau sydd gan awdurdodau lleol, ysgolion a sefydliadau AB ar waith gydymffurfio â'r dyletswyddau statudol hyn i sicrhau:

- bod camau rhesymol yn cael eu cymryd i leihau'r risg o niwed i les plant
- bod camau priodol yn cael eu cymryd i ymateb i bryderon am les plentyn, neu blant, gan weithio'n unol â pholisïau a gweithdrefnau lleol y cytunwyd arnynt mewn partneriaeth lawn ag asiantaethau lleol eraill.

1.3 Wrth benderfynu pa drefniadau y dylid eu gwneud i gyflawni eu dyletswyddau, rhaid i awdurdodau lleol a chyrrff llywodraethu roi sylw i ganllawiau a roddir gan Lywodraeth Cymru, gan gynnwys y canllawiau a roddir yn y ddogfen hon. Rhaid i berchnogion ysgolion annibynnol, colegau annibynnol a cholegau arbenigol annibynnol gydymffurfio â'r canllawiau hyn er mwyn bodloni safonau iechyd a diogelwch a lles a ragnodir mewn rheoliadau yn [adran 157 o Ddeddf Addysg 2002](#). Yn atodiadau 1 a 2 y canllawiau hyn, ceir trefniadau 'enghreifftiol' i helpu i gefnogi ysgolion gyda'u trefniadau diogelu a dylid eu defnyddio fel enghreifftiau o arfer da yn unig. Nid oes yn rhaid eu defnyddio.

1.4 Lle mae gofynion statudol, dylai awdurdodau lleol a sefydliadau addysgol fod â pholisïau a gweithdrefnau sy'n bodloni'r gofynion hyn, yn ogystal â chydymffurfio ag unrhyw ganllawiau a gyhoeddir gan Lywodraeth Cymru.

1.5 Mae'n bwysig bod awdurdodau lleol, cyrrff llywodraethu, a pherchnogion yn gallu dangos hefyd eu bod wedi ystyried a oes unrhyw anghenion penodol o ran diogelu ar y plant, gan gynnwys plant penodol, sydd yn eu hardal neu sefydliad yn ychwanegol at yr anghenion sy'n cael sylw yn y canllawiau ac, os oes, fod ganddynt bolisïau a gweithdrefnau i fodloni'r anghenion hynny.

1.6 Os methir â chael trefniadau yn unol ag [adran 175](#) neu lynu wrth reoliadau a wnaed o dan [adran 157](#) o Ddeddf Addysg 2002, neu roi sylw i ganllawiau a gyhoeddir gan Lywodraeth Cymru, gall hynny fod yn sail i Weinidogion Cymru gymryd camau yn erbyn awdurdodau lleol, cyrrff llywodraethu ysgolion a gynhelir neu sefydliadau AB, neu berchnogion ysgolion annibynnol.

1.7 Mae pob sefydliad addysgol, ysgol annibynnol ac awdurdod lleol yn cael ei arolygu gan Estyn ac, mewn rhai achosion, gan Arolygiaeth Gofal a Gwasanaethau Cymdeithasol Cymru (AGGCC). Bydd gallu'r sefydliad i ddiogelu a hyrwyddo lles

plant yn unol â'r ddeddfwriaeth a'r canllawiau perthnasol yn rhan o'r asesiad o berfformiad cyffredinol y sefydliad gan yr arolygiaeth. Bydd perfformiad yn y maes hwn yn cael ei asesu ar sail bodolaeth gweithdrefnau yn ogystal ag ar sail eu heffeithiolrwydd wrth ddiogelu plant rhag niwed.

1.8 Y rhai sy'n gyfrifol am sicrhau bod y trefniadau hyn wedi'u rhoi ar waith yw'r awdurdod lleol, cyrff llywodraethu ysgolion a gynhelir neu sefydliadau AB, a pherchnogion ysgolion annibynnol. Ni fydd unigolion yn uniongyrchol atebol ac eithrio lle mae perchennog ysgol annibynnol yn digwydd bod yn unigolyn.

1.9 Nid yw'r ddeddfwriaeth yn gosod dyletswyddau ar benaethiaid nac aelodau eraill o staff, ac nid yw'n eu gwneud yn atebol am fethiannau mewn trefniadau neu am fethu â rhoi sylw i ganllawiau Llywodraeth Cymru. Ond, mae penaethiaid ac aelodau eraill o'r staff yn gyfrifol am gyflawni eu dyletswyddau yn unol â'r trefniadau a wneir gan yr awdurdod lleol, y corff llywodraethu neu'r perchennog. Mae gorfodi unigolion i gydymffurfio â'r trefniadau hynny'n fater i'r cyflogwr o dan weithdrefnau disgyblu.

Dyletswydd gofal y gyfraith gyffredin

1.10 Mae darpariaethau [adran 175](#) o [Ddeddf Addysg 2002](#) yn atgyfnerthu cyfrifoldeb presennol awdurdodau lleol, cyrff llywodraethu a pherchnogion i ddiogelu a hyrwyddo lles plant. Mae'r cyfrifoldeb hwn yn rhan o gyflawni eu dyletswydd gofal o dan gyfraith gyffredin at blant y mae eu sefydliad yn gyfrifol amdanynt.

Deddf Plant 1989

1.11 Mae [Adran 17](#) o [Ddeddf Plant 1989](#) yn gosod dyletswydd ar awdurdodau lleol i ddiogelu a hyrwyddo lles plant yn eu hardal sydd mewn angen, ac i ddarparu amrywiaeth a lefel o wasanaethau sy'n briodol i ddiwallu anghenion y plant hynny.

1.12 Mae [Adrannau 27](#) a [28](#) yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol a sefydliadau eraill roi cymorth i arfer swyddogaethau, gan gynnwys y rheini sydd yn [adran 17](#).²

1.13 Mae [Adran 47](#) yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol wneud ymholiadau amddiffyn plant os byddant yn cael gwybod bod plentyn sy'n byw neu'n cael ei ganfod yn eu hardal dan warchodaeth gorchymyn amddiffyn brys neu'n cael eu gwarchod gan yr heddlu, neu os oes achos rhesymol dros amau bod plentyn yn eu hardal yn dioddef neu'n debygol o ddioddef niwed sylweddol. Hefyd, mae'n ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol benderfynu, ynghyd â sefydliadau eraill, pa gamau y dylid eu cymryd i ddiogelu neu hyrwyddo lles y plentyn.

---

¹ O fis Ebrill 2016 ymlaen bydd adrannau 17 o Ddeddf Plant 1989 ac adrannau 27 a 28 o Ddeddf Plant 2004 yn cael eu disodli yng Nghymru gan adrannau 15 a 164 o Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014

² Cyfeiriwch at y ddyletswydd i gydweithredu yn adran 164

Deddf Plant 2004

1.14 Mae [Adran 25 Ddeddf Plant 2004](#) yn cryfhau'r trefniadau ar gyfer amddiffyn a hyrwyddo lles plant a phobl ifanc. Mae'n gosod dyletswydd ar yr holl awdurdodau lleol yng Nghymru i hyrwyddo cydweithrediad yn eu hawdurdod a chyda phartneriaid a chyrrff perthnasol, er mwyn gwella llesiant y plant yn eu hardal, mewn cysylltiad â'r canlynol:

- llesiant ac iechyd corfforol
- eu hamddiffyn rhag niwed ac esgeuluso
- addysg, hyfforddiant a hamdden
- eu cyfraniad i gymdeithas
- llesiant cymdeithasol ac economaidd.

1.15 O dan y Ddeddf, partneriaid perthnasol yr awdurdod lleol yw:

- bwrdd iechyd lleol
- Ymddiriedolaeth y GIG, y mae'r cyfan neu'r rhan fwyaf o'i hysbytai, sefydliadau a chyfleusterau yng Nghymru
- yr awdurdod heddlu a phrif swyddog yr heddlu dros ardal heddlu yng Nghymru
- awdurdod Heddlu Trafnidiaeth Prydain, wrth arfer swyddogaethau sy'n gysylltiedig â Chymru
- bwrdd prawf lleol dros ardal yng Nghymru
- Ysgrifennydd Gwladol mewn perthynas â'i swyddogaethau yn unol ag adrannau dau a thri [Deddf Rheoli Troseddwy 2007](#), lle y bo hynny'n arferadwy mewn perthynas â Chymru
- tîm troseddau ieuenctid ar gyfer ardal yng Nghymru
- llywodraethwr carchar neu ganolfan hyfforddi ddiogel yng Nghymru (neu, yn achos carchar neu ganolfan hyfforddi ddiogel sydd wedi'i chontractio allan, y cyfarwyddwr)
- unrhyw berson i'r graddau y mae'n darparu gwasanaethau'n unol â threfniadau a wnaed gan awdurdod lleol yng Nghymru o dan [adran 123\(1\)\(b\) o Ddeddf Dysgu a Sgiliau 2000 \(c.21\) \(gwasanaethau cymorth ieuenctid\)](#).

1.16 Yn unol ag [adran 28](#) gosodir dyletswyddau ar awdurdodau lleol a'u partneriaid perthnasol i wneud trefniadau i sicrhau bod eu swyddogaethau'n cael eu cyflawni gan roi sylw i'r angen i ddiogelu a hyrwyddo lles plant. Mae [Adran 31](#) yn gosod y trefniadau deddfwriaethol i awdurdodau lleol sefydlu Byrddau Lleol Diogelu Plant Lleol yng Nghymru, er mwyn sicrhau bod partneriaid perthnasol yn cydweithredu i ddiogelu a hyrwyddo lles plant yn eu hardal. Mae Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 yn darparu ar gyfer trefniadau newydd i sefydlu Byrddau Diogelu Plant, a ddaw i rym ym mis Ebrill 2016.

Deddf Cydraddoldeb 2010

1.17 Mae [Deddf Cydraddoldeb 2010](#) yn gosod dyletswyddau statudol ar awdurdodau lleol a sefydliadau addysgol fel bod gan bob ysgol yng Nghymru, sut

bynag y cânt eu hariannu neu eu rheoli, rwymedigaethau o dan [Ddeddf Cydraddoldeb 2010](#) fel cyflogwyr, darparwyr gwasanaethau a chyrff sy'n cyflawni swyddogaethau cyhoeddus.

1.18 Ceir dyletswyddau cyffredinol o dan y Ddeddf sydd i'w cyflawni gan yr ysgol yn ogystal â darpariaethau penodol yn [Neddf Cydraddoldeb 2010](#) (Rhan 6) sy'n gwahardd ysgolion rhag gwahaniaethu yn erbyn, aflonyddu ar neu erlid:

- darpar ddisgyblion (yng nghyswllt trefniadau derbyn)
- disgyblion yn yr ysgol (gan gynnwys y rheini sy'n absennol neu wedi'u gwahardd dros dro)
- cyn-ddisgyblion (os oes perthynas barhaol sydd wedi'i seilio ar y ffaith iddynt fod yn ddisgybl yn yr ysgol).

1.19 Mae rhwymedigaethau ar awdurdodau lleol yng Nghymru o dan y darpariaethau ar gyfer ysgolion os ydynt yn gorff cyfrifol ar gyfer yr ysgol, er enghraifft, os ydynt yn awdurdod derbyn. Mae rhwymedigaethau ar awdurdodau lleol hefyd fel darparwyr gwasanaethau a chyrff sy'n cyflawni swyddogaethau cyhoeddus. Mae rhwymedigaethau ar ddarparwyr AB hefyd o dan y Ddeddf. Mae'r Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol wedi cynhyrchu [canllawiau i ysgolion](#) a [chanllawiau ar gyfer darparwyr AB](#) sy'n cynnwys cyngor ar y cyfrifoldebau penodol o dan y Ddeddf.

Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014

1.20 Derbyniodd [Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant \(Cymru\) 2014](#) Gydsyniad Brenhinol ym mis Mai 2014. Bydd y Ddeddf yn gyfrwng hanfodol i gyflawni a chryfhau agweddau allweddol ar agenda Llywodraeth Cymru ar gyfer diogelu plant. Mae cwrpas y Ddeddf yn mynd y tu hwnt i wasanaethau cymdeithasol. Mae Rhan 2 yn gosod y cyfrifoldebau o ran hyrwyddo llesiant ac yn gosod dyletswydd ar awdurdodau lleol i drefnu neu ddarparu ar gyfer gwasanaethau sy'n cyfrannu at atal camdriniaeth neu esgeulustod. Mae Rhan 7 yn sicrhau darpariaethau a fydd yn gymorth i hyrwyddo arweiniad a chydweithio mwy effeithiol rhwng asiantaethau, cael gwared ar fiwrocratiaeth a dyblygu, a sicrhau bod pob asiantaeth yn rhoi blaenoriaeth ddigonol i ddiogelu.

1.21 Mae'r Ddeddf yn cynnwys darpariaeth i sefydlu Bwrdd Diogelu Annibynnol Cenedlaethol newydd, Byrddau Diogelu Plant newydd (ynghyd â darpariaethau i gryfhau trefniadau i ddiogelu ac amddiffyn oedolion) a *dyletswydd newydd i adrodd a fydd yn gosod dyletswydd ar bartneriaid perthnasol i adrodd i asiantaethau perthnasol os oes ganddynt amheuan bod plentyn mewn perygl o gael ei gam-drin neu ei esgeuluso, neu fod hynny'n digwydd iddo*. Rhag-welir y caiff trefniadau o dan y Ddeddf eu gweithredu o fis Ebrill 2016 ymlaen ac y bydd angen canllawiau newydd i ddisodli neu i ategu [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#). Byddwn yn ystyried effaith y canllawiau hynny yng nghyd-destun diogelu ym maes addysg, ond nes y caiff y canllawiau newydd eu cyhoeddi, dylid dilyn y trefniadau presennol yn y canllawiau hyn ac yn [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#).

Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004

1.22 Cyhoeddwyd [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#) gan Lywodraeth Cymru yn 2007 ac mae'n cynnwys cyngor clir ar gyfer y trefniadau deddfwriaethol canlynol:

- rolau a chyfrifoldebau gwahanol asiantaethau ac ymarferwyr
- y ffyrdd o gytuno ar drefniadau ar gyfer gweithio ar y cyd, a'u gweithredu a'u hadolygu drwy gyfrwng Byrddau Lleol Diogelu Plant
- y prosesau i'w dilyn os oes pryderon ynghylch plentyn
- y camau i'w cymryd i ddiogelu a hyrwyddo lles plant sy'n dioddef, neu sydd mewn perygl o ddioddef, niwed sylweddol.

1.23 Rhaid i'r holl bartneriaid statudol ar Fyrddau Lleol Diogelu Plant ac eraill sy'n dod i gysylltiad â phlant a theuluoedd drwy eu gwaith ystyried y canllawiau hyn ac, os byddant yn penderfynu gwyro oddi wrthynt, rhaid iddynt fod â rhesymau clir dros wneud hynny. Mae hyn yn berthnasol hefyd i'r rheini sy'n gweithio yn y sectorau statudol, gwirfoddol ac annibynnol.

1.24 Mae canllawiau atodol wedi cael eu cyhoeddi i ddiogelu plant sydd mewn perygl o [fasnachu mewn plant](#), [dewiniaeth a meddiannu gan ysbrydion](#), [salwch ffug a chamfanteisio'n rhywiol ar blant](#). Cyhoeddwyd [canllawiau statudol ar adolygiadau ymarfer plant](#) ym mis Ionawr 2013, gan ddisodli pennod 10 yn y canllawiau.

Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan

1.25 Mae [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#) yn adlewyrchu trefniadau gweithredu o ddydd i ddydd sy'n seiliedig ar y fframwaith deddfwriaethol sydd yn [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#). Mae'r gweithdrefnau hyn yn cefnogi'r holl ymarferwyr ac asiantaethau sy'n gweithio gyda phlant, pobl ifanc a'u teuluoedd, neu gydag oedolion a allai achosi perygl i blant. Mae'r gweithdrefnau yn gosod trefniadau ar gyfer atgyfeirio achosion sy'n ymwneud ag amddiffyn plant, cymryd camau, a gwneud a chyflawni penderfyniadau a chynlluniau. Maent yn rhan annatod o'r agenda ar gyfer diogelu a hyrwyddo lles plant yng Nghymru.

1.26 Mae'r gweithdrefnau'n atgyfnerthu'r egwyddor bod pawb yn gyfrifol am ddiogelu, ac ni ellir amddiffyn plant yn effeithiol drwy un asiantaeth yn gweithredu ar ei phen ei hun. Mae'r gweithdrefnau'n egluro sut y dylai unigolion ac asiantaethau gyfathrebu a chydweithio mewn partneriaeth er mwyn adnabod plant sy'n agored i niwed, eu diogelu rhag eu cam-drin a'u hesgeuluso, a gwella canlyniadau ar eu cyfer.

1.27 Er mwyn cyflawni'r gweithdrefnau'n effeithiol, rhaid dilyn arferion da ac arfer barn a medr proffesiynol wedi'i seilio ar asesu trwyadl, tystiolaeth a dadansoddi beirniadol. Mae gan y Byrddau Lleol Diogelu Plant rôl hanfodol i'w chwarae wrth hyrwyddo a datblygu sgiliau proffesiynol ac wrth sicrhau bod hyfforddiant amlasiantaethol ar ddiogelu plant yn cael ei ddarparu. Mae'r gweithdrefnau'n cynnig trefniadau gweithredu sy'n caniatáu i wahanol asiantaethau gydweithio i ddarparu polisiâu diogelu plant, ond mae angen arweiniad clir gan y Byrddau Lleol Diogelu Plant i gydgyssylltu'r polisiâu a monitro'r ffordd y maent yn cael eu gweithredu ar lefel leol.

1.28 Mae'r gweithdrefnau yn cael eu cynhyrchu a'u hadolygu gan Grŵp Adolygu [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#), sydd â mandat a chynrychiolaeth o bob Bwrdd Lleol Diogelu Plant a phartner asiantaethau yng Nghymru.

Y Fframwaith Hawliau Plant

1.29 Mae hawliau dynol yn warant sy'n amddiffyn unigolion a grwpiau rhag gweithredoedd sy'n effeithio ar eu rhyddid ac ar urddas pobl. Mae hawliau dynol yn bethau y mae gennych hawl i'w cael am eich bod yn berson. Mae hawliau dynol:

- yr un fath i bawb
- yn anwahanadwy: yr un mor bwysig â'i gilydd
- yn anaralladwy; mae gan bob bod dynol hawliau ac nid oes modd eu cymryd oddi arnynt

1.30 Mae gan blant anghenion datblygu a goroesi unigryw ac mae'n rhaid bodloni'r rhain er mwyn iddynt oroesi, tyfu, datblygu a chyflawni eu potensial. Mae'n rhaid i blant gael eu set eu hunain o hawliau er mwyn eu hamddiffyn, ynghyd â darpariaeth o wasanaethau a chyfranogiad i sicrhau bod yr anghenion hyn yn cael eu diwallu, ac oherwydd:

- mai ychydig o rym gwleidyddol neu gymdeithasol sydd ganddynt
- eu bod yn ddibynnol yn economaidd ar oedolion
- eu bod yn gorfod dilyn rheolau nad ydynt yn gymwys i grwpiau cymdeithasol eraill
- eu bod yn agored iawn i'r perygl o gael eu cam-drin gan oedolion a'r rheini sy'n fwy pwerus na hwy
- eu bod yn tyfu gan wybod bod eu statws yn is na grwpiau cymdeithasol eraill ac am fod llawer ohonynt yn wynebu gwahaniaethu ar sail oed
- eu bod yn dderbynwyr gwasanaethau allweddol
- nad oes ganddynt lais yn aml yng nghyswllt darparu a chael gafael ar wasanaethau.

1.31 Mae [gwefan Gwneud Pethau yn iawn](#) Llywodraeth Cymru wedi cael ei chynllunio i helpu ymarferwyr, llunwyr polisiâu a phob rhanddeiliad i ddatblygu eu dealltwriaeth am hawliau plant a sut mae mabwysiadu persbectif hawliau plant yn eu gwaith.

Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn (CCUHP)

1.32 Mae Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn (CCUHP) yn gytundeb rhyngwladol sy'n diogelu hawliau dynol plant o dan 18 oed. Mae 54 o erthyglau yn CCUHP. Mae erthyglau 43-45 yn ymwneud â'r ffordd y dylai oedolion a llywodraethau gydweithio i sicrhau bod pob plentyn yn cael mwynhau ei hawliau. Yn erthyglau 1-42 nodir sut y mae plant i gael eu trin. Cadarnhawyd y confensiwn gan Lywodraeth y DU ym 1991, a chytunodd yn ffurfiol i sicrhau bod pob plentyn yn y DU yn cael yr holl hawliau sydd yn CCUHP.

1.33 Mae'r confensiwn yn cyflwyno'r egwyddor sylfaenol sef bod amddiffyn plant rhag niwed yn gyfrifoldeb i bob unigolyn ac asiantaeth sy'n gweithio gyda phlant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a chydag oedolion a allai achosi perygl i blant. Y prif erthyglau yw bod gan bob plentyn a pherson ifanc yr hawl i:

- erthygl 12 – cael eu llais wedi'i glywed mewn penderfyniadau sy'n effeithio arnynt
- erthygl 19 – cael eu hamddiffyn rhag trais, camdriniaeth ac esgeulustod
- erthygl 28 – addysg
- erthygl 29 – addysg sydd wedi'i chyfeirio at ddatblygu personoliaeth, doniau a galluoedd corfforol a meddyliol y plentyn

Mesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc (Cymru) 2011

1.34 Yn 2011, Cymru oedd y weinyddiaeth gyntaf yn y DU i gorffori CCUHP mewn cyfraith ddomestig, drwy [Fesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc \(Cymru\) 2011](#). Mae'r Mesur yn sefydlu'r gofyniad i ystyried CCUHP a'r [Protocolau Dewisol](#) yng Nghyfraith Cymru, ac yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i roi sylw dyledus i ofynion CCUHP wrth wneud eu penderfyniadau.

Bil Trais ar sail Rhywedd, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (Cymru)

1.35 Mae [Bil Trais ar sail Rhywedd, Trais Domestig a Thrais Rhywiol \(Cymru\)](#) yn un o brif flaenoriaethau Llywodraeth Cymru ynghyd â phecyn o fesurau polisi ychwanegol ac mae'n ceisio adeiladu ar y cynnydd a wnaed yn unol â [Strategaeth 'Yr Hawl i fod yn Ddiogel' \(2010\)](#), ar gyfer mynd i'r afael â phob math o drais yn erbyn menywod a thrais domestig, sy'n cynnwys adran benodol yn ymwneud â 'gwella ein hymateb mewn ysgolion.'

Byrddau Lleol Diogelu Plant

1.36 Mae [Adran 31\(1\) o Ddeddf Plant 2004](#) yn ei gwneud yn ofynnol i bob awdurdod lleol yng Nghymru sefydlu Bwrdd Lleol Diogelu Plant ar gyfer ei ardal, a fydd yn cynnwys cynrychiolwyr pob un o'r prif asiantaethau a'r gweithwyr proffesiynol sy'n gyfrifol am helpu i amddiffyn plant rhag iddynt gael eu cam-drin a'u hesgeuluso.

1.37 Amcanion y Bwrdd Lleol Diogelu Plant yw:

- cydgysylltu'r hyn a wneir gan bob unigolyn neu gorff sydd wedi'i gynrychioli ar y Bwrdd i ddibenion diogelu a hyrwyddo lles plant yn ardal yr awdurdod sydd wedi'i sefydlu
- sicrhau effeithiolrwydd yr hyn a wneir gan bob unigolyn neu gorff o'r fath i'r dibenion hynny.

1.38 Bydd pob awdurdod lleol yn ysgwyddo cyfrifoldeb arweiniol dros sefydlu ei Fwrdd Lleol Diogelu Plant a sicrhau ei fod yn gweithredu'n effeithiol. Er hynny, mae pob un o'r prif asiantaethau cyfansoddol yn gyfrifol am gyfrannu'n llawn ac yn effeithiol at waith y Bwrdd. Mae'r Bwrdd yn atebol am ei waith i'w brif asiantaethau

cyfansoddol, a rhaid cael cytundeb ganddynt ar gyfer pob gwaith lle ceir goblygiadau o ran polisi, cynllunio a dyrannu adnoddau. Bydd pob un o bartneriaid y Bwrdd yn cadw ei linellau atebolrwydd presennol ar gyfer diogelu a hyrwyddo lles plant gan ei wasanaethau. Nid oes gan y Bwrdd bŵer i gyfarwyddo sefydliadau eraill.

1.39 Mae [Rheoliadau Byrddau Lleol ar gyfer Diogelu Plant \(Cymru\) 2006](#) yn rhagnodi'r nifer leiaf o aelodau ar Fyrddau Lleol Diogelu Plant, a dylai aelodau gynnwys prif swyddog addysg yr awdurdod neu swyddog arall sy'n uniongyrchol atebol i'r cyfarwyddwr hwnnw sydd â statws digon uchel i gynrychioli'r awdurdod.

1.40 Mae [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#) yn darparu canllawiau cynhwysfawr ar y gofynion o ran aelodaeth Byrddau Lleol Diogelu Plant, eu swyddogaethau, cwrmpas eu diddordeb, trefniadaeth a llywodraethu, atebolrwydd, cadeirio cyfarfodydd a ffyrdd o weithio.

1.41 Mae [Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant \(Cymru\) 2014](#) yn darparu ar gyfer sefydlu Byrddau Diogelu Plant newydd yng Nghymru (a Byrddau Diogelu Oedolion newydd). Cyn i'r ddeddfwriaeth ddod i rym, mae llawer o asiantaethau wedi cydweithio i ffurfio Byrddau newydd yn seiliedig ar yr ôl troed wrth Gyflenwi Gwasanaethau Cyhoeddus. Bwriad Llywodraeth Cymru, drwy reoliad, yw y bydd 6 Bwrdd yn cael ei sefydlu'n gyfreithiol yng Nghymru yn 2016.

Adolygiadau ymarfer plant: fforymau proffesiynol amlasiantaethol

1.42 O 1 Ionawr 2013 ymlaen, disodlodd adolygiadau ymarfer plant (CPR) adolygiadau achos difrifol yng Nghymru, i'w cynnal o dan amgylchiadau digwyddiad difrifol lle mae plentyn yn cael ei gam-drin neu ei esgeuluso neu fod amheuaeth o hynny. Cyhoeddodd Llywodraeth Cymru [ganllawiau statudol](#) i bob Bwrdd Lleol Diogelu Plant a'u partner asiantaethau, a fydd yn disodli [pennod 10 Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#). Mae trefniadau'n cael eu rheoli hefyd gan [Reoliadau Bwrdd Lleol ar gyfer Diogelu Plant \(Cymru\) \(Diwygiad\) 2012](#).

1.43 Mae fframwaith yr adolygiadau ymarfer plant yn cynnwys tair rhan gydgysylltiedig:

- fforymau proffesiynol amlasiantaethol
- adolygiadau ymarfer plant cryno
- adolygiadau ymarfer plant estynedig.

1.44 Fforymau proffesiynol amlasiantaethol yw'r sylfaen ar gyfer dysgu sefydliadol, gwella ansawdd y gwaith gyda theluoedd ac ychwanegu at allu gwasanaethau i gadw plant yn ddiogel

1.45 Mae dau brif bwrpas i'r fforymau:

- dysgu o achosion: hwyluso trafod, ymgynghori a myfyrio gan ymarferwyr, rheolwyr neu grwpiau craidd, gan ddefnyddio dull wedi'i seilio ar systemau i archwilio a dadansoddi achosion cyfredol neu flaenorol. Gall y rhain fod yn achosion cymhleth lle cafwyd canlyniadau da, achosion cyfredol sydd wedi aros yn eu hunfan, neu achosion sy'n

destun pryder neu ddiddordeb i weithwyr proffesiynol nad ydynt yn bodloni'r meini prawf ar gyfer adolygiadau ymarfer plant cryno neu estynedig

- lledaenu gwybodaeth a chanfyddiadau newydd o archwiliadau amddiffyn plant amlasiantaethol ac o adolygiadau ymarfer plant, arolygiadau neu ffynonellau lleol neu genedlaethol eraill, i sicrhau bod dysgu a datblygu aml-broffesiwn yn parhau ar lefel leol.

1.46 Mae rhagor o gyngor am fforymau ac adolygiadau ymarfer plant ar gael yn y canllawiau statudol.

Pennod 2: Rolau a chyfrifoldebau diogelu yn y gwasanaeth addysg

Prif egwyddorion

2.1 Yn unol â'r egwyddorion sydd yn y ddogfen [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#), dylai'r holl waith ar gyfer diogelu a hyrwyddo lles plant:

2.2 Ganolbwyntio ar y plentyn: cafwyd rhai o'r methiannau gwaethaf yn y system pan oedd gweithwyr proffesiynol wedi colli golwg o'r plentyn a chanolbwyntio'n hytrach ar ei berthynas â'r oedolion, gan gynnwys y rheini sy'n gweithio gyda phlant. Dylid edrych a chanolbwyntio ar y plentyn drwy'r amser wrth weithio gyda'r plentyn a'i deulu. Dylid gwrando ar lais plentyn ac ystyried ei farn a'i safbwynt.

2.3 Wedi'i wreiddio mewn datblygiad plentyn: dylai'r rheini sy'n gweithio gyda'r plant fabwysiadu agwedd at ddatblygu sy'n cydnabod bod y plentyn yn parhau i ddatblygu ei sgiliau a'i alluoedd wrth dyfu. Mae pob cyfnod rhwng babandod a'r blynyddoedd canol hyd at y glasoed yn gosod y sylfaen ar gyfer datblygu mwy cymhleth. Rhaid seilio cynlluniau ac ymyriadau i ddiogelu a hyrwyddo lles y plentyn ar asesiad clir o gynnydd datblygiadol y plentyn a'r anawsterau y gallai eu hwynebu. Bydd hefyd yn bwysig, wrth gynllunio camau gweithredu, eu bod yn amserol ac yn briodol i oedran y plentyn a'r cyfnod yn ei ddatblygiad.

2.4 Yn canolbwyntio ar ganlyniadau: pwrpas pob ymyriad yw sicrhau'r canlyniadau gorau posibl i bob plentyn gan gydnabod bod pob plentyn yn unigryw. Dylai unrhyw gynllun a gaiff ei ddatblygu ar gyfer y plentyn a'i deulu neu ofalwr gael ei seilio ar asesiad o anghenion datblygiadol y plentyn a gallu'r rhieni neu'r gofawrwr i ymateb i'r anghenion hynny yng nghyd-destun eu cymuned. Rhaid nodi'r canlyniadau bwriedig ar gyfer pob plentyn yn y cynllun hwn ac, wrth ei adolygu, rhaid cofnodi'r canlyniadau gwirioneddol.

2.5 Gweithio mewn ffordd gyfannol: mae gweithio mewn ffordd gyfannol yn golygu deall amgylchiadau'r plentyn yng nghyd-destun teulu'r plentyn (ei rieni neu ofalwrwr a'r teulu ehangach) ac yn y lleoliad addysgol, y gymuned a'r diwylliant lle mae'n cael ei fagu. Y nod yw deall anghenion datblygiadol y plentyn yng nghyd-destun ei deulu a darparu gwasanaethau priodol sy'n ymateb i'r anghenion hynny. Bydd angen ymchwilio'n ofalus yn ystod yr asesiad i'r rhyngweithio rhwng anghenion datblygiadol y plant, y galluoedd sydd gan rieni neu ofalwrwr i ymateb yn briodol i'r anghenion hynny ac effaith y ffactorau cyffredinol yn y teulu a'r amgylchedd ar blant ac ar y gallu i rianta. Drwy ddadansoddi sefyllfa'r plentyn, ceir gwybodaeth i'w hystyried wrth gynllunio a chymryd camau i sicrhau'r canlyniadau gorau i'r plentyn, ac wedyn wrth adolygu effeithiolrwydd y camau a gymerwyd a'r gwasanaethau a ddarparwyd. Bydd cyd-destun y plentyn yn fwy cymhleth byth os yw'n byw oddi cartref ac yn derbyn gofal gan oedolion sydd heb gyfrifoldeb rhiant drosto.

2.6 Wedi'i seilio ar gyfle cyfartal: ystyr cyfle cyfartal yw bod pob plentyn yn cael cyfle i sicrhau'r datblygiad gorau posibl, beth bynnag fo'i ryw, gallu, ethnigrwydd, amgylchiadau neu oed. Bydd rhai plant sy'n agored i niwed wedi wynebu anfantais

sylweddol o ran y cyfleoedd pwysig a oedd ar gael iddynt a bydd angen rhoi sylw neilltuol i'w hanghenion iechyd ac addysg er mwyn sicrhau'r lles gorau posibl iddynt ar y pryd a'r canlyniadau gorau posibl iddynt yn y tymor hir erbyn iddynt dyfu'n oedolion ifanc.

2.7 Adeiladu ar sail cryfderau yn ogystal ag adnabod a delio ag anawsterau: mae'n bwysig adnabod cryfderau ac anawsterau yn sefyllfa'r plentyn, ei deulu a'r cyd-destun lle mae'n byw, ac ystyried sut y mae'r ffactorau hyn yn effeithio ar iechyd a datblygiad y plentyn. Yn rhy aml cafwyd bod y rhan fwyaf o'r arferion mewn gwaith gyda theuluoedd yn canolbwyntio ar ddiffygion, a bod meysydd hanfodol ym mywyd y teulu sy'n llwyddiannus ac yn effeithiol yn cael eu hanwybyddu wrth gynllunio ymyriadau. Bydd yn bwysig manteisio ar gryfderau'r plentyn neu'r teulu wrth bennu cynllun i ddatrys anawsterau.

2.8 Ffordd amlasiantaethol o weithio: o adeg eu geni, bydd amrywiaeth o asiantaethau a rhaglenni yn y gymuned yn ymwneud â phlant a'u datblygiad, yn enwedig yng nghyswllt eu hiechyd a'u haddysg. Bydd gwaith amlasiantaethol a rhyngasiantaethol i ddiogelu a hyrwyddo lles y plentyn yn dechrau cyn gynted ag y ceir pryderon am les y plentyn, ac nid pan fydd amheuaeth o niwed posibl yn unig.

2.9 Proses barhaus: mae deall beth sy'n digwydd i blentyn sy'n agored i niwed yng nghyd-destun ei deulu a'r gymuned leol, a chymryd camau priodol, yn brosesau parhaus a rhyngweithiol ac nid yn ddigwyddiadau unigol. Rhaid darparu gwasanaethau a chymau gweithredu yn unol ag anghenion dynodedig y plentyn a'i deulu, ochr yn ochr ag asesu drwy fonitro ac adolygu os bydd angen. Nid oes rhaid aros i'r broses asesu gael ei chwblhau. Dylid rhoi sylw i anghenion cyfredol ac ymarferol yn ogystal â rhai mwy cymhleth dros y tymor hwy.

2.10 Wedi'i seilio ar dystiolaeth: mae ymarfer effeithiol gyda phlant a theuluoedd yn galw am benderfyniadau proffesiynol da sydd wedi'u seilio ar dystiolaeth gadarn ac ar wybodaeth a phrofiad yr ymarferydd

2.11 Gwyliadwrus o les plant: mae'n bwysig bod pawb sy'n dod i gysylltiad â phlant yn gallu adnabod arwyddion o amharu ar iechyd neu ddatblygiad plentyn, neu'r posibilrwydd o hynny, ac yn gwybod sut i weithredu ar sail hynny, yn enwedig mewn achosion lle maent yn dioddef, neu mewn perygl o ddioddef niwed sylweddol. Rhaid i ymarferwyr fod yn ystyriol bob amser o les a diogelwch plant – gan gynnwys plant sydd heb eu geni a phlant hŷn. Mae'n bwysig bod yr holl weithwyr proffesiynol, ac yn enwedig y rheini mewn gwasanaethau addysg, iechyd a gofal cymdeithasol yn gallu adnabod sefyllfaoedd lle mae ar blentyn angen cymorth neu gefnogaeth ychwanegol i atal niwed i'w iechyd neu ddatblygiad. Dylent hefyd allu adnabod sefyllfaoedd lle mae arwyddion posibl o gam-drin neu esgeuluso. Rhaid i bob aelod staff fod yn ystyriol bob amser o les a diogelwch plant wrth wneud eu gwaith, a bod yn gyfarwydd â'r safonau craidd yn y Fframwaith Gwasanaeth Cenedlaethol ar gyfer Plant, Pobl Ifanc a'r Gwasanaethau Mamolaeth.

2.12 Yn cynnwys plant a theuluoedd: wrth ddarganfod beth sy'n digwydd i blentyn, mae'n bwysig gwrandao a meithrin dealltwriaeth o'i ddymuniadau a'i deimladau. Rydym yn tynnu sylw at y pwysigrwydd o ddatblygu perthynas gydweithredol wrth weithio fel bod rhieni neu ofalwyr yn teimlo bod parch tuag atynt

a'u bod yn cael gwybod am ddatblygiadau; a'u bod yn credu bod staff asiantaethau'n onest ac yn agored gyda hwy. Byddant hwy, yn eu tro, yn teimlo'n hyderus wrth ddarparu gwybodaeth hanfodol am eu plentyn, amdanynt eu hunain ac am eu hamgylchiadau. Rhaid cael cydsyniad plant, pobl ifanc a'u rhieni neu ofalwyr cyn rhannu gwybodaeth oni bai fod hynny'n rhoi'r plentyn mewn perygl o gael niwed. Dylid cael cytundeb ar benderfyniadau ganddynt hefyd, pryd bynnag y bo modd, oni bai fod hynny'n rhoi'r plentyn mewn perygl o gael niwed.

2.13 Yn yr adrannau isod, disgrifir y rolau a'r cyfrifoldebau penodol ar gyfer diogelu plant sydd gan yr awdurdod lleol, cyrff llywodraethu ysgolion a sefydliadau AB, y pennaeth neu brifathro, a pherchnogion ysgolion annibynnol.

Cyfrifoldebau awdurdodau lleol

2.14 Mae lles plant yn gyfrifoldeb corfforaethol i'r awdurdod lleol cyfan. Mae'n ofynnol hefyd fod cyrff cyhoeddus eraill yng Nghymru yn cyflawni eu dyletswyddau gan roi sylw i'r angen i ddiogelu a hyrwyddo lles plant yng Nghymru o dan [adran 28 o Ddeddf Plant 2004](#).

Swyddog arweiniol dynodedig yr awdurdod lleol

2.15 Dylai'r awdurdodau lleol sicrhau bod uwch swyddog priodol yn ei adran addysg yn cael ei ddynodi i fod â chyfrifoldeb arweiniol dros gyflawni ei ddyletswyddau diogelu plant ym maes addysg gan ganolbwyntio'n arbennig ar amddiffyn plant. Dylai'r amrywiaeth o gyfrifoldebau a briodolir i swydd y swyddog dynodedig fod yn gyson â'r angen i sicrhau bod trefniadau diogelu effeithiol ar waith yn adran addysg yr awdurdod.

2.16 Mae gan awdurdodau lleol gyfrifoldebau ar dair lefel:

Cyfrifoldebau strategol

2.17 Ar y lefel hon dylai'r awdurdod lleol sicrhau:

- bod pob partner yn dyrannu adnoddau i gynnal gwaith y Bwrdd Lleol Diogelu Plant
- bod uwch swyddogion, gan gynnwys addysg, yn cynrychioli'r awdurdod ar y Bwrdd Lleol Diogelu Plant a bod yr awdurdod yn cyfrannu'n effeithiol at gynllunio gwasanaethau cydgysylltiedig i ddiwallu anghenion plant
- bod cydweithio ag asiantaethau eraill i drefnu a chynnal gwaith effeithiol mewn partneriaeth
- bod adnoddau yn cael eu dyrannu i alluogi'r awdurdod ac ysgolion a gynhelir i gyflawni eu cyfrifoldebau dros ddiogelu plant yn foddhaol
- bod cydgysylltu effeithiol ag awdurdodau esgobaethol priodol yng nghyswllt trefniadau ar gyfer ysgolion a gynorthwyr yn ei ardal
- ei fod yn monitro bod ysgolion a gynhelir yn cydymffurfio â'r canllawiau hyn, yn arbennig yng nghyswllt archwiliadau cyflogaeth (gan gynnwys staff dros dro a staff asiantaeth), bodolaeth a gweithrediad polisiâu a gweithdrefnau priodol, a hyfforddiant staff, gan gynnwys yr uwch

swyddog dynodedig sydd â chyfrifoldeb dros amddiffyn plant mewn ysgolion. Dod ag unrhyw ddiffygion i sylw corff llywodraethu'r ysgol ac yn cynghori ynghylch y camau i'w cymryd er mwyn eu cywiro

- cymryd camau i ddatrys unrhyw broblemau rhwng asiantaethau cyn gynted ag y maent wedi'u nodi
- yn chwarae rhan lawn mewn adolygiadau ymarfer plant yn unol ag [Amddiffyn Plant yng Nghymru: canllawiau ar drefniadau ar gyfer adolygiadau ymarfer plant amlasiantaethol](#) ac yn adolygu a diwygio gweithdrefnau a hyfforddiant yn unol â chanfyddiadau'r adolygiadau hynny, ac yn lledaenu gwybodaeth am ganfyddiadau perthnasol i'r bobl sydd â chyfrifoldeb dros amddiffyn plant yn yr awdurdod ac mewn ysgolion a gynhelir.

Cyfrifoldebau cymorth

2.18 Ar y lefel hon dylai'r awdurdod lleol:

- sicrhau bod hyfforddiant cynefino ar gyfer holl staff newydd yr awdurdod, a staff a fydd yn gweithio gyda phlant mewn ysgolion a gynhelir, yn cynnwys hyfforddiant ar ddiogelu plant a fydd yn eu galluogi i gyflawni eu cyfrifoldebau o ran amddiffyn plant yn effeithiol. Dylai'r awdurdod sicrhau hefyd fod hyfforddiant addas ar gael i ddiweddarau gwybodaeth a sgiliau staff. Bydd yn bwysig hefyd fod llywodraethwyr ysgolion a gynhelir yn cael hyfforddiant priodol ar eu cyfrifoldebau diogelu plant ac wrth ddelio â honiadau o gam-drin yn erbyn staff ysgol.
- sicrhau bod hyfforddiant pellach ar gael ar weithio rhyngasiantaethol i ddiogelu plant, a fydd wedi'i ddarparu gan y Bwrdd Lleol Diogelu Plant neu'n bodloni'r safonau sydd wedi'u gosod gan y Bwrdd, ar gyfer yr holl staff a benodir sydd â chyfrifoldeb dros amddiffyn plant. Dylai hyfforddiant addas fod ar gael hefyd i ddiweddarau sgiliau a gwybodaeth staff ac sy'n bodloni'r safonau sydd wedi'u gosod gan y Bwrdd.
- cadw cofnod o'r holl uwch swyddogion dynodedig (gweler adran 2d) a llywodraethwyr dynodedig ar gyfer amddiffyn plant (gweler adran 2b) yn yr ysgolion yn eu hardal, yn ogystal â'r hyfforddiant a gafwyd a'r dyddiadau y cynhaliwyd yr hyfforddiant
- darparu polisïau a gweithdrefnau enghreifftiol i ysgolion a gynhelir ar bob agwedd ar amddiffyn plant, gan gynnwys recriwtio, a gweithdrefnau i ddelio â honiadau o gam-drin yn erbyn staff a gwirfoddolwyr. Rhaid i'r polisïau a gweithdrefnau fod yn gyson â chanllawiau Llywodraeth Cymru (yn benodol y polisi enghreifftiol a chanllawiau statudol a gyhoeddwyd yn [Diogelu Plant mewn Addysg: Ymdrin â Honiadau o Gam-drin yn erbyn Staff Ysgolion \(009/2014\)](#), [Gweithdrefnau Disgyblu a Diswyddo Staff Ysgol \(002/2013\)](#) a gweithdrefnau y cytunwyd arnynt â'r Bwrdd Lleol Diogelu Plant ar gyfer gwaith rhyngasiantaethol, fel sy'n briodol). Mae enghraifft (anstatudol) o bolisi amddiffyn plant ar gael yn Atodiad 1.
- goruchwylio honiadau o gam-drin, cysylltu â'r heddlu a'r gwasanaethau cymdeithasol, a darparu cyngor, arweiniad a chefnogaeth i ysgolion a gynhelir a'r uwch swyddogion dynodedig yn y sefydliadau hynny ynghylch delio ag achosion unigol. Lle y bo angen, dylai'r awdurdod weithredu ar eu rhan i ddatrys unrhyw anawsterau ag asiantaethau sy'n

bartner iddo ar y Bwrdd Lleol Diogelu Plant neu i gael cefnogaeth briodol ganddynt, a chysylltu ag ysgolion a gynhelir, asiantaethau a sefydliadau AB i sicrhau bod achosion yn cael eu cyfeirio at y Gwasanaeth Datgelu a Gwahardd (DBS)/Cyngor Addysgu Cyffredinol Cymru.

- bod trefniadau ar waith i helpu staff yn yr awdurdod ac mewn ysgolion a gynhelir sydd â chyfrifoldeb arweiniol dynodedig dros amddiffyn plant. Dylai'r trefniadau hyn hyrwyddo a meithrin cyd-ddealltwriaeth a pherthynas waith dda rhyngddynt hwy, gweithwyr cymdeithasol plant, a staff mewn asiantaethau eraill sy'n ymwneud â diogelu plant, er mwyn datblygu gwaith effeithiol mewn partneriaeth.

Cyfrifoldebau gweithredol

2.19 Ar y lefel hon dylai'r awdurdod lleol:

- weithredu gweithdrefnau recriwtio diogel a sicrhau bod pob gwiriad priodol wedi'i wneud ar staff newydd a gwirfoddolwyr sydd heb oruchwyliaeth a fydd yn gweithio gyda phlant, gan gynnwys gwiriadau'r Gwasanaeth Datgelu a Gwahardd
- diogelu a hyrwyddo lles plant nad oes lle wedi'i neilltuo ar eu cyfer mewn ysgol, neu blant sydd wedi'u gwahardd o'r ysgol, gan gynnwys y rheini sy'n cael eu haddysgu mewn unedau cyfeirio disgyblion, darpariaeth arall neu drwy'r gwasanaeth tiwtoriaid cartref
- ceisio meithrin perthynas effeithiol ag addysgwyr cartref a fydd yn fodd i ddiogelu buddion addysgol a lles plant a phobl ifanc. Drwy wneud hynny, bydd rhieni'n gallu cael gafael ar unrhyw gymorth sydd ar gael a bydd awdurdodau'n gallu deall y ddarpariaeth addysgol gan rieni. I gael rhagor o wybodaeth, darllenwch [bennod 6 Cylchlythyr Llywodraeth Cymru 47/2006: Cynnwys a Chynorthwyo Disgyblion](#). Bydd canllawiau newydd ar gyfer awdurdodau lleol ar addysg gartref yn cael eu datblygu at ddiben ymgynghoriad cyhoeddus ym mis Mai 2015. Rhag-welir y bydd y canllawiau hyn yn barod erbyn mis Medi 2015.
- rhoi trefniadau ar waith i ddelio â honiadau o gam-drin yn erbyn aelodau staff yn yr awdurdod, mewn ysgolion a sefydliadau AB yn unol â [Diogelu Plant mewn Addysg: Ymdrin â Honiadau o Gam-drin yn erbyn Staff Ysgolion \(009/2014\)](#). Ar gyfer ysgolion, mae Llywodraeth Cymru wedi cyhoeddi canllawiau [Gweithdrefnau Disgyblu a Diswyddo Staff Ysgol \(002/2013\)](#) sy'n cynnwys polisi enghreifftiol
- gweithio gydag ysgolion ac asiantaethau sy'n bartneriaid iddo ar y Bwrdd Lleol Diogelu Plant i sicrhau bod honiadau'n cael eu trafod yn gyflym, yn deg ac yn gyson, a bod achosion yn cael eu cyfeirio'n briodol i'r Gwasanaeth Datgelu a Gwahardd a Chyngor Addysg Cyffredinol Cymru.
- sicrhau bod staff yr awdurdod sy'n gweithio gyda phlant (gan gynnwys unrhyw staff sy'n cyflawni swyddogaethau ar ran yr awdurdod) yn cael hyfforddiant i'w galluogi i gyflawni eu cyfrifoldebau amddiffyn plant yn effeithiol.

Cyfrifoldebau cyrff llywodraethu/perchnogion

2.20 Mae cyrff llywodraethu yn atebol am sicrhau bod polisiau a gweithdrefnau effeithiol ar waith i ddiogelu a hyrwyddo lles plant yn unol â'r canllawiau hyn, ac am fonitro ei gydymffurfiaeth â'r rhain.

2.21 Dylai cyrff llywodraethu ysgolion a gynhelir, cyrff llywodraethu (Corfforaethau) sefydliadau AB, a pherchnogion ysgolion annibynnol sicrhau bod eu priod sefydliadau:

- wedi mabwysiadu polisiau a gweithdrefnau effeithiol ar amddiffyn plant sydd:
  - yn gyson â chanllawiau'r awdurdod lleol a gweithdrefnau rhwng asiantaethau a gytunwyd yn lleol
  - yn cynnwys gwasanaethau a geir ar ôl y diwrnod ysgol (e.e. llety preswyl, gweithgareddau cymunedol ar safle'r ysgol, ayb)
  - yn cael eu hadolygu unwaith y flwyddyn o leiaf
  - ar gael i rieni neu ofalwyr ar eu cais
  - wedi'u darparu mewn fformat sy'n addas i ddealltwriaeth plant, yn enwedig os yw'r ysgol yn darparu ar gyfer plant sydd ag anghenion ychwanegol
- yn gweithredu gweithdrefnau recriwtio diogel sy'n ystyried yr angen i ddiogelu plant a phobl ifanc, gan gynnwys trefniadau i sicrhau bod pob gwiriad priodol wedi'i wneud ar staff newydd a gwirfoddolwyr sydd heb oruchwyliaeth a fydd yn gweithio gyda phlant, gan gynnwys gwiriadau'r DBS
- yn sicrhau bod y pennaeth/prifathro a'r holl aelodau staff parhaol eraill a gwirfoddolwyr sy'n gweithio gyda phlant yn cael hyfforddiant priodol er mwyn rhoi iddynt y wybodaeth a'r sgiliau sydd eu hangen i gyflawni eu cyfrifoldebau amddiffyn plant yn effeithiol, a'u bod yn dilyn hyfforddiant i ddiweddarau eu gwybodaeth a sgiliau
- yn rhoi canllawiau clir i staff dros dro a gwirfoddolwyr sy'n llenwi swyddi yn ystod absenoldeb byr ac a fydd yn gweithio gyda phlant a phobl ifanc ynghylch trefniadau'r sefydliad ar gyfer amddiffyn plant a'u cyfrifoldebau
- yn sicrhau bod y corff llywodraethu/perchennog yn cymryd camau ar unwaith i gywiro unrhyw ddiffygion neu wendidau mewn trefniadau amddiffyn plant sy'n cael eu dwyn i'w sylw
- yn sicrhau bod yr uwch swyddog dynodedig ar gyfer amddiffyn plant, y llywodraethwr dynodedig a chadeirydd y llywodraethwyr yn cael hyfforddiant ar weithio rhyngasiantaethol sydd wedi'i ddarparu gan y Bwrdd Lleol Diogelu Plant, neu'n unol â'i safonau, a hyfforddiant i ddiweddarau ei wybodaeth a sgiliau, yn ogystal â hyfforddiant sylfaenol ar amddiffyn plant.

Llywodraethwr dynodedig

2.22 Dynodwch llywodraethwr ar gyfer amddiffyn plant i:

- fod yn gyfrifol am faterion yn ymwneud ag amddiffyn plant
- sicrhau bod y corff llywodraethu yn adolygu polisiau a gweithdrefnau'r ysgol bob blwyddyn
- cynnal cyswllt â'r awdurdod statudol yng nghyd-destun achosion disgyblu staff amddiffyn plant fel y nodir yng nghanllawiau Llywodraeth Cymru [Gweithdrefnau Disgyblu a Diswyddo Staff Ysgol \(002/2013\)](#), a
- sicrhau bod y corff llywodraethu/perchennog yn cynnal adolygiad blynyddol o bolisiau a gweithdrefnau diogelu plant ac o'r ffordd y mae'r dyletswyddau uchod wedi'u cyflawni.

2.23 Er bod cyrff llywodraethu yn chwarae rhan drwy arfer eu swyddogaethau disgyblu yng nghyswllt honiadau amddiffyn plant yn erbyn aelod staff, ni fyddant yn chwarae rhan wrth ystyried achosion penodol yr ymchwilir iddynt gan ddefnyddio trefniadau a nodir yn [Diogelu plant mewn addysg: ymdrin â honiadau o gam-drin proffesiynol yn erbyn athrawon a staff eraill](#) (Cylchlythyr Llywodraeth Cymru 009/2014 a gyhoeddwyd ym mis Ebrill 2014).

2.24 Pa un a fydd y corff llywodraethu'n gweithredu ar y cyd neu a fydd un aelod yn arwain, er mwyn i bolisi'r corff llywodraethu fod yn effeithiol ac er mwyn i'r llywodraethwr dynodedig fod yn hyderus yn ei rôl, bydd o gymorth os bydd holl aelodau'r cyrff llywodraethu yn dilyn hyfforddiant perthnasol ar amddiffyn plant. Mae hyn yn sicrhau bod ganddynt y wybodaeth a'r ddealltwriaeth angenrheidiol i gyflawni eu swyddogaethau a deall eu cyfrifoldebau cyffredinol ar gyfer diogelu plant. Mae gwybodaeth ddefnyddiol am rôl llywodraethwyr wrth amddiffyn plant ar gael hefyd ar [wefan Llywodraethwyr Cymru](#).

Cyfrifoldebau prifathrawon/penaethiaid

2.25 Dylai penaethiaid a phrifathrawon ym mhob ysgol a sefydliad AB sicrhau bod pob aelod staff (gan gynnwys athrawon cyflenwi a gwirfoddolwyr):

- yn ymwybodol bod polisiau a gweithdrefnau amddiffyn plant a fabwysiadwyd gan y corff llywodraethu neu'r perchennog yn cael eu gweithredu'n llawn, a'u dilyn gan yr holl staff
- yn gallu cael digon o adnoddau ac amser i'w galluogi i gyflawni eu cyfrifoldebau, gan gynnwys cymryd rhan mewn trafodaethau ar strategaeth a chyfarfodydd eraill rhwng asiantaethau, a chyfrannu at asesu plant
- yn deall y gweithdrefnau ar gyfer diogelu plant, a themlo eu bod yn gallu mynegi pryderon am arferion gwael neu anniogel, a bod pryderon o'r fath yn cael eu trafod mewn ffordd sensitif, effeithiol ac amserol yn unol â dogfen Llywodraeth Cymru [Gweithdrefnau Chwythu'r Chwiban mewn Ysgolion a Pholisi Enghreifftiol](#).
- fel rhan o'u hyfforddiant cynefino, yn cael datganiad ysgrifenedig sy'n disgrifio polisi a gweithdrefnau'r ysgol, ac yn cael enw a manylion cyswllt yr uwch swyddog dynodedig ar gyfer amddiffyn plant pan fyddant yn dechrau gweithio mewn sefydliad newydd

Cyfrifoldebau'r uwch swyddog dynodedig ar gyfer amddiffyn plant

2.26 Bydd pob ysgol neu sefydliad AB yn nodi uwch swyddog dynodedig a fydd â chyfrifoldeb arweiniol dros ddelio â materion ac achosion amddiffyn plant. Mae'n bwysig bod yr uwch swyddog dynodedig yn gwybod sut i adnabod a phennu arwyddion o gam-drin ac esgeulustod ac yn gwybod pa bryd y mae'n briodol iddo atgyfeirio achos i'r asiantaethau perthnasol a fydd yn ymchwilio iddo. Mae'r rôl yn cynnwys darparu cyngor a chymorth i aelodau staff eraill, atgyfeirio achosion i'r Bwrdd Lleol Diogelu Plant a chydgyssylltu â'r Bwrdd a chydweithio ag asiantaethau eraill fel bo angen. Nid ymchwilio i honiadau yw rôl yr uwch swyddog dynodedig, ond mae'n rhaid iddo roi gwybod i'r pennaeth am bob mater sy'n codi yng nghyswllt amddiffyn plant yn y sefydliad.

2.27 Nid oes rhaid i'r uwch swyddog dynodedig fod yn athro, ond rhaid iddo fod yn uwch aelod o dîm arwain yr ysgol neu 'r sefydliad AB gyda'r statws a'r awdurdod digonol o fewn y sefydliad i gyflawni dyletswyddau'r swydd, gan gynnwys neilltuo adnoddau at faterion amddiffyn plant, a chyfarwyddo staff eraill lle y bo'n briodol. Mae'n bosibl y bydd y cyfrifoldeb dros ddelio ag achosion penodol yn fater i'r swyddog lles addysg neu'n rhan o drefniadau eraill i gynorthwyo myfyrwyr, ond mae'n bwysig bod uwch aelod staff yn gyfrifol am y maes gwaith hwn.

2.28 Mewn llawer o ysgolion neu sefydliadau AB, bydd un unigolyn dynodedig yn ddigon, ond dylai dirprwy fod ar gael i weithredu yn ei absenoldeb. Yn achos sefydliadau sy'n cynnwys nifer o safleoedd neu nifer o strwythurau rheoli ar wahân, rhaid cael unigolyn dynodedig ar gyfer pob safle neu strwythur rheoli. Mewn sefydliadau mawr neu sefydliadau lle mae nifer fawr o bryderon yn codi ynghylch amddiffyn plant, mae'n bosibl y bydd angen cael nifer o ddirprwyon i ddelio â'r cyfrifoldebau.

2.29 Rhaid i'r sefydliad wneud trefniadau hefyd ar gyfer cyflawni rôl yr uwch swyddog dynodedig pan na fydd y person hwnnw ar gael. Mewn llawer achos, bydd dirprwy uwch swyddog dynodedig wedi'i benodi ac yn yr ysgolion mwyaf efallai y bydd tîm o staff yn cydweithio.

2.30 Nid oes rhaid i'r uwch swyddog dynodedig fod yn arbenigwr ym maes amddiffyn plant ond bydd yn gyfrifol am arferion, polisi, gweithdrefnau a datblygiad proffesiynol y sefydliad ar amddiffyn plant gan weithio gydag asiantaethau eraill fel y bo angen. Dylai'r pennaeth sicrhau bod yr uwch swyddog dynodedig:

- yn cael digon o amser ac adnoddau i gyflawni'r rôl yn effeithiol, a rhaid diffinio'r rôl yn glir yn swydd-ddisgrifiad yr un sy'n dal y swydd
- yn cael y lefelau gofynnol o hyfforddiant a chymorth i gyflawni'r rôl
- yn cael amser i gymryd rhan mewn cynadleddau achos a chyfarfodydd eraill rhwng asiantaethau yn ôl yr angen, yn ogystal ag amser ar gyfer darparu adroddiadau a chyngor ar eu cyfer.

Atgyfeirio

2.31 Bydd yr uwch swyddog dynodedig yn bwynt cyswllt ac yn ffynhonnell cymorth, cyngor ac arbenigedd yn y sefydliad addysgol wrth benderfynu ynghylch gwneud atgyfeiriad drwy gydgyssylltu ag asiantaethau perthnasol.

2.32 Mae'r uwch swyddog dynodedig yn gyfrifol am atgyfeirio honiadau lle mae amheuaeth o gam-drin i'r asiantaethau perthnasol er mwyn ymchwilio iddynt. Os yw'r rhain yn berthnasol i achosion lle mae amheuaeth o gam-drin neu honiadau o gam-drin yn erbyn staff, mae'r prosesau wedi'u nodi yn y [Gweithdrefnau Disgyblu a Diswyddo Staff Ysgol \(002/2013\)](#) a [Diogelu plant mewn addysg: ymdrin â honiadau o gam-drin yn erbyn athrawon a staff eraill \(009/2014\)](#), a gyhoeddwyd ym mis Ebrill 2014.

Cadw cofnodion

2.33 Cyfrifoldeb yr uwch swyddog dynodedig yw cadw cofnodion ysgrifenedig diogel, manwl a chywir am blant sy'n destun pryderon ynghylch eu diogelwch. Mae'r cofnodion hyn yn gyfrinachol a rhaid eu cadw ar wahân i gofnodion disgyblion. Byddant yn cynnwys cronoleg o bryderon, atgyfeiriadau, cyfarfodydd, galwadau ffôn a negeseuon e-bost.

2.34 Os bydd plant yn gadael y sefydliad, rhaid i'r uwch swyddog dynodedig sicrhau bod copi o'u ffeil amddiffyn plant yn cael ei anfon i'r sefydliad newydd cyn gynted â phosibl a'i fod yn cael ei drosglwyddo ar wahân i brif ffeil y disgybl.

Codi ymwybyddiaeth

2.35 Mae'r uwch swyddog dynodedig yn gyfrifol am sicrhau bod rhieni neu ofalwyr yn gweld copi o'r polisi amddiffyn plant. Mae hyn yn tynnu eu sylw at y ffaith y gellir gwneud atgyfeiriadau ac at rôl y sefydliad ac yn osgoi gwrthdaro yn y dyfodol. Bydd llawer o ysgolion yn cynnwys gwybodaeth am hyn mewn cyfarfodydd cynefino i rieni newydd, yn eu prosiectws ac ar eu gwefan.

2.36 Mae'n arfer da i'r uwch swyddog dynodedig ddarparu adroddiad briffio blynyddol a diweddariadau rheolaidd mewn cyfarfodydd staff i roi gwybod am unrhyw faterion newydd sy'n ymwneud ag amddiffyn plant neu am newidiadau mewn gweithdrefnau lleol. Mae hyn yn sicrhau bod pob aelod staff yn cael y wybodaeth ddiweddaraf a'u bod yn cael eu hatgoffa'n gyson am eu cyfrifoldebau, ac am bolisiâu a gweithdrefnau'r ysgol. Mae nifer o ysgolion wedi gweld bod mantais mewn trafod diogelu plant yn rheolaidd mewn cyfarfodydd staff er mwyn cynnal lefel uchel o ymwybyddiaeth.

2.37 Mae'n bwysig bod yr uwch swyddog dynodedig yn cydgysylltu â'r llywodraethwr dynodedig ar gyfer amddiffyn plant fel bod y llywodraethwr dynodedig yn gallu adrodd i'r corff llywodraethu am faterion sy'n ymwneud â diogelu plant. Ni ddylid trafod achosion amddiffyn plant penodol mewn adroddiadau i'r corff llywodraethu, ond dylid, yn hytrach, adolygu'r polisiâu a gweithdrefnau ar ddiogelu plant. Mae'n arfer da i'r llywodraethwr a enwebwyd a'r uwch swyddog dynodedig gyflwyno'r adroddiad gyda'i gilydd.

2.38 Rhaid i'r uwch swyddog dynodedig sicrhau bod polisi'r sefydliad ar amddiffyn plant yn cael ei ddiweddarau a'i adolygu bob blwyddyn, a chydweithio â'r corff llywodraethu neu'r perchennog i gyflawni hyn.

Adolygu polisi

2.39 Yn ogystal â pholisi'r ysgol ar amddiffyn plant, mae polisiau eraill sy'n berthnasol o ran diogelu plant, a gall yr uwch swyddog dynodedig gyfrannu at fonitro effeithiolrwydd y polisiau eraill hyn i sicrhau bod yr ysgol yn diogelu ei disgyblion. Ymysg y polisiau eraill sy'n berthnasol y mae rhai ar gyfer:

- presenoldeb
- ymddygiad
- cod ymddygiad y staff
- gwrth-fwlio
- gofal personol
- recriwtio a dethol
- e-ddiogelwch
- ymyrraeth gorfforol
- cyfrinachedd

2.40 Gall yr awdurdod lleol roi rhagor o gymorth ac arweiniad ar rôl yr uwch swyddog dynodedig. Mae'r NSPCC hefyd yn darparu [adnoddau a chanllawiau](#) defnyddiol.

Hyfforddiant amddiffyn plant a hyfforddiant amlasiantaethol

2.41 Rôl yr uwch swyddog dynodedig yw sicrhau, drwy gydweithio â'r pennaeth, fod yr holl staff a gwirfoddolwyr:

- yn gallu gweld a deall polisi'r ysgol ar amddiffyn plant, yn enwedig staff newydd neu staff ran-amser sy'n gweithio gyda gwahanol sefydliadau addysgol
- yn cael hyfforddiant cynefino a hyfforddiant diweddarau ar amddiffyn plant, ac yn deall materion sy'n ymwneud â diogelu plant gan gynnwys achosion o gam-drin ac esgeuluso
- yn gallu adnabod arwyddion a dangosyddion cam-drin
- yn gwybod sut i ymateb yn effeithiol os byddant yn pryderu
- yn gwybod sut i ymateb yn briodol i ddatgeliadau gan blant
- yn gwybod eu bod yn gyfrifol am roi gwybod am unrhyw bryderon yn syth pan fyddant yn codi.

2.42 Rhaid i'r uwch swyddog dynodedig gadw cofnodion o ddyddiadau'r hyfforddiant, manylion y darparwr a chofnod o'r staff a oedd yn bresennol yn yr hyfforddiant.

2.43 Yn ogystal â'r gofyniad i gadeirydd y llywodraethwyr a'r llywodraethwyr dynodedig gael hyfforddiant ar ddiogelu ac amddiffyn plant, dylai pob llywodraethwr gael hyfforddiant ar ddiogelu ac amddiffyn plant (nid dim ond y [llywodraethwr dynodedig ar gyfer amddiffyn plant](#)) er mwyn sicrhau lefel gyson a sylfaenol o ymwybyddiaeth. Mae cyrff llywodraethu'n gyfrifol am sicrhau bod polisiau a gweithdrefnau'r ysgol ar gyfer amddiffyn plant yn bodloni'r gofynion statudol, ac

mae'n bwysig bod pob llywodraethwr yn gwybod beth i'w wneud os yw'n pryderu ynghylch plentyn.

2.44 Dylai athrawon gael hyfforddiant ynghylch amddiffyn plant yn ystod eu hyfforddiant ar gyfer Statws Athro Cymwysedig, ond mae'n bosibl y bydd angen hyfforddiant pellach, neu hyfforddiant diweddar, i ategu hyn ar ôl eu penodi'n gyntaf. Mae Safonau Statws Athro Cymwysedig yn gyfres o ddatganiadau canlyniad y mae'n rhaid i athrawon dan hyfforddiant eu bodloni sy'n gysylltiedig â chyhoeddiadau a gofynion statudol eraill fel sy'n briodol. Rhaid i hyfforddeion allu dangos eu bod yn creu amgylchedd dysgu pwrpasol i bob plentyn lle mae dysgwyr yn teimlo'n ddiogel ac yn hyderus.

2.45 Mae'n ofynnol bod hyfforddeion hefyd yn dangos proffesiynoldeb i sicrhau bod perthynas â dysgwyr yn cael ei hadeiladu ar ymddiriedaeth a pharch rhwng y naill ochr a'r llall, ac i gydnabod y bydd hyn yn helpu i gynyddu eu potensial i ddysgu. Disgwylir i hyfforddeion ddangos y safon hon drwy allu dangos gwybodaeth ac ymwybyddiaeth o hawliau pob dysgwr, fel y nodir yng Nghonfensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn (CCUHP) a pholisïau allweddol Llywodraeth Cymru.

2.46 Mae'n bwysig bod aelodau staff eraill a llywodraethwyr yn cael hyfforddiant ar ôl eu penodi'n gyntaf. Ar gyfer yr holl staff sydd heb gyfrifoldeb dynodedig dros amddiffyn plant, gan gynnwys athrawon, dylid cynnal hyfforddiant diweddar addas rheolaidd a phriodol i ddiweddarau eu gwybodaeth a'u sgiliau.

2.47 Mae asiantaethau penodol yn gyfrifol am sicrhau bod staff yn gymwys ac yn hyderus wrth gyflawni eu cyfrifoldebau i ddiogelu a hyrwyddo lles plant. Bydd y Bwrdd Lleol Diogelu Plant yn gallu cynnig cyngor ar y lefelau hyfforddiant sylfaenol sy'n ofynnol ar gyfer staff i sicrhau eu bod yn cydymffurfio â gweithdrefnau y cytunwyd arnynt yn lleol.

2.48 Mae rhagor o wybodaeth am hyfforddiant a datblygu rhyngasiantaethol ar gael ym mhennod 11 [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#).

2.49 Pwrpas hyfforddiant amlasiantaethol yw sicrhau gwell canlyniadau i blant a phobl ifanc gan gynnwys:

- cyd-ddealltwriaeth o'r tasgau, y prosesau, yr egwyddorion, a'r rolau a chyfrifoldebau sydd wedi'u disgrifio mewn canllawiau cenedlaethol a threfniadau lleol ar gyfer diogelu plant a hyrwyddo eu lles
- gwasanaethau mwy effeithiol ac integredig ar lefel strategol ac ar lefel achos unigol
- gwell cyfathrebu rhwng gweithwyr proffesiynol gan gynnwys cyd-ddealltwriaeth o dermau allweddol, diffiniadau a throthwyon ar gyfer gweithredu
- perthnasoedd gwaith effeithiol, gan gynnwys y gallu i weithio mewn grwpiau neu dimau amlddisgyblaethol
- penderfyniadau da wedi'u seilio ar wybodaeth a rannwyd, asesu trwyadl, dadansoddi beirniadol, a barn broffesiynol.

2.50 Dylai'r uwch swyddog dynodedig gael hyfforddiant ar weithdrefnau rhyngasiantaethol a fydd yn ei alluogi i weithio mewn partneriaeth ag asiantaethau eraill, ac yn rhoi iddo y wybodaeth a'r sgiliau sydd eu hangen i gyflawni ei gyfrifoldebau. Dylai ddilyn hyfforddiant ar ôl hynny hefyd i ddiweddarau ei wybodaeth a'i sgiliau.

2.51 Rhaid i staff eraill gael hyfforddiant pan fyddant yn cael eu penodi'n gyntaf, a dilyn hyfforddiant addas wedyn i ddiweddarau eu gwybodaeth a'u sgiliau.

2.52 Cafodd fersiwn ddiwygiedig o [Dod yn Athro Cymwysedig: Llawlyfr Canllawiau](#) ei chyhoeddi gan Lywodraeth Cymru ym mis Ionawr 2014. Roedd hyn yn adlewyrchu'r newidiadau diweddar i ofynion mynediad ar gwrs hyfforddiant cychwynnol athrawon (HCA) yn Adran 2 y ddogfen – Gofynion Darparu Cyrsiau HCA. Mae'r adran hon yn darparu gwybodaeth i ddarparwyr HCA ar y canllawiau diweddaraf ynghylch diogelu plant mewn addysg.

Cyfrifoldebau ysgolion annibynnol

2.53 Gweinidogion Cymru yw cofrestru ysgolion annibynnol yng Nghymru. Os yw sefydliad yn dymuno gweithredu fel ysgol annibynnol, rhaid iddo wneud cais am ei gofrestru i Weinidogion Cymru yn unol ag [adran 160 o Ddeddf Addysg 2002](#). Mae'n drosedd o dan adran 159 i unrhyw un redeg ysgol annibynnol nad yw wedi'i chofrestru.

2.54 Mae [Rheoliadau Safonau Ysgol Annibynnol \(Cymru\) 2003](#) yn pennu'r safonau ar gyfer arolygu ysgol annibynnol o dan adrannau 160(4) a 163(2) o Ddeddf Addysg 2002. Mae [Safon 3](#) yn ymwneud yn benodol â diogelu a hyrwyddo lles, ac iechyd a diogelwch plant sy'n ddisgyblion yn yr ysgol. Defnyddir y safonau hyn i asesu a yw'r ysgol yn cydymffurfio â'r rhwymedigaeth gyfreithiol sydd arni i ddiogelu a hyrwyddo lles ac iechyd a diogelwch y plant sy'n ddisgyblion yn yr ysgol. Os bydd Gweinidogion Cymru yn cael cais am gofrestru, byddant yn hysbysu Estyn a fydd wedyn yn cynnal arolygiad o'r ysgol ac yn adrodd i Weinidogion Cymru ar y graddau y mae'r Safonau Ysgol Annibynnol wedi'u bodloni. Bydd Gweinidogion Cymru yn ystyried adroddiad Estyn, ac unrhyw dystiolaeth arall sy'n berthnasol i'r Safonau Ysgol Annibynnol, er mwyn penderfynu a yw'r safonau wedi'u bodloni ac i hysbysu'r perchennog am ei benderfyniad.

2.55 Mae gan berchnogion ysgolion annibynnol gyfrifoldebau sy'n debyg i'r rheini sydd gan gyrff llywodraethu ysgolion a gynhelir ond ni allant ddibynnu ar awdurdodau lleol am ddarparu cyngor a chymorth yn yr un modd ag a wnânt ar gyfer ysgolion a gynhelir. Mae awdurdodau'n gallu darparu'r gwasanaethau hynny i ysgolion annibynnol, ac mae nifer yn gwneud hynny, gan godi ffioedd priodol am y gwaith. Ond, nid oes raid iddynt ddarparu'r gwasanaethau hyn. Yn yr un modd â sefydliadau AB, os na fydd ysgolion annibynnol yn prynu gwasanaethau gan awdurdod lleol, gallant gysylltu â'r Bwrdd Lleol Diogelu Plant i gael cyngor.

2.56 Bydd gwasanaethau cymdeithasol a Byrddau Lleol Diogelu Plant yn cynnig yr un lefel o gymorth a chynghor ar faterion amddiffyn plant i ysgolion annibynnol ag y maent i ysgolion a gynhelir. Mae'n bwysig bod y sianelau cyfathrebu hyn yn cael eu cynnal a'u datblygu er mwyn sicrhau bod plant sydd ag angen cymorth yn cael sylw'n

ddi-oed a bod modd ymchwilio'n briodol i honiadau o gam-drin. Mewn achosion lle nad y pennaeth yw'r perchennog, dylai'r perchennog gydgyssylltu ag asiantaethau eraill os gwneir honiadau yn ymwneud â'r pennaeth. Os yw'r pennaeth yn berchennog hefyd, rhaid cytuno ar drefniadau penodol â'r Bwrdd Lleol Diogelu Plant.

2.57 Os yw ysgol annibynnol yn darparu gofal meddygol a/neu nyrsio, rhaid iddi sicrhau bod ei staff meddygol a nyrsio yn cael cyngor priodol a hyfforddiant amlasiantaethol ar amddiffyn plant.

Cyfrifoldebau ysgolion annibynnol sy'n cynnig darpariaeth breswyl

2.58 Bydd perchnogion ysgolion annibynnol sy'n darparu llety i blant yn ymwybodol o'r gofyniad i gofrestru sefydliadau o'r fath gyda Llywodraeth Cymru ac Arolygiaeth Gofal a Gwasanaethau Cymdeithasol Cymru (AGGCC). Bydd ysgolion annibynnol o'r fath yn cael eu harolygu wedyn gan Estyn ac AGGCC. Mae Llywodraeth Cymru wedi cyhoeddi canllawiau ar y [Safonau Gofynnol Cenedlaethol ar gyfer Ysgolion Arbennig Preswyl](#) a'r [Safonau Gofynnol Cenedlaethol ar gyfer Ysgolion Preswyl y Brif Ffrwd](#) sydd i'w bodloni wrth gofrestru'r ysgol annibynnol yn gyntaf ac i barhau â'r cofrestriad.

2.59 Mae [Rheoliadau Safonau Ysgol Annibynnol \(Cymru\) 2003](#) yn pennu safonau ar gyfer diogelu a hyrwyddo lles plant y darperir llety ar eu cyfer gan ysgol breswyl. Defnyddir y safonau hyn i asesu a yw'r ysgol yn cydymffurfio â'r rhwymedigaeth gyfreithiol sydd arni i ddiogelu a hyrwyddo lles y plant y darperir llety ar eu cyfer.

Sefydliadau addysg bellach

2.60 Mae'r cyfrifoldebau statudol ar gyfer diogelu ac amddiffyn plant yn gymwys i fyfyrwyr sy'n iau na 18 mlwydd oed yn unig. Gan eu bod yn gyrff ymreolus, ni all sefydliadau AB ddibynnu'n awtomatig ar awdurdodau lleol am ddarparu cyngor, cymorth, mynediad at hyfforddiant, polisïau a gweithdrefnau, ayb. Mae awdurdodau lleol yn rhydd i ddarparu'r gwasanaethau hynny i sefydliadau AB, ond nid ydynt yn gorfod gwneud hynny. Gellir darparu gwasanaethau heb godi tâl. Os na fydd sefydliadau'n prynu gwasanaethau gan awdurdod lleol, gallant gysylltu â'r Bwrdd Lleol Diogelu Plant i gael cyngor.

2.61 Os bydd sefydliad yn darparu addysg a/neu hyfforddiant i ddisgyblion sydd o dan 16 mlwydd oed sydd ar gofrestr ysgolion uwchradd, bydd y swyddog dynodedig yn cydgysylltu â'r ysgolion hynny ac yn sicrhau bod trefniadau addas ar waith i ddiogelu'r plant. Bydd hyn yn cynnwys materion fel cofrestru disgyblion a threfniadau ar gyfer presenoldeb drwy gydol y dydd.

Cyfrifoldebau ysgolion bro, darparwyr gweithgareddau cyn ac ar ôl ysgol a darparwyr dysgu y tu allan i oriau ysgol

2.62 Corff llywodraethu'r ysgol sy'n rheoli'r defnydd o safle'r ysgol yn ystod a'r tu allan i oriau ysgol, ac eithrio lle mae gweithred ymddiriedolaeth yn caniatáu i berson heblaw'r corff llywodraethu reoli'r defnydd o'r safle, neu lle mae cytundeb trosglwyddo rheolaeth wedi'i wneud. Gall cyrff llywodraethu wneud cytundebau trosglwyddo

rheolaeth er mwyn rhannu'r rheolaeth dros safle'r ysgol â chorff arall, neu drosglwyddo'r rheolaeth iddo. Y corff arall, a elwir yn "gorff rheoli", fydd yn rheoli meddiant y safle a'r defnydd ohono yn ystod yr oriau sydd wedi'u pennu yn y cytundeb. Drwy drosglwyddo rheolaeth dros y safle i grwpiau cymunedol lleol, cymdeithasau chwaraeon a darparwyr gwasanaethau, gellir defnyddio cyfleusterau'r ysgol heb fod angen i staff yr ysgol dreulio amser yn eu rheoli neu weinyddu.

2.63 Os yw'r corff llywodraethu'n darparu gwasanaethau neu weithgareddau'n uniongyrchol o dan oruchwyliaeth neu reolaeth staff yr ysgol, bydd trefniadau'r ysgol ar gyfer amddiffyn plant yn gymwys. Os bydd gwasanaethau neu weithgareddau'n cael eu darparu ar wahân gan gorff arall, rhaid i'r corff llywodraethu gadarnhau bod y corff dan sylw wedi mabwysiadu polisiau a gweithdrefnau priodol ar gyfer diogelu ac amddiffyn plant a bod trefniadau wedi'u gwneud i gydgyssylltu â'r ysgol ar y materion hyn os bydd yn briodol.

Pennod 3: Ymateb i bryderon diogelu unigol yn y gwasanaeth addysg

Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan

3.1 Mae'r bennod hon yn disgrifio beth y dylai pobl ei wneud os ydynt yn pryderu bod plentyn yn cael ei gam-drin, neu os ydynt yn amau bod perygl o gam-drin neu esgeulustod. Mae'n bwysig bod pob unigolyn sy'n gweithio gyda phlant, pobl ifanc a'u teuluoedd, neu gydag oedolion a allai achosi perygl i blant, yn darllen hyn. Mae hefyd yn disgrifio'r gweithdrefnau i'w dilyn pan fydd rhywun wedi rhoi gwybod am gam-drin neu esgeuluso plentyn.

3.2 Mae [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#) yn darparu safonau cyffredin i arwain arferion amddiffyn plant a fframwaith ar gyfer atgyfeirio achosion sy'n ymwneud ag amddiffyn plant unigol, cymryd camau, a gwneud a chyflawni penderfyniadau a chynlluniau. Maent yn rhan annatod o'r agenda ar gyfer diogelu a hyrwyddo lles plant. Mae'r diagram yn Atodiad 3 yn dangos y broses atgyfeirio ar gyfer amddiffyn plant.

Rhannu cyfrifoldeb wrth roi'r gweithdrefnau ar waith

3.3 Egwyddor sylfaenol y gweithdrefnau yw bod amddiffyn plant rhag niwed yn gyfrifoldeb i bob unigolyn ac asiantaeth sy'n gweithio gyda phlant, pobl ifanc a'u teuluoedd, neu gydag oedolion a allai fod yn berygl i blant. Ni ellir amddiffyn plant yn effeithiol drwy un asiantaeth sy'n gweithredu ar ei phen ei hun. Mae'r bennod hon yn egluro sut y dylai unigolion ac asiantaethau gyfathrebu a chydweithio er mwyn adnabod plant sy'n agored i niwed, eu diogelu rhag eu cam-drin a'u hesgeuluso, a gwella canlyniadau ar eu cyfer.

3.4 Er mwyn cyflawni'r canllawiau'n effeithiol, rhaid dilyn arferion da ac arfer barn a medr proffesiynol wedi'i seilio ar asesu trwyadl, tystiolaeth a dadansoddi beirniadol Mae gan Fyrddau Lleol Diogelu Plant gyfrifoldeb i sicrhau bod [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#) yn cael eu gweithredu'n llawn yn eu hardaloedd, gan gynnwys yn y gwasanaethau addysg, ac i fonitro eu heffeithiolrwydd.

3.5 Dylid defnyddio'r trefniadau yn y gweithdrefnau i reoli pob pryder sy'n ymwneud ag amddiffyn plant.

3.6 Mae gan bawb yn y gwasanaethau addysg a ddaw i gysylltiad â phlant a'u teuluoedd rôl i'w chwarae o ran diogelu plant. Mae staff ysgolion a cholegau yn arbennig o bwysig gan eu bod mewn sefyllfa i weld pryderon yn gynnwys a rhoi cymorth i blant er mwyn atal materion rhag gwaethygu. Mae staff ysgolion a cholegau yn rhan o system ddiogelu ehangach i blant. Disgrifir y system hon ym mhennod 1 y canllawiau hyn a'u nodi yn [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#). Dylai ysgolion a cholegau weithio gydag awdurdodau lleol, yr heddlu, y gwasanaethau iechyd a gwasanaethau eraill i hyrwyddo llesiant plant a'u diogelu rhag niwed. Dylai pob ysgol a choleg gael uwch swyddog dynodedig ar gyfer amddiffyn plant (mae rôl yr uwch swyddog dynodedig wedi'i nodi ym mhennod 2) a fydd yn rhoi

cymorth i aelodau staff i gyflawni eu dyletswyddau diogelu plant ac a fydd yn cydgyssylltu'n agos â gwasanaethau eraill megis gofal cymdeithasol plant.

3.7 Mae gan wasanaethau cwnsela'r awdurdod lleol rôl i'w chwarae hefyd o ran diogelu plant. O fis Ebrill 2013 ymlaen, mae'n rhaid i awdurdodau lleol, o dan [Ddeddf Safonau a Threfniadaeth Ysgolion \(Cymru\)](#), gynnig darpariaeth resymol o wasanaethau cwnsela i bob plentyn a pherson ifanc rhwng 11 a 18 oed yn eu hardal a disgyblion blwyddyn 6 mewn ysgolion cynradd. Mae cwnselwyr mewn sefyllfa i benderfynu a oes unrhyw bryderon yn codi sy'n ymwneud ag amddiffyn plant y mae angen eu cyfeirio ymlaen.

3.8 Dylai pawb sy'n gweithio yn y gwasanaethau addysg ddiogelu llesiant plant a sicrhau ymddiriedaeth y cyhoedd fel rhan o'u dyletswyddau proffesiynol. Mae gan staff gyfrifoldeb i ddarparu amgylchedd diogel ac i adnabod plant y gall fod angen cymorth ychwanegol arnynt neu blant sy'n dioddef, neu sy'n debygol o ddioddef, niwed sylweddol. Mae gan bob aelod o staff gyfrifoldeb wedyn i gymryd camau priodol, gan weithio gyda gwasanaethau eraill yn ôl yr angen. Yn ogystal â gweithio gyda'r uwch swyddog dynodedig, dylai aelodau staff fod yn ymwybodol y gellid gofyn iddynt gefnogi gweithwyr cymdeithasol i wneud penderfyniadau ynghylch plant unigol.

Gwybodaeth angenrheidiol ar gyfer staff gwasanaethau addysg

3.9 Dylai pob aelod o staff – parhaol neu dros dro – fod yn ymwybodol o'r systemau sy'n cefnogi'r gwaith o ddiogelu plant a dylid esbonio'r rhain wrthynt fel rhan o broses cynefino staff. Mae hyn yn cynnwys polisi amddiffyn plant, polisi ymddygiad staff a nodi'r unigolyn sy'n cyflawni rôl uwch swyddog dynodedig. Dylai pob aelod o staff hefyd gael hyfforddiant priodol ar amddiffyn plant sy'n cael ei ddiweddarau'n rheolaidd.

Arwyddion y dylai staff gwasanaethau addysg chwilio amdanynt

3.10 Dylai pob aelod o staff fod yn ymwybodol o arwyddion camdriniaeth ac esgeulustod fel eu bod yn gallu adnabod achosion lle mae'n bosibl bod angen cymorth ar blant neu bod angen eu gwarchod. Wrth ddiogelu plant, dylid dweud wrth aelodau staff sy'n gweithio gyda phlant i fod yn wylidwrus a bod yn ymwybodol y gallai camdriniaeth ac esgeulustod effeithio ar ddisgyblion yn eu hysgolion. Os oes pryderon am les plentyn, dylai aelodau staff weithredu er budd y plentyn bob tro. Mae gwybod beth i chwilio amdano yn hanfodol er mwyn adnabod camdriniaeth ac esgeulustod yn gynnar. Os nad yw aelodau staff yn siŵr, dylent siarad â gofal cymdeithasol plant bob tro.

Y camau i'w cymryd os bydd gan staff ysgol neu goleg bryderon am blentyn

3.11 Os oes gan aelodau staff bryderon am blentyn, dylent eu mynegi wrth yr uwch swyddog dynodedig. Yr uwch swyddog dynodedig fydd yn penderfynu fel arfer a ddylid atgyfeirio achos i'r gwasanaethau cymdeithasol, ond mae'n bwysig nodi y gall unrhyw aelod staff gyfeirio ei bryderon at y gwasanaethau cymdeithasol neu at yr heddlu yn uniongyrchol.

3.12 Os bernir, ar unrhyw adeg, fod perygl o niwed difrifol ar unwaith i blentyn, dylid atgyfeirio'r achos at y gwasanaethau cymdeithasol ar unwaith. Os yw'n ymddangos nad yw sefyllfa'r plentyn yn gwella, dylai'r aelod staff sydd â phryderon bwysu am gael ailystyried y sefyllfa. Dylai pryderon arwain bob tro at gael cymorth i'r plentyn ar ryw adeg. Dylai'r aelod staff barhau i gadw mewn cysylltiad â'r broses a phwyso am weithredu os nad yw'n fodlon â'r ymateb i'w hysbysiad neu atgyfeiriad.

3.13 Mae'n bwysig bod plant yn cael y cymorth priodol ar yr adeg briodol i fynd i'r afael â pheryglon ac i atal materion rhag gwaethygu. Mae ymchwil wedi dangos y peryglon o beidio â gweithredu'n effeithiol. Mae arferion gwael yn cynnwys methu â gweithredu wrth weld arwyddion cynnar o gam-drin ac esgeulustod, cadw cofnodion yn wael, methu â gwrando ar safbwyntiau'r plentyn, methu ag ailasesu pryderon pan na fydd sefyllfaoedd yn gwella, rhy araf yn rhannu gwybodaeth a diffyg her ymhlith y rheini sy'n ymddangos fel pe na baent yn gweithredu.

Ymateb priodol gan staff gwasanaethau addysg sydd â phryderon yn ymwneud ag amddiffyn plant

3.14 Rhaid peidio byth â gofyn i blentyn, rhiant, rhoddwr gofal, perthynas neu aelod o'r cyhoedd sy'n mynegi pryderon am les plentyn wrth weithiwr proffesiynol a/neu gyflogai asiantaeth ei atgyfeirio ei hun i wasanaethau cymdeithasol neu'r heddlu. Y gweithiwr proffesiynol a/neu gyflogai'r asiantaeth a ddylai atgyfeirio'r achos.

3.15 Dylai pob unigolyn mewn gwasanaethau addysg sy'n dod i gysylltiad neu'n gweithio gyda phlant, pobl ifanc a'u teuluoedd, neu ag oedolion a allai achosi perygl i blant, yn ogystal â phobl sy'n gyfrifol am drefnu gwasanaethau i blant:

- drin lles y plentyn fel y peth pwysicaf
- deall ei rôl a'i gyfrifoldebau i ddiogelu a hyrwyddo lles plant
- cael gweld a chydymffurfio â [Chanllawiau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#) sy'n egluro sut i adnabod plant sy'n agored i niwed, eu cadw'n ddiogel rhag eu cam-drin a'u hesgeuluso, a gwella'r canlyniadau ar eu cyfer
- deall yr egwyddorion a'r arferion sydd yn [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#)
- bod yn gyfarwydd â gweithdrefnau a phrotocolau eu sefydliad ar gyfer diogelu a hyrwyddo lles plant, a'u dilyn, a gwybod â phwy i gysylltu yn ei sefydliad i fynegi pryderon am les plentyn
- gwybod pa bryd a sut i gyfeirio unrhyw bryderon am gam-drin ac esgeuluso plant i wasanaethau cymdeithasol neu i'r heddlu
- bod wedi cael hyfforddiant ar amddiffyn plant at lefel sy'n gymesur â'i rôl a'i gyfrifoldebau
- bod yn ymwybodol o ddylanwad ac effeithiau cam-drin ac esgeuluso ar blant
- bod yn effro i ddangosyddion cam-drin ac esgeuluso, ac yn ymwybodol o'r peryglon y mae unigolion sy'n cam-drin, neu a allai gam-drin, yn eu hachosi i blant
- cydweithio â'r rhieni, oni bai fod hynny'n anghyson â'r angen am sicrhau diogelwch y plentyn
- adnabod diffyg yng ngallu'r rhiant neu roddwr gofal i rianta, hynny yw,

problemau a all effeithio ar ei allu i ddarparu gofal effeithiol a phriodol, neu a all olygu ei fod yn achosi perygl o niwed i'r plentyn

- rhannu gwybodaeth a helpu i'w dadansoddi fel y gellir gwneud asesiad deallus o anghenion ac amgylchiadau'r plentyn
- cyfrannu yn ôl yr angen i bob cam yn y broses amddiffyn plant
- cyfrannu at adolygiadau rheolaidd o'r canlyniadau i'r plentyn ar sail amcanion cyffredin penodol
- ymrwymo i gydweithredu'n llawn â'r holl asiantaethau eraill er mwyn diogelu plant.

3.16 Os bydd plentyn yn dweud wrth aelod staff gwasanaethau addysg ei fod ef neu berson ifanc arall yn cael ei gam-drin, mae'n bwysig bod yr aelod staff:

- yn dangos i'r plentyn ei fod wedi clywed beth a ddywedodd, a'i fod yn cymryd o ddifrif yr honiadau y mae'n ei wneud;
- yn annog y plentyn i siarad, ond ddim yn awgrymu dim iddo, yn neidio i gasgliad nac yn gofyn cwestiynau arweiniol
- yn peidio â thorri ar draws pan fydd y plentyn yn dwyn digwyddiadau pwysig i gof a ddim yn gwneud i'r plentyn ailadrodd eu stori
- yn egluro pa gamau y mae'n rhaid iddo eu cymryd, mewn ffordd sy'n addas i oed a chrebwyll y plentyn
- yn peidio ag addo cadw beth a ddywedwyd wrtho yn gyfrinachol, gan fod cyfrifoldeb arno i ddatgelu gwybodaeth i'r rheini sydd ag angen gwybod: nid bradychu ymddiriedaeth yw rhoi gwybod am bryderon.
- yn rhoi gwybod am ei bryderon i'w reolwr llinell neu (os yw'n briodol) yr aelod staff a ddynodwyd yn ei sefydliad sy'n gyfrifol am amddiffyn plant
- yn sicrhau bod ei bryderon wedi'u hadrodd ar unwaith i'r gweithiwr cymdeithasol sydd ar ddyletswydd yn y swyddfa leol, yn ddi-oed
- yn ysgrifennu cyn gynted ag y bo modd, a dim hwyrach na 24 awr wedyn, beth a ddywedwyd wrtho, gan ddefnyddio'r union eiriau os oes modd
- yn peidio â wynebu'r camdriniwr honedig
- yn peidio â phoeni ei fod wedi camgymryd; bydd y gwasanaethau cymdeithasol yn cymryd pobl o ddifrif bob amser. Mae'n well eich bod wedi trafod y mater â rhywun sydd â phrofiad a chyfrifoldeb dros wneud asesiad
- yn cofnodi'r dyddiad, yr amser, y man cyfarfod a'r bobl a oedd yn bresennol yn y drafodaeth.

Gofyn am gyngor ynghylch pryderon

3.17 Gall amheuan am gam-drin plant fod yn bryderon yn hytrach na ffeithiau hysbys. Mae pryderon am les plentyn yn gallu codi mewn nifer o gyd-destunau gwahanol, gan gynnwys sefyllfa lle mae'r gwasanaethau cymdeithasol yn gwybod am y plentyn eisoes. Mae'n bwysig bod y pryderon hyn yn cael eu cofnodi a'u monitro'n briodol gan yr aelod staff a/neu'r swyddog arweiniol ar faterion diogelu. Mae hyn yn sicrhau bod darlun cydlynol ar gael o'r tebygolrwydd o gamdriniaeth ac esgeulustod ac mae'n cefnogi proses atgyfeirio achos i'r gwasanaethau cymdeithasol.

3.18 Os oes pryderon gan aelod staff, ond ei fod am gael cyngor pellach, dylai'r cyngor fod ar gael gan yr uwch swyddog dynodedig, ei asiantaeth ei hun neu gan y gwasanaethau cymdeithasol.

3.19 Gellir a dylid rhannu pryderon â'r gwasanaethau cymdeithasol drwy atgyfeirio, er yn aml yn dilyn trafodaeth gyda'r uwch swyddog dynodedig os yw'n briodol, a fydd yn gallu cynghori a rheoli'r broses atgyfeirio. Er na fydd pryderon yn ysgogi ymchwiliad o reidrwydd, byddant o gymorth i ffurfio darlun, gyda'r pryderon o ffynonellau eraill, a all awgrymu bod plentyn yn cael niwed.

3.20 Mae cadw cofnodion cywir, cryno a chdir mewn iaith syml yn ffordd hanfodol o gyflawni atebolrwydd y cyflogai neu'r gweithiwr proffesiynol unigol i'r bobl sy'n defnyddio ei wasanaethau, ac yn arfer da anhepgor ar gyfer amddiffyn plant. Bydd polisïau a gweithdrefnau gan bob asiantaeth sy'n ymwneud â diogelu a hyrwyddo lles plant sy'n pennu trefniadau ar gyfer cadw, storio a dinistrio cofnodion achos electronig a phapur. Bydd y polisïau'n sicrhau bod cofnodion achos yn cael eu storio'n ddiogel a bod modd eu hadalw yn ôl yr angen.

Ymchwiliadau

3.21 Rhaid i ysgolion beidio â chynnal eu hymchwiliadau mewnol eu hunain i achosion sy'n ymwneud ag amddiffyn plant, ond yn hytrach atgyfeirio eu pryderon. Os yw'r pryder yn ymwneud ag aelod staff, ni chaiff asiantaethau benderfynu eu hunain a yw'n fater disgyblu ynteu'n fater amddiffyn plant. Mae'n bwysig bod asiantaethau'n ymwybodol bod pwerau a chyfrifoldeb statudol gan yr heddlu i benderfynu a fydd ymchwiliad troseddol yn cael ei gynnal.

Atgyfeirio

3.22 Rhaid atgyfeirio'r mater i'r gwasanaethau cymdeithasol cyn gynted ag y ceir problem, amheuaeth neu bryder ynghylch plentyn, ac yn sicr o fewn 24 awr. Y tu allan i oriau swyddfa, rhaid atgyfeirio materion i wasanaeth dyletswydd brys y gwasanaethau cymdeithasol neu i'r heddlu.

3.23 Os gwneir atgyfeiriad dros y ffôn neu'n bersonol, rhaid ei gadarnhau drwy lythyr o fewn dau ddiwrnod gwaith, gan ddefnyddio ffurflen safonol leol os yw ar gael.

3.24 Rhaid i gyflogaion a chontractwyr annibynnol unigol fod yn ymwybodol na allant aros yn ddi-enw os byddant yn atgyfeirio mater sy'n ymwneud ag amddiffyn plant.

Cymryd rhan yn y broses amddiffyn plant

3.25 Os bydd unrhyw aelod staff yn atgyfeirio mater, gellir gofyn iddo gyflawni rhai o'r tasgau canlynol neu bob un ohonynt. Dylai'r ysgol neu'r sefydliad AB sicrhau bod gan staff ddigon o amser ac adnoddau angenrheidiol eraill i gyflawni'r tasgau hyn yn effeithiol a dylai staff fod yn barod ac yn fodlon eu gwneud:

- helpu mewn ymholiadau amddiffyn plant yn unol ag [adran 47 o Ddeddf Plant 1989](#)

- bod yn bresennol yn y gynhadledd amddiffyn plant
- darparu adroddiad ysgrifenedig i'r gynhadledd amddiffyn plant
- cyfrannu i'r asesiadau cychwynnol a chraidd, a mynychu cyfarfodydd grŵp craidd.

3.26 Os oes gan blentyn o oedran ysgol gynllun amddiffyn plentyn rhyngasiantaethol, rhaid cynnwys yr ysgol yn y broses o baratoi'r cynllun. Rhaid nodi'n glir beth yw rôl a chyfrifoldebau'r ysgol wrth gyfrannu at gamau gweithredu i ddiogelu'r plentyn a hyrwyddo ei les.

Gwrando ar blant

3.27 Mae profiad, ac ymgynghori â phlant, yn dangos eu bod yn barod i siarad am eu pryderon a'u problemau â phobl y maent yn ymddiried ynddynt ac yn teimlo'n gyfforddus yn eu cwmni. Nid athrawon fydd y bobl hyn o reidrwydd. Felly mae'n bwysig bod yr holl staff a gwirfoddolwyr mewn ysgol neu sefydliad yn gwybod sut i ymateb yn sensitif i bryderon plant, pwy i droi atynt am gyngor yn eu cylch, a pha mor bwysig yw peidio â gwarantu cyfrinachedd llwyr.

3.28 Mae plant am gael sicrwydd y bydd pobl yn gwrando arnynt ac y bydd eu pryderon yn cael eu cymryd o ddifrif, felly mae'n bwysig bod pob sefydliad addysg yn ceisio dangos i blant ei fod yn darparu amgylchedd diogel iddynt lle gallant siarad am faterion sy'n effeithio arnynt. Wrth ddangos gwybodaeth am linellau cymorth cenedlaethol i blant ([Y Comisiynydd Plant](#), [ChildLine](#), [Meic](#), [NSPCC](#)) a chynlluniau cefnogaeth gan gymheiriaid, mewn mannau amlwg, fel ar flwyddiaduron y disgyblion, gellir eu cymhell i rannu pryderon a chael cymorth.

3.29 [Mewn ymchwil gan yr NSPCC](#) gwelwyd ei bod yn cymryd saith mlynedd ar gyfartaledd i bobl ifanc ddatgelu camdriniaeth rywiol. Dywedodd y bobl ifanc mai'r hyn roeddent am ei gael oedd: rhywun i sylwi bod rhywbeth o'i le, rhywun i ofyn cwestiynau uniongyrchol iddynt, pobl broffesiynol i ymchwilio'n sensitif ond yn drylwyr, ac i gael gwybod beth oedd yn digwydd. Roedd y bobl ifanc yn yr ymchwil wedi ceisio dweud wrth oedolyn am y gamdriniaeth, ond gyda llawer o'r datgeliadau, nid oedd pobl wedi eu cydnabod neu heb eu deall, neu cawsant eu diystyru neu eu hanwybyddu. Mae rhai plant a phobl ifanc yn datgelu camdriniaeth yn uniongyrchol ac ar lafar, ac mae eraill yn datgelu'n anuniongyrchol, drwy ymddygiad a heb ddefnyddio geiriau. Wrth ddatgelu – yn enwedig wrth ddatgelu camdriniaeth – nid mater bach syml yw datgan yn blwmp ac yn blaen eu bod wedi cael eu cam-drin. Roedd y profiad o ddatgelu'n brofiad gadarnhaol pan oedd: rhywun yn credu yn y plentyn; bod camau wedi'u cymryd i amddiffyn y plentyn; a bod cefnogaeth emosiynol wedi'i rhoi.

3.30 Os bydd plentyn yn dod at unrhyw aelod staff neu wirfoddolwr i siarad, dylai wrando ar y plentyn yn gadarnhaol a rhoi sicrwydd iddo. Dylai gofnodi'r drafodaeth â'r disgybl cyn gynted â phosibl a chymryd camau yn unol â gweithdrefnau'r sefydliad ar gyfer amddiffyn plant.

3.31 Gall plant anabl fod yn arbennig o agored i'r perygl o gael eu cam-drin, er enghraifft y rheini sydd ag anhawster cyfathrebu. Mae cynorthwywyr cymorth dysgu sy'n gweithio gyda phlant sydd ag anghenion addysgol arbennig ac anabledau yn darparu cymorth personol iddynt a gallent weld arwyddion posibl o gam-drin. Er y

bydd angen gofal ychwanegol, o bosibl, i sicrhau bod arwyddion o gam-drin ac esgeuluso'n cael eu dehongli'n gywir, rhaid rhoi gwybod am unrhyw amheuon yn yr un ffordd yn union ag ar gyfer plant eraill.

3.32 Mae'n bosibl y bydd y ffordd y mae aelod staff yn siarad â phlentyn sy'n datgelu camdriniaeth yn effeithio ar y dystiolaeth a gyflwynir os ceir achos llys wedyn. Os bydd plentyn yn datgelu camdriniaeth i aelod staff, rhaid iddo gofnodi'r sgwrs cyn gynted â phosibl, gan wahaniaethu'n glir rhwng ffeithiau, arsylwadau, honiadau a barn, gan nodi unrhyw gamau a gymerwyd mewn achosion o gam-drin posibl. Rhaid llofnodi a dyddio'r nodyn.

Dyletswydd i gadw cyfrinachedd

3.33 Mae llawer o weithwyr proffesiynol o dan ddyletswydd i gadw cyfrinachedd. Mae hyn yn bwysig o ran cynnal ymddiriedaeth a chyfranogi mewn gwasanaethau ac felly'n helpu i ddiogelu iechyd a llesiant plant. Ond, fel y mae'r canllawiau perthnasol yn egluro, nid yw'r ddyletswydd i gadw cyfrinachedd yn absoliwt a cheir ei thorri os yw hynny er budd pennaf y plentyn ac er budd y cyhoedd yn gyffredinol. Os bydd gweithwyr proffesiynol yn penderfynu bod angen datgelu gwybodaeth er mwyn amddiffyn y plentyn neu blant eraill rhag y perygl o gael niwed difrifol, ceir torri'r ddyletswydd i gadw cyfrinachedd.

3.34 Os bydd gweithwyr proffesiynol yn penderfynu bod angen rhannu gwybodaeth gyfrinachol â gwasanaethau cymdeithasol plant neu'r heddlu:

- dylent geisio cymell y plentyn, os mai'r plentyn yw ffynhonnell y wybodaeth, i gytuno i'r wybodaeth gael ei datgelu o fewn cyfnod rhesymol
- gallent drafod yr achos ag eraill yn gyntaf, heb grybwyll enwau, er enghraifft, cydweithiwr sydd â chymhwysedd addas mewn gwaith amddiffyn plant neu'r gwasanaethau cymdeithasol plant
- rhaid dweud wrth y plentyn fod angen i weithiwr proffesiynol rannu gwybodaeth gyfrinachol, os na fydd hynny'n rhoi'r plentyn mewn perygl difrifol
- rhaid gwneud cofnod priodol o unrhyw benderfyniad i rannu gwybodaeth neu beidio.

3.35 Mae'n bosibl y bydd angen i benderfyniadau yn y maes hwn gael eu gwneud gan bobl sydd â chymhwysedd addas mewn gwaith amddiffyn plant, fel gweithwyr proffesiynol sydd wedi'u henwebu neu eu dynodi, neu ar ôl cael cyngor gan bobl o'r fath.

Cynnwys rhieni neu ofalwyr

3.36 Mae angen i bob rhiant a gofalwr ddeall bod ysgolion a sefydliadau AB dan ddyletswydd i ddiogelu a hyrwyddo lles y plant sy'n ddisgyblion neu'n fyfyrwyr iddynt, bod y cyfrifoldeb hwn yn galw am wneud polisi a gweithdrefnau ar gyfer amddiffyn plant, a'i bod yn bosibl y bydd angen i'r ysgol neu'r sefydliad rannu gwybodaeth a gweithio mewn partneriaeth ag asiantaethau eraill os ceir pryderon ynghylch lles plentyn. Gall fod yn fuddiol cyfeirio at hyn ym mhrosbectws y sefydliad neu mewn

gwybodaeth arall a ddarperir i rieni a gofalwyr yn ogystal â disgyblion.

3.37 Dylai gweithwyr proffesiynol drafod unrhyw bryderon ynghylch lles plentyn â'r teulu ac, os oes modd, gofyn iddynt gytuno i'r achos gael ei atgyfeirio i'r gwasanaethau cymdeithasol. Fodd bynnag, rhaid peidio â gwneud hyn os bydd yn rhoi'r plentyn mewn mwy o berygl. Rhaid ystyried barn y plentyn hefyd mewn rhai amgylchiadau wrth benderfynu a fydd y teulu'n cael ei hysbysu, yn enwedig os yw'r plentyn yn ddigon aeddfed i ffurfio barn ddeallus am y materion dan sylw.

3.38 Os bydd unrhyw amheuaeth neu ansicrwydd ynghylch cynnwys teulu'r plentyn, dylai'r uwch swyddog dynodedig gael eglurhad gan yr asiantaethau statudol ynghylch a ddylid hysbysu'r rhieni neu ofalwyr am yr atgyfeiriad ac, os dylid, pa bryd a chan bwy. Gall hyn fod yn bwysig hefyd mewn achosion lle bydd yr heddlu'n ystyried cynnal ymchwiliad troseddol. Os yw'n briodol, dylai'r uwch swyddog dynodedig helpu rhieni neu ofalwyr i ddeall bod yr atgyfeiriad er budd y plentyn ac y bydd y sefydliad yn cymryd rhan mewn ymchwiliad o dan [adran 47 o Ddeddf Plant 1989](#) neu mewn ymchwiliad gan yr heddlu.

Rhannu gwybodaeth

3.39 Mae Pennod 14 [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#) yn cynnwys canllawiau anstatudol ar rannu gwybodaeth mewn cysylltiad â phlant a phobl ifanc.

3.40 Mae [Cytundeb Rhannu Gwybodaeth Bersonol Cymru](#) (WASPI) yn cynnwys fframwaith ar gyfer cyfnewid gwybodaeth bersonol rhwng gwahanol sefydliadau sy'n gweithio mewn partneriaeth yng Nghymru. Mae [fframwaith Cytundeb Rhannu Gwybodaeth Bersonol Cymru](#) yn un o'r elfennau allweddol yn [Rhaglen Rhannu Gwybodaeth Bersonol](#) Llywodraeth Cymru a chafodd ei gymeradwyo ganddi yn 2010 yn fframwaith sengl ar gyfer rhannu gwybodaeth yng Nghymru.

3.41 Er mwyn sicrhau bod trefniadau ar gyfer diogelu a hyrwyddo lles plant yn effeithiol, byddant yn cynnwys systemau, safonau a phrotocolau a gytunwyd ar gyfer rhannu gwybodaeth am y plentyn a'i deulu o fewn pob sefydliad a rhwng sefydliadau. Rhaid i'r protocolau lleol hyn fod yn gyson â'r canllawiau hyn.

3.42 Mae'n bwysig bod pawb sy'n dod i gysylltiad â phlant yn eu gwaith yn deall pwrpas rhannu gwybodaeth er mwyn diogelu a hyrwyddo lles plant. Mae angen iddynt fod yn sicr ynghylch beth y gallant a beth y mae'n rhaid iddynt ei wneud o dan y gyfraith, gan gynnwys sut i gael cydsyniad i rannu gwybodaeth, pa bryd y ceir rhannu gwybodaeth heb gael cydsyniad, neu pa bryd y byddai ceisio cael cydsyniad yn rhoi'r plentyn mewn perygl o gael mwy o niwed.

3.43 Er mwyn cadw plant yn ddiogel, mae gofyn bod gweithwyr proffesiynol ac eraill yn rhannu gwybodaeth am iechyd a datblygiad y plentyn a'r posibilrwydd ei fod yn agored i niwed, am riant nad yw'n gallu gofalu am blentyn yn ddigonol ac yn ddiogel, neu a all fod ag angen cymorth i wneud hynny, ac am y rheini a all achosi perygl o niwed i'r plentyn. Yn aml, dim ond ar ôl rhannu gwybodaeth o nifer o ffynonellau a'i chasglu a'i gwerthuso y bydd yn glir bod plentyn mewn perygl o gael niwed neu'n cael niwed, neu fod rhywun a all achosi perygl o niwed i blant.

3.44 Bydd y rheini sy'n darparu gwasanaethau i oedolion a phlant yn ei gweld yn bwysig cydbwysu eu dyletswyddau i ddiogelu plant rhag niwed a'u dyletswydd gyffredinol at y defnyddiwr gwasanaethau. Bydd rhai gweithwyr proffesiynol a staff yn wynebu'r posibilrwydd ychwanegol o gynorthwyo neu ofalu am fwy nag un o aelodau'r teulu, e.e. y plentyn sy'n cael ei gam-drin, brodyr neu chwiorydd, camdriniwr honedig. Fodd bynnag, os oes pryderon bod plentyn mewn perygl o ddioddef niwed sylweddol, neu y gallai fod mewn perygl o hynny, anghenion y plentyn hwnnw fydd yr ystyriaeth gyntaf. Mewn amgylchiadau o'r fath, y prif amcan fydd diogelu a hyrwyddo lles y plentyn. Hefyd, mae angen i bob sefydliad ddal gwybodaeth yn ddiogel.

3.45 Er mwyn diogelu a hyrwyddo lles plant, rhaid i'r Bwrdd Lleol Diogelu Plant sicrhau bod yr asiantaethau sy'n bartneriaid iddo wedi mabwysiadu trefniadau i sicrhau bod:

- pob aelod staff sy'n dod i gysylltiad â phlant yn deall beth i'w wneud a beth yw'r ffyrdd mwyaf effeithiol o rannu gwybodaeth os yw'n credu bod angen gwasanaethau ychwanegol ar blentyn neu deulu er mwyn sicrhau'r canlyniadau gorau posibl iddynt
- pob aelod staff sy'n dod i gysylltiad â phlant yn deall beth i'w wneud a pha bryd i rannu gwybodaeth os yw'n credu y gall plentyn fod yn blentyn mewn angen, gan gynnwys y plant hynny sy'n dioddef niwed neu sydd mewn perygl o ddioddef niwed
- canllawiau priodol ar gyfer sefydliadau penodol yn cael eu llunio i ategu canllawiau a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru a bod canllawiau o'r fath a hyfforddiant priodol ar gael i'r staff presennol ac i staff newydd yn eu hyfforddiant cynefino
- canllawiau a hyfforddiant yn rhoi sylw penodol i brosesau i rannu gwybodaeth rhwng gweithwyr proffesiynol, sefydliadau ac asiantaethau, ac oddi mewn iddynt
- trefniadau ar gyfer hyfforddi yn adlewyrchu'r gwerth o gael hyfforddiant amlasiantaethol yn ogystal â hyfforddiant ar gyfer un asiantaeth
- rheolwyr mewn gwasanaethau plant yn gyfarwydd â'r fframwaith cyfreithiol a'r canllawiau arfer da a gyhoeddwyd ar gyfer ymarferwyr sy'n gweithio gyda phlant.

Goruchwyliaeth a chymorth

3.46 Gall gweithio ym maes amddiffyn plant olygu gwneud penderfyniadau proffesiynol cytbwys. Bydd yn bwysig bod cyngor a chymorth ar gael i bawb sy'n gysylltiedig oddi wrth gydweithwyr, rheolwyr, gweithwyr proffesiynol sydd wedi'u henwebu a'u dynodi, a strwythurau cefnogi eraill.

3.47 Mae goruchwyliaeth effeithiol yn bwysig i lawer o ymarferwyr er mwyn hyrwyddo safonau ymarfer da a chynorthwyo aelodau staff unigol. Bydd goruchwyliaeth yn gymorth i sicrhau bod ymarfer yn effeithiol ac yn gyson â gweithdrefnau'r Bwrdd Lleol Diogelu Plant a'r sefydliad. Dylai sicrhau bod ymarferwyr yn deall eu rolau a'u cyfrifoldebau, yn ogystal â chwmpas eu disgrisiwn ac awdurdod proffesiynol. Bydd o gymorth hefyd i adnabod anghenion ymarferwyr o ran hyfforddiant a datblygiad, er mwyn sicrhau bod pob un yn meddu'r sgiliau sy'n

angenrheidiol i ddarparu gwasanaeth effeithiol.

3.48 Bydd yn bwysig bod goruchwyliaeth yn cynnwys craffu a gwerthuso'r gwaith a gyflawnir, asesu cryfderau a gwendidau'r ymarferydd a datblygu drwy hyfforddi a chymorth bugeiliol. Rhaid i oruchwylwyr fod ar gael i ymarferwyr i gynnig cyngor ac arbenigedd ar faterion pwysig ac mae'n bosibl y bydd gofyn iddynt gadarnhau penderfyniadau ar rai pwyntiau allweddol mewn prosesau amddiffyn plant. Dylai goruchwylwyr gofnodi penderfyniadau allweddol mewn cofnodion achos hefyd.

Pennod 4: Cyfrifoldebau diogelu mewn amgylchiadau penodol

Cyflwyniad

4.1 Yn y bennod hon rydym yn trafod ystyriaethau ychwanegol sy'n ymwneud â materion penodol ar gyfer diogelu plant. Gall un neu ragor o adrannau'r bennod hon fod yn berthnasol i amgylchiadau neilltuol y plentyn.

4.2 Mae canllawiau a gwybodaeth helaeth eisoes ar gael, ac mae'n rhaid i ysgolion a darparwyr addysg eu dilyn er mwyn cwrdd â'u dyletswyddau a'u cyfrifoldebau o ran diogelu plant. Mae'r bennod hon yn darparu dolenni i ganllawiau statudol ac arfer da ar faterion diogelu penodol, a lle y bo'n briodol, yn crynhoi materion allweddol neu'n ymhelaethu arnynt.

Cam-drin gan blant a phobl ifanc, gan gynnwys cam-drin rhywiol (ymddygiad rhywiol niweidiol)

Dyletswyddau a chanllawiau

4.3 Mae Pennod 9 [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#) yn darparu canllawiau amlasiantaethol ar gam-drin gan blant a phobl ifanc. Mae Pennod 4.9 [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#) yn sôn am blant sy'n amlygu ymddygiad rhywiol niweidiol.

Plant sy'n ceisio lloches

Dyletswyddau a chanllawiau

4.4 Mae Cyngor Ffoaduriaid Cymru, Displaced People in Action a Plant yng Nghymru wedi cydweithio i lunio [Pecyn Adnoddau i Athrawon ar gyfer Gweithio gyda Phlant sy'n Ceisio Lloches a Phlant sy'n Ffoaduriaid](#).

4.5 Mae Pennod 4.10 [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#) yn rhoi sylw i blant ar eu pen eu hunain sy'n ceisio lloches ynghyd â Chanllawiau Ymarfer Cymru Gyfan ar [Diogelu a Hyrwyddo Lles Plant a Phobl Ifanc ar eu Pen eu Hunain sy'n Ceisio Lloches](#).

4.6 Mae Pennod 9 [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#) yn darparu canllawiau amlasiantaethol ar blant a phobl ifanc ar eu pen eu hunain sy'n ceisio lloches.

Disgyblion o grwpiau pobl dduon a lleiafrifoedd ethnig

Dyletswyddau a chanllawiau

4.7 Yn 2011 cyhoeddwyd canllawiau gan Lywodraeth Cymru am [fwlio sy'n gysylltiedig â hil, crefydd a diwylliant](#).

4.8 Mae [Deddf Cydraddoldeb 2010](#) yn cyfuno'r ddeddfwriaeth bresennol mewn un fframwaith cyfreithiol. Er bod nifer o'r cysyniadau am wahaniaethu'n debyg i'r rhai mewn deddfwriaeth flaenorol ar gydraddoldeb, mae rhai meysydd a oedd heb eu cynnwys o'r blaen. Mae gwahanol fathau o wahaniaethu'n gymwys i'r [darpariaethau ar gyfer ysgolion yn y Ddeddf](#). Yn 2012, cyhoeddodd BAWSO³ [Protecting Black and Minority Ethnic Children: An Investigation of Child Protection Interventions](#). Yn yr astudiaeth hon edrychwyd ar blant y mae BAWSO wedi gweithio gyda hwy a oedd wedi bod ar y gofrestr amddiffyn plant rhwng 2006 a 2011, er mwyn ymchwilio i bwnc diogelu plant o gefndiroedd pobl dduon a lleiafrifoedd ethnig.

Bwlio

Dyletswyddau a chanllawiau

4.9 Mae canllawiau Llywodraeth Cymru [Parchu Eraill: Canllawiau Gwrth-fwlio \(24/2003\)](#) yn darparu gwybodaeth am fynd i'r afael â bwlio mewn ysgolion a'r camau i'w cymryd i gefnogi plant a phobl ifanc sy'n dweud eu bod yn cael eu bwlio y tu allan i'r ysgol. Mae'n cynnig arweiniad ar y canlynol:

- bwlio ar sail hil, crefydd a diwylliant
- bwlio sy'n cynnwys plant sydd ag anableddau ac anghenion addysgol arbennig
- bwlio homoffobig
- bwlio rhywiol, transffobig a rhywiaethol
- seiberfwlio – oherwydd datblygiadau mewn technolegau cyfathrebu, a gallu plant a phobl ifanc i gael gafael arnynt, mae ysgolion wedi gorfod bod yn wyladwrus a cheisio cael atebion arloesol i'r camddefnydd ohonynt.

4.10 Cafodd [Mynd i'r Afael â Digwyddiadau a Throseddau Casineb: Fframwaith Gweithredu](#) ei lansio gan Lywodraeth Cymru ym mis Mai 2014. Mae Llywodraeth Cymru wedi ariannu [llinell gymorth](#) i blant a phobl ifanc drwy MEIC Cymru a [Chanolfan Genedlaethol ar gyfer Digwyddiadau a Throseddau Casineb](#) drwy Gymorth i Ddiodefwrwr Cymru.

Delweddau o gam-drin plant a'r rhyngrwyd

4.11 Mae cysylltiad anorfod rhwng cyrchu delweddau o gam-drin plant a dioddefaint plant. Bydd y rheini sy'n cyrchu delweddau amhriodol o blant yn cymell ac yn cyfrannu at gamdriniaeth barhaus o'r plant hynny. Mae'r plant hynny'n cael eu cam-drin yn ddifrifol a dylid dod ag achosion troseddol yn erbyn y camdrinwyr, pa un a ydynt wedi cyflawni'r gamdriniaeth wreiddiol neu wedi cyrchu delweddau o gam-drin plant, gan weithredu mewn ffordd briodol a chymesur.

4.12 Mae pryder cynyddol hefyd ynghylch plant sy'n gweld deunydd amhriodol drwy dechnoleg cyfathrebu rhyngweithiol, e.e. pornograffi oedolion, a/neu ddeunydd

---

³ Mae BAWSO yn sefydliad sy'n darparu cymorth ledled Cymru sydd wedi'i achredu gan Lywodraeth Cymru. Mae'n darparu gwasanaethau arbenigol i bobl o gefndiroedd pobl dduon a lleiafrifoedd ethnig y mae cam-drin domestig a mathau eraill o gam-drin yn effeithio arnynt.

anweddus iawn. Pe byddai plentyn yn cael caniatâd neu anogaeth i edrych ar ddeunydd o'r fath dros gyfnod sylweddol, gallai hynny gyfiawnhau ymchwiliad pellach. Gall plant fwlio drwy gyfrwng negeseuon testun neu dynnu lluniau â camera ffôn symudol o ymosodiadau treisgar ar blant eraill er mwyn eu cylchredeg.

Dyletswyddau a chanllawiau

4.13 Mae Pennod 5.5 [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#) yn trafod delweddau anweddus o blant a'r rhyngrwyd.

4.14 Mae Pennod 9 [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#) yn cynnwys adran ar ddelweddau o gam-drin plant, y rhyngrwyd a thechnoleg gwybodaeth.

4.15 Mae rhagor o arweiniad, hyfforddiant a chefnogaeth ar gael gan [Ganolfan Camfanteisio ar Blant a'u Hamddiffyn Ar-lein](#) (CEOP). Mae CEOP yn ceisio amddiffyn plant, teuluoedd a chymdeithas rhag pedoffiliaid a throseddwy'r rhyw ac, yn benodol, y rheini sy'n ceisio camfanteisio'n rhywiol ar blant ar-lein.

Cam-drin plant yng nghyswllt cred mewn dewiniaeth neu gred ysbrydol arall

Dyletswyddau a chanllawiau

4.16 Mae Pennod 9 [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#) yn cynnwys canllawiau ar gam-drin plant yng nghyswllt cred mewn meddiannu gan ysbrydion neu ddewiniaeth, neu mewn ffyrdd eraill sy'n ymwneud â chred ysbrydol neu grefyddol. Cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ganllawiau ar wahân hefyd ym mis Mai 2008 ar [Ddiogelu plant rhag camdriniaeth sy'n gysylltiedig â chred mewn meddiant gan ysbryd](#).

Esgeuluso plant

4.17 Mae pedwar prif gategori o ran esgeuluso plant: esgeulustod corfforol, addysgol, emosiynol a meddygol. Mae astudiaeth 'nifer yr achosion' a gynhaliwyd gan yr NSPCC⁴ yn y DU yn dangos mai esgeulustod oedd y math mwyaf cyffredin o gamdriniaeth yn y teulu ar gyfer pob grŵp oedran, ac esgeuluso plant oedd y prif reswm pam yr oedd gan blant yng Nghymru gynllun amddiffyn plant.

4.18 Gall achosi toreth o broblemau iechyd ac iechyd meddwl gan gynnwys oedi yn eu datblygiad, anawsterau emosiynol ac ymddygiad, IQ is a chyflawni'n wael yn yr ysgol ac anawsterau wrth wneud ffrindiau a chynnal perthynas.

4.19 Mae esgeulustod corfforol yn fethiant i ddarparu ar gyfer anghenion corfforol sylfaenol plentyn. Fel arfer mae'n golygu nad yw rhiant neu ofalwr yn darparu digon o fwyd neu fwyd o safon, dillad o'r math a'r maint cywir neu le diogel i fyw, chwarae a

---

⁴ Radford, Lorraine, Corral, Susana, Bradley, Christine, Fisher, Helen, Bassett, Claire, Howat, Nick and Collishaw, Stephan (2011) [Child abuse and neglect in the UK today](#) . Llundain: NSPCC.

chysgu. Gall hefyd gynnwys gadael plentyn a goruchwyliaeth annigonol neu amhriodol, sy'n arwain at friwiau, cleisiau, llosgiadau ac anafiadau eraill.

4.20 Mae esgeulustod addysgol yn golygu methu â sicrhau bod plentyn yn derbyn addysg ddigonol ac addas a pheidio â chefnogi addysg plentyn.

4.21 Gall esgeulustod emosiynol neu esgeulustod seicolegol gynnwys:

- anwybyddu presenoldeb neu anghenion plentyn
- methiant cyson i ysgogi, annog neu ddiogelu plentyn
- gwrthod plentyn a pheidio â dangos cariad/serch yn gyson ac yn amserol
- ynysu plentyn, lle nad yw'r plentyn yn cael cyswllt cymdeithasol normal â phlant ac oedolion eraill.

4.22 Mae esgeulustod meddygol yn fethiant i ddarparu gofal iechyd priodol i blentyn. Efallai na fydd rhiant yn gweld pan fydd angen sylw meddygol ar blentyn, efallai y bydd yn gwrthod gofal meddygol i blentyn neu ddim yn cychwyn neu ddim yn rhoi'r driniaeth a argymhellwyd yn unol â chyfarwyddiadau'r gweithiwr gofal iechyd proffesiynol. Mae hyn hefyd yn cynnwys esgeulustod deintyddol, lle mae gan blentyn efallai ddannedd drwg iawn a rheini heb gael sylw.

4.23 Dylai aelodau staff sy'n pryderu bod plentyn yn cael ei esgeuluso hysbysu'r Uwch Weithiwr Proffesiynol Dynodedig am eu pryderon. Mae'n bwysig eu bod yn dilyn egwyddorion sylfaenol ar gyfer diogelu plant gan gynnwys rhannu gwybodaeth rhwng asiantaethau, a chanolbwyntio ar blant bob tro. Mae [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#) a [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#) yn diffinio esgeulustod plant ac yn disgrifio dyletswyddau a chyfrifoldebau gweithiwr proffesiynol i weithredu ar bryderon

4.24 Mae llawer o Fyrddau Lleol Diogelu Plant wedi mabwysiadu protocolau ym maes esgeulustod plant ac yn gallu cynnig cyngor (gan gynnwys dolenni i brotocolau a phhecynnau sydd wedi'u cyhoeddi ar esgeulustod), ac mae'r gwaith yn mynd rhagddo i gefnogi byrddau i fabwysiadu'r adnoddau hyn.

4.25 Mae'r NSPCC wedi llunio taflenni sy'n crynhoi'r hyn yr ydym yn ei wybod am y prif nodweddion er mwyn helpu i ganfod esgeulustod a chamdriniaeth emosiynol mewn plant cyn oed ysgol, plant 5-14 oed a phobl ifanc. Mae modd llwytho'r rhain i lawr o: <http://www.core-info.cardiff.ac.uk/category/leaflets>

Plant a phobl ifanc yn y system cyfiawnder ieuenctid

Dyletswyddau a chanllawiau

4.26 Ym mis Hydref 2014, cyhoeddodd Bwrdd Cyfiawnder Ieuenctid ar gyfer Cymru a Lloegr [Commitment to Safeguard](#) ac ynddo disgrifiodd ei rôl a'i ymrwymiad i ddiogelu plant a phobl ifanc yn y system cyfiawnder ieuenctid.

Plant sy'n byw oddi cartref neu mewn llety dros dro

Dyletswyddau a chanllawiau

4.27 Mae Pennod 9 [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#) yn cynnwys canllawiau ar blant sy'n byw oddi cartref a phlant mewn teuluoedd sy'n byw mewn llety dros dro.

4.28 Mae Pennod 4.2 [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#) yn sôn am blant sy'n byw oddi cartref.

Camfanteisio'n rhywiol ar blant

Dyletswyddau a chanllawiau

4.29 Bwriad canllawiau statudol Llywodraeth Cymru ar [Amddiffyn Plant a Phobl Ifanc rhag Camfanteisio Rhywiol](#) yw helpu athrawon a gweithwyr proffesiynol eraill i atal camfanteisio'n rhywiol ar blant drwy:

- ddatblygu strategaethau atal lleol
- adnabod y plant sydd mewn perygl o gael eu cam-drin drwy gamfanteisio rhywiol
- cymryd camau i ddiogelu a hyrwyddo lles plant a phobl ifanc penodol sydd neu a allai fod yn cael eu cam-drin drwy gamfanteisio rhywiol
- cefnogi camau yn erbyn y rheini sy'n bwriadu cam-drin a chamfanteisio ar blant a phobl ifanc fel hyn.

4.30 Mae [Protocolau ar gyfer Cymru Gyfan](#) yn cynnwys y Fframwaith Asesu'r Risg o Gamfanteisio Rhywiol, sy'n cynnig ffordd o gysylltu camau diogelu â thystiolaeth o risg, gan hwyluso camau ataliol ac ymyriadau priodol hefyd. Y bwriad yw ysgogi ymatebion addas yng nghyswllt anghenion diogelu plant a phobl ifanc. Dylai staff ysgolion fod yn effro ac yn gymwys i nodi a gweithredu ar bryderon bod plentyn yn agored i gael ei gam-drin drwy gamfanteisio rhywiol, mewn perygl o gael ei gam-drin neu'n cael ei gam-drin drwy gamfanteisio rhywiol.

Plant a allai fod wedi'u masnachu

Dyletswyddau a chanllawiau

4.31 Mae [Cyfarwyddyd Ymarfer Cymru Gyfan ar gyfer Diogelu Plant a allai fod wedi cael eu Masnachu](#) yn disgrifio'r ymateb gofynnol i fynd ati'n effeithiol i ddiogelu plant sydd wedi'u cam-drin a'u hesgeuluso gan oedolion sy'n eu masnachu i mewn ac oddi fewn i'r DU er mwyn camfanteisio arnynt

4.32 Mae [Deddf Troseddau Rhywiol 2003](#) wedi cyflwyno troseddau cynhwysfawr newydd sy'n ymwneud â masnachu mewn pobl i mewn neu allan neu oddi mewn i'r DU ar gyfer unrhyw fath o drosedd rhywiol. Mae'r gosb uchaf ar gyfer y troseddau hyn yn 14 blynedd o garchar.

4.33 Roedd [Deddf Lloches a Mewnfudo \(Trin Hawlwyr, ayb\) 2004](#) wedi cyflwyno trosedd newydd o'r enw 'masnachu mewn pobl er mwyn camfanteisio arnynt', sy'n ymwneud â masnachu mewn pobl er mwyn eu gorfodi i weithio a thynnu organau.

4.34 Mae rhwymedigaethau rhyngwladol ar y DU yng nghyswllt masnachu mewn pobl o dan Brotocol Palermo y Cenhedloedd Unedig, [Penderfyniad Fframwaith yr UE ar Fasnachu at Ddibenion Camfanteisio Rhywiol a Chamfanteisio ar Weithwyr](#), a [Chonfensiwn Cyngor Ewrop ar weithredu yn erbyn Masnachu mewn Pobl](#).

4.35 Yn 2008, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru [Diogelu Plant a allai fod wedi cael eu masnachu](#). Mae'r ddogfen hon yn rhoi canllawiau ar arferion da i weithwyr proffesiynol a gwirfoddolwyr ym mhob asiantaeth i'w helpu i gymryd camau effeithiol i ddiogelu plant sydd wedi'u cam-drin a'u hesgeuluso gan oedolion sy'n eu masnachu i mewn ac oddi fewn i'r DU er mwyn camfanteisio arnynt.

4.36 Yn 2011 cyhoeddodd y Swyddfa Gartref ei [Strategaeth ar Fasnachu Pobl](#). Mae'r strategaeth hon yn rhoi pwyslais ar hybu ymwybyddiaeth o fasnachu mewn plant a sicrhau bod dioddefwyr masnachu mewn plant yn cael eu diogelu a'u hamddiffyn rhag eu hailfasnachu.

4.37 Mae Canolfan Gyngori yr NSPCC ar Fasnachu Plant (CTAC) yn wasanaeth cenedlaethol arbenigol sy'n darparu cyngor a chefnogaeth yn rhad ac am ddim i weithwyr proffesiynol sy'n pryderu y gallai plentyn neu berson ifanc fod wedi'i fasnachu. I gael cyngor, gwybodaeth a chefnogaeth, ffoniwch CTAC ar 0808 800 5000 neu anfonwch e-bost at help@nspcc.org.uk.

Plant yn colli addysg

Dyletswyddau a chanllawiau

4.38 Mae Llywodraeth Cymru wedi cyhoeddi [canllawiau statudol i helpu i atal plant a phobl ifanc rhag colli addysg](#). Mae'n cynnig ffyrdd ymarferol o adnabod plant a phobl ifanc sy'n colli addysg.

Plant sy'n rhedeg i ffwrdd/plant sydd ar goll

4.39 Mae [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#) yn cynnwys protocol ar blant sy'n mynd ar goll <http://www.awcpp.org.uk/hafan/protocolau-ar-gyfer-cymru-gyfan/>. Mae'r protocol yn berthnasol i bob plentyn a pherson ifanc hyd at 18 oed ac yn delio â:

- phlant sy'n mynd ar goll sy'n byw gyda'u teuluoedd
- plant sy'n derbyn gofal gan yr awdurdod lleol sy'n mynd ar goll o'u lleoliad (gan gynnwys plant ar remand).

Plant anabl

Dyletswyddau a chanllawiau

4.40 Mae Pennod 9 [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#) yn cynnwys canllawiau ynghylch cam-drin plant anabl.

4.41 Mae Pennod 4.7 [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#) yn sôn am gam-drin plant anabl. Os oes pryderon am les plentyn anabl, rhaid gweithredu arnynt yn unol â [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#), yn yr un modd ag y byddech yn ei wneud ar gyfer unrhyw blentyn arall. Mae'r un trothwyon yn gymwys ar gyfer gweithredu. Ni fyddai'n dderbyniol goddef safonau gofal gwael ar gyfer plant anabl na fyddent yn cael eu goddef yn achos plant sydd heb anabledd. Os oes gan blentyn anabl anawsterau o ran dysgu neu gyfathrebu, rhaid rhoi sylw arbennig i'w anghenion cyfathrebu, ac i gael gwybod am farn y plentyn am ddigwyddiadau, a'i ddymuniadau neu deimladau.

4.42 Mae [Deddf Cydraddoldeb 2010](#) yn cynnwys y gyfraith ar wahaniaethu, ac yn cryfhau'r gyfraith i hyrwyddo cynnydd ar gydraddoldeb. Mae'r Ddeddf yn amddiffyn disgyblion rhag gwahaniaethu, aflonyddu ac erledigaeth ar sail 'nodweddion gwarchoddedig'. Mae anabledd yn nodwedd warchoddedig.

4.43 Mae [Rhan 6 o'r Ddeddf Cydraddoldeb](#) yn disgrifio'r dyletswyddau ar ysgolion ac awdurdodau lleol o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010.

e-Ddiogelwch

4.44 Mae Llywodraeth Cymru yn annog ysgolion i wneud pob defnydd o dechnolegau cymdeithasol er mwyn cynnwys dysgwyr a gwella canlyniadau dysgu, a datblygu dysgwyr i fod yn ddinasyddiaeth ddigidol hyderus a chymwys. Ym Mawrth 2013, cyhoeddodd y Gweinidog Addysg a Sgiliau [ddatganiad ysgrifenedig ar y defnydd diogel a chyfrifol o wefannau rhwydweithio cymdeithasol mewn addysg](#) gan ofyn i awdurdodau lleol gydweithio â Llywodraeth Cymru ar ddull newydd a mwy cadarnhaol o weithredu. Roedd hyn yn cydnabod bod angen i blant ddeall sut i ddefnyddio'r rhyngwyd yn ddiogel dan oruchwyliaeth ac yn annibynnol er mwyn meithrin sgiliau a gwybodaeth i'w galluogi i ddod yn ddinasyddion digidol hyderus.

4.45 I helpu plant a phobl ifanc i aros yn ddiogel ar-lein, mae [parth e-ddiogelwch newydd](#) wedi'i greu ar [Hwb](#) – yr adnodd dysgu digidol cenedlaethol. Mae hyn yn darparu adnoddau, newyddion ac ymchwil ar aros yn ddiogel yn y gofod digidol drwy ddefnyddio ymddygiad priodol a phresenoldeb digidol cadarnhaol. Mae adnoddau e-ddiogelwch ar gael i bob ysgol ar Hwb a fydd yn helpu athrawon i hybu ymwybyddiaeth ynghylch e-ddiogelwch ymysg rhieni a disgyblion.

4.46 Ym mis Hydref 2014, lansiodd [teclyn hunan adolygu e-ddiogelwch 360 degree safe Cymru](#). Mae hyn yn caniatáu i ysgolion adolygu eu polisïau a'u harferion yn ymwneud ag e-ddiogelwch. Mae'n darparu polisïau templed yn ogystal â dolenni i ganllawiau arfer da, ac yn caniatáu i ysgolion nodi cryfderau a gwendidau a meincnodi eu cynnydd a'u gwelliant yn erbyn ysgolion eraill.

4.47 Ym mis Hydref 2014, lansiodd [Adnodd Llythrennedd a Dinasyddiaeth Ddigidol](#). Bwriedir i'r adnodd hwn gael ei ddefnyddio mewn ystafelloedd dosbarth i rymuso disgyblion i feddwl yn feirniadol, ymddwyn yn ddiogel a chyfrannu mewn modd cyfrifol yn ein byd digidol. Mae'r [deunyddiau](#) hyn yn rhoi sylw i'r cam sylfaen hyd at gyfnod allweddol 4/5, ac maent am ddim ac yn hyblyg ac mae modd eu haddasu. Gall athrawon ddewis unedau o grwpiau blwyddyn eraill, er enghraifft, wrth ymateb i

ddigwyddiadau yn yr ysgol, neu newidiadau cenedlaethol cydnabyddedig mewn tueddiadau ar-lein.

Salwch ffug neu salwch gwneud

Dyletswyddau a chanllawiau

4.48 Mae Pennod 5.3 [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#) yn cynnwys protocol ar gyfer salwch ffug.

4.49 Yn 2008, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru [Diogelu Plant ag arnynt salwch ffug neu salwch gwneud](#).

Anffurfio organau cenhedlu benywod

Dyletswyddau a chanllawiau

4.50 Mae [Protocol Plant Cymru Gyfan ar Anffurfio Organau Cenhedlu Benywod](#) yn rhoi cyngor ar ddiogelu merched rhag hyn.

4.51 Hefyd, mae'r Swyddfa Gartref wedi llunio [canllawiau amlasiantaethol](#) sy'n disgrifio'r camau sydd i'w cymryd gan weithwyr proffesiynol rheng flaen fel athrawon, gweithwyr iechyd proffesiynol, swyddogion yr heddlu a gweithwyr cymdeithasol i amddiffyn merched a menywod a chynnig y cymorth y mae arnynt ei angen.

4.52 Yn y DU, mae'r holl ffurfiau ar anffurfio organau cenhedlu benywod⁵ yn anghyfreithlon o dan [Ddeddf Anffurfio Organau Cenhedlu Benywod 2003](#). Mae'n drosedd i (beth bynnag fo'u cenedligrwydd a'u statws preswyllo):

- anffurfio organau cenhedlu benywod yn y DU
- rhoi cymorth i anffurfio organau cenhedlu benywod yn y DU
- rhoi cymorth i ferch i anffurfio ei horganau cenhedlu ei hun yn y DU
- rhoi cymorth o'r DU i berson nad yw o'r DU i anffurfio organau cenhedlu benyw sy'n un o wladolion y DU neu'n breswyllydd parhaol yn y DU y tu allan i'r DU.

4.53 Mae'r Ddeddf yn ei gwneud yn drosedd, am y tro cyntaf, i wladolion y DU neu breswylwyr parhaol y DU:

- anffurfio organau cenhedlu benywod mewn gwlad dramor
- rhoi cymorth i anffurfio organau cenhedlu benywod mewn gwlad dramor i un o wladolion neu breswylwyr parhaol y DU – byddai hyn yn cynnwys mynd â merch i wlad dramor ar gyfer cael ei hanffurfio
- rhoi cymorth o'r tu allan i'r DU i berson nad yw o'r DU sydd mewn gwlad dramor i anffurfio organau cenhedlu merch neu fenyw sy'n un o wladolion neu breswylwyr parhaol y DU – mae hyn yn cynnwys mynd â merch i wlad dramor ar gyfer cael ei hanffurfio

---

⁵ <http://www.equalitynow.org/sites/default/files/FGM%20EN%20City%20Estimates.pdf>

- rhoi cymorth i ferch i anffurfio ei horganau cenhedlu ei hun y tu allan i'r DU, hyd yn oed mewn gwledydd lle mae'r arfer yn gyfreithlon.

4.54 Os ceir unrhyw wybodaeth neu bryder bod merch mewn perygl uniongyrchol o'i hanffurfio, neu fod ei horganau cenhedlu wedi cael eu hanffurfio, rhaid atgyfeirio ar unwaith o dan y trefniadau amddiffyn plant.

4.55 Os ydych yn pryderu y gallai merch neu fenyw ifanc gael ei chymryd i wlad dramor ar gyfer anffurfio ei horganau cenhedlu, dylech gysylltu hefyd â'r [Swyddfa Dramor a Chymanwlad](#). Mae [FORWARD](#) yn sefydliad ar gyfer y DU sy'n cynnig cymorth, cwnsela a lle diogel i ferched a menywod sôn am eu profiadau. Hefyd gall addysgu a gweithio gyda theuluoedd i atal yr anffurfio rhag digwydd i unrhyw ferched eraill yn y teulu.

4.56 Mae gan yr NSPCC linell gymorth 24 awr ar gyfer unrhyw un sy'n poeni bod plentyn mewn perygl o gael ei hanffurfio neu fod hynny wedi digwydd yn barod. Gallwch ffonio 0800 028 3550 neu gallwch anfon e-bost at fgmhelp@nspcc.org.uk.

Priodas dan orfod a thrais ar sail anrhydedd

Dyletswyddau a chanllawiau

4.57 Mae dogfen Llywodraeth EM [Multi-agency practice guidelines: Handling cases of Forced Marriage](#), a ddiweddarwyd ym mis Awst 2014, yn darparu cyngor cam wrth gam i weithwyr proffesiynol, gan gynnwys athrawon.

4.58 Mae'n ategu'r canllawiau statudol [The Right to Choose](#) a ddaeth i rym wrth weithredu [Deddf Priodas dan Orfod \(Amddiffyniad Sifil\)](#) ym mis Tachwedd 2008 ac yn nodi'r cyfrifoldebau strategol cyffredinol sydd gan brif weithredwyr ac uwch reolwyr wrth ddelio â phriodas dan orfod yn lleol.

4.59 Mae [Deddf Ymddygiad Gwrthgymdeithasol, Troseddu a Phlisma 2014](#) yn ei gwneud yn drosedd i orfodi rhywun i briodi. Mae hyn yn cynnwys:

- mynd â rhywun dramor i'w orfodi i briodi (pa un a yw'r briodas dan orfod yn digwydd neu beidio)
- priodi rhywun sydd heb alluedd meddyliol i gydsynio i'r briodas (pa un a roddir pwysau ar y person neu beidio)
- torri Gorchymyn Amddiffyn rhag Priodas dan Orfod
- bydd y rhwymedi sifil o gael Gorchymyn Amddiffyn rhag Priodas dan Orfod drwy'r llysoedd teulu yn parhau i fodoli ochr yn ochr â'r trosedd newydd, fel y gall y dioddefwyr ddewis sut y maent am gael cymorth. Ceir manylion y ddeddfwriaeth newydd ar y [wefan Deddfwriaeth](#).

4.60 Mae [Canllawiau Ymarfer Amlasiantaethol: Priodas dan Orfod ac Anableddau Dysgu](#) yn helpu gweithwyr proffesiynol sy'n delio â phobl ag anableddau dysgu sydd wedi cael eu gorfodi i briodi. Eu bwriad yw ceisio gwella ymwybyddiaeth a helpu ymarferwyr i adnabod arwyddion o'r arfer hwn, sy'n gymhleth ac yn gudd yn aml.

4.61 Mae Pennod 9 [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#) yn cynnwys canllawiau ar briodas dan orfod.

4.62 Os oes pryderon bod plentyn (bachgen neu ferch) mewn perygl o fynd drwy briodas dan orfod, gall ysgolion a sefydliadau AB gysylltu ag [Uned Priodas dan Orfod](#) Llywodraeth y DU, lle mae gweithwyr achos profiadol ar gael i gynnig cymorth ac arweiniad. Gellir ffonio 020 7008 0151 rhwng 9am a 5pm o ddydd Llun i ddydd Gwener neu anfon neges e-bost at fm@fco.gov.uk.

Gofal maeth, gan gynnwys maethu preifat

Dyletswyddau a chanllawiau

4.63 Mae [Deddf Plant 2004](#) yn ei gwneud yn ddyletswydd bod pob awdurdod lleol yn hybu ymwybyddiaeth o'r angen i'w hysbysu am unrhyw blant sy'n cael eu maethu'n breifat yn ei ardal.

4.64 Yn 2011 cyhoedd Llywodraeth Cymru [Amddiffyn Plant, Cefnogi Gofalwyr Maeth: Pecyn Hyfforddi ar gyfer Ymdrin â Honiadau yn erbyn Gofalwyr Maeth](#) i helpu gwasanaethau maethu yn y sectorau cyhoeddus ac annibynnol a rheolwyr amddiffyn plant i ddelio â honiadau yn erbyn gofalwyr maeth.

4.65 Os bydd athrawon a gweithwyr proffesiynol eraill yn dod i wybod am unrhyw drefniant maethu preifat, a hwythau heb eu bodloni bod yr awdurdod lleol wedi'i hysbysu amdano, neu y bydd yn cael ei hysbysu amdano, rhaid iddynt roi gwybod i'r awdurdod lleol am y trefniant. Mae'n arfer da hysbysu'r rhieni maeth am yr atgyfeiriad ond, os credir y gallai hynny roi'r plentyn mewn perygl o gael niwed, nid oes angen cael cydsyniad y rhieni maeth.

4.66 Mae [Deddf Plant 1989](#) wedi creu nifer o droseddau yng nghyswllt maethu preifat, gan gynnwys methiant i roi gwybod am drefniant neu gydymffurfio ag unrhyw ofyniad neu waharddiad y mae'r awdurdod wedi'i osod. Mae [Deddf Plant 2004](#) yn cryfhau'r trefniadau lleol ar gyfer hysbysu. O dan baragraff 7A o [Atodlen 8 i Ddeddf Plant 1989](#), mae'n ofynnol bod awdurdodau lleol yn hybu ymwybyddiaeth yn eu hardal o'r gofynion am hysbysu, ac yn sicrhau bod cyngor sy'n ymddangos yn angenrheidiol yn cael ei roi i'r rheini sy'n gysylltiedig â maethu plant yn breifat, neu â'r bwriad i faethu plant yn breifat. Bydd hyn yn cynnwys rhieni a gofalwyr maeth preifat.

Ymweliadau cyfnewid tramor

Dyletswyddau a chanllawiau

4.67 Mae dyletswydd ar awdurdodau lleol ac ysgolion i sicrhau bod trefniadau priodol ar waith i ddiogelu a hyrwyddo lles plant, o dan [Adran 175 o Ddeddf Addysg 2002](#) ac [Adran 28 o Ddeddf Plant 2004](#). Mae'n bwysig bod ysgolion ac awdurdodau lleol yn glir ynghylch sut y byddant yn parhau i gwrdd â'u dyletswyddau statudol ar gyfer diogelu plant wrth drefnu ymweliadau cyfnewid tramor.

Ymweliadau cyfnewid tramor wedi'u trefnu gan ysgolion

4.68 Mater i awdurdodau lleol ac ysgolion, wrth ystyried trefnu i ganiatáu i deulu derbyn yng Nghymru gael cysylltiad â phlentyn, yw eu bodloni eu hunain nad yw aelodau o'r teulu derbyn ar restr wahardd. Dylid cael cyngor gan y Gwasanaeth Datgelu a Gwahardd (DBS).

4.69 Nid yw'r DBS yn gallu gweld cofnodion troseddol sy'n cael eu dal mewn gwledydd tramor. Nid yw awdurdodau lleol nac ysgolion yng Nghymru yn gallu gwirio teuluoedd sy'n derbyn plant mewn gwledydd tramor yn yr un ffordd. Dylai ysgolion weithio mewn partneriaeth ag ysgolion mewn gwledydd tramor i sicrhau eu bod yn cynnal gwiriadau tebyg cyn mynd ymlaen â'r ymweliad. Os ydynt yn dymuno, gall awdurdodau lleol ac ysgolion gysylltu â'r [llysgenhadaeth dramor](#) berthnasol neu Uchel Gomisiwn y wlad dan sylw a chael gwybod a oes modd gwneud gwiriadau tebyg yn y wlad honno.

Ymweliadau cyfnewid tramor wedi'u trefnu gan rieni a gofalwyr

4.70 Os bydd rhieni'n trefnu ymweliad cyfnewid tramor, neu'n arfer eu crebwyll eu hunain ac yn derbyn y cyfrifoldeb am ddewis y teulu a fydd yn derbyn eu plant, mae hynny'n cael ei ystyried yn drefniant preifat rhwng y ddau deulu ac felly'n dod o fewn cwmipas y diffiniad o 'drefniant teuluol a phersonol'. Felly, nid yw'n ofynnol cael gwiriadau gan y DBS. Mewn achosion o'r fath, mae'n debygol y bydd perthynas wedi datblygu rhwng y ddau deulu dros amser, felly gall y rhieni wneud dewis deallus ynghylch anfon eu plentyn i aros gyda'r teulu sy'n derbyn.

Trais ar sail rhywedd, cam-drin domestig a thrais rhywiol

4.71 Mae Llywodraeth Cymru wedi mabwysiadu'r diffiniadau canlynol ym [Mil Trais ar sail Rhywedd, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol \(Cymru\)](#).

- **Cam-drin domestig** yw cam-drin corfforol, rhywiol, seicolegol, emosiynol neu ariannol lle mae cysylltiad rhwng y dioddefwr a'r sawl sy'n cam-drin.
- **Trais ar sail rhywedd** yw trais, bygythiadau o drais neu aflonyddu sy'n deillio'n uniongyrchol neu'n anuniongyrchol o werthoedd, credoau neu arferion sy'n ymwneud â rhywedd neu gyfeiriadedd rhywiol, anffurfio organau cenhedlu benywod a phriodas dan orfod.
- **Trais rhywiol** - mae'n cynnwys camfanteisio rhywiol, aflonyddu rhywiol, neu fygythiadau o drais o natur rhywiol.

4.72 Gall menywod a dynion ddioddef cam-drin domestig mewn perthnasoedd heterorywiol, lesbiaidd, hoyw, deurywiol a thrawsrywiol. Gallant hefyd gael eu cam-drin gan aelodau eraill o'r teulu. Fodd bynnag, cyflawnir y rhan fwyaf o gam-drin domestig gan ddynion yn erbyn menywod a'u plant. Menywod ifanc rhwng 16 a 24 blwydd oed sy'n wynebu'r perygl mwyaf o ddioddef cam-drin domestig.

Dyletswyddau a chanllawiau

4.73 Bwriad y [Fframwaith Gwasanaeth i ddiwallu anghenion pobl sydd â phroblemau Cam-drin Domestig a Chamddefnyddio Sylweddau](#) yw helpu cynllunwyr

gofal, comisiynwyr a darparwyr gwasanaethau ar gyfer cam-drin domestig a chamddefnyddio sylweddau i greu cysylltiadau cadarn rhwng gwasanaethau cam-drin domestig a chamddefnyddio sylweddau a fydd yn rhoi llwybr gofal di-dor i'w holl gleientiaid.

4.74 Mae [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#) yn cynnwys [Cyfarwyddyd Ymarfer Cymru Gyfan ar Ddiogelu Plant a Phobl Ifanc sy'n cael eu heffeithio gan Gam-drin Domestig](#) i gefnogi ymarferwyr wrth ymateb i bryderon.

4.75 Mae Bil Trais ar sail Rhywedd, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (Cymru) yn un o brif flaenoriaethau Llywodraeth Cymru. Ynghyd â phecyn o fesurau polisi ychwanegol, bydd yn adeiladu ar y cynnydd a wnaed yn unol â Strategaeth 'Yr Hawl i fod yn Ddiogel' (2010), ar gyfer mynd i'r afael â phob math o drais yn erbyn menywod a cham-drin domestig, sy'n cynnwys cyngor ynghylch 'gwella ein hymateb mewn ysgolion.' Mae'r ddeddfwriaeth ddrafft yn canolbwyntio ar dri maes penodol: gwella arweinyddiaeth ac atebolrwydd, gwella addysg ac ymwybyddiaeth, a chryfhau gwasanaethau yng Nghymru. Bydd canllawiau statudol i gefnogi'r ddeddfwriaeth yn cael eu cyhoeddi pan ddaw'r ddeddfwriaeth i rym a bydd Llywodraeth Cymru yn ystyried sut y gallai'r canllawiau hyn effeithio ar y trefniadau diogelu ym myd addysg.

Cyswllt rhwng cam-drin domestig a cham-drin plant

4.76 Mae cysylltiad pendant rhwng cam-drin domestig a cham-drin ac esgeuluso plant. Ceir hanes o drais domestig yn erbyn y fam mewn un ym mhob tri o achosion amddiffyn plant. Mae pobl ifanc ar aelwydydd treisgar rhwng tair a naw gwaith yn fwy tebygol o gael eu hanafu a'u cam-drin, un ai'n uniongyrchol neu wrth geisio amddiffyn eu rhiant. O'r achosion o gam-drin plant y mae'r NSPCC yn delio â hwy, mae un ym mhob pump yn ymwneud â cham-drin domestig. Mewn naw deg y cant o'r achosion hynny, mae pobl ifanc yn bresennol ac yn profi effaith wrth i'r cam-drin ddigwydd; ac yn oddeutu hanner yr achosion, mae'r person ifanc yn cael ei gam-drin hefyd.

Ymateb i bryderon

4.77 Os oes gan staff ysgol le i gredu bod person ifanc mewn perygl o ddioddef trais neu gamdriniaeth, neu fod hynny eisoes yn digwydd iddo, neu ei fod yn byw mewn tŷ lle mae hynny'n digwydd, dylai'r uwch swyddog dynodedig gael gwybod ar unwaith a dylid cymryd camau yn unol â [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#).

4.78 Pan mae'r gamdriniaeth rhwng oedolion yn y cartref, gellir rhoi cyngor i'r person ifanc am bwy all helpu, gan gynnwys yr heddlu lleol, gwasanaethau eiriolaeth lleol sy'n delio â cham-drin domestig (cyfeiriwch at wybodaeth a gynhyrchir yn lleol), Llinell Gymorth Cymru Gyfan (0808 8010 800) neu adrannau gwasanaethau cymdeithasol plant.

4.79 Mae'r Fframwaith Hyfforddi Cenedlaethol i Gymru ar drais ar sail rhywedd, cam-drin domestig a thrais rhywiol yn nodi lefel yr hyfforddiant sy'n briodol ar gyfer staff ym maes addysg. Rhaid i bob gweithiwr proffesiynol perthnasol allu 'Gofyn a Gweithredu' mewn perthynas â thrais ar sail rhywedd, cam-drin domestig a thrais rhywiol. Yn ymarferol, mae hyn yn golygu y bydd pob gweithiwr proffesiynol sy'n

debygol o ddod i gysylltiad â'r rheini a all fod yn cael eu cam-drin yn gallu adnabod arwyddion y profiad hwn ac ymateb yn briodol i'r person hwnnw.

Dulliau rhagweithiol

4.80 Dylid integreiddio gwaith ataliol â phob agwedd ar fywyd yr ysgol hyd y gellir a'i drafod ym mhob maes priodol yn y cwricwlwm, er enghraifft mewn gwersi Saesneg, Cymraeg, Addysg Grefyddol ac [Addysg Bersonol a Chymdeithasol \(ABCh\)](#). Bydd Addysg Bersonol a Chymdeithasol o ansawdd da yn helpu i greu ethos ysgol cadarnhaol sy'n creu amgylchedd diogel i ddisgyblion lle gallant ddysgu a chael cyfle a hyder i rannu pryderon gydag eraill. Drwy drafod materion sy'n codi a gwrando ar farn eu cyfoedion, ceir cyfle i newid agweddau meddwl a chynig cefnogaeth. Wrth drafod materion sensitif mewn gwersi Addysg Bersonol a Chymdeithasol neu unrhyw gyd-destun yn yr ysgol, rhaid i'r rhain gael eu cyflwyno mewn ffordd gytbwys a rhaid trafod materion moesegol yn wrthrychol. Fodd bynnag, mae yr un mor bwysig bod dysgwyr yn gallu ysgwyddo'r cyfrifoldeb dros eu hymddygiad mewn perthynas bersonol â phobl a sut mae adnabod ymddygiad amhriodol.

Cyffwrdd â disgyblion, gan gynnwys ataliaeth

Dyletswyddau a chanllawiau

4.81 [O dan adran 93 o Ddeddf Addysg ac Arolygiadau 2006](#), gall pob aelod o staff yr ysgol ddefnyddio hynny o rym sy'n rhesymol yn yr amgylchiadau i atal disgybl rhag gwneud, neu rhag parhau i wneud, unrhyw un o'r pethau canlynol:

- cyflawni trosedd (neu, yn achos disgybl sydd o dan oedran cyfrifoldeb troseddol, rhywbeth a fyddai'n drosedd pe byddai disgybl hŷn yn ei gyflawni)
- achosi anaf corfforol i unrhyw berson, neu ddifrodi ei eiddo (gan gynnwys eiddo'r disgybl ei hun)
- amharu ar y gallu i gynnal trefn a disgyblaeth yn yr ysgol neu ymysg unrhyw ddisgyblion sy'n cael addysg yn yr ysgol, boed hynny yn ystod sesiwn addysgu neu ar adeg arall.

4.82 Nid yw'r gyfraith yn diffinio pryd y mae'n rhesymol defnyddio grym. Bydd hynny'n dibynnu bob amser ar yr union amgylchiadau mewn achos penodol. Er mwyn ei ystyried yn gyfreithlon, byddai'n rhaid i'r grym fod yn gymesur â'r canlyniadau y mae i fod i'w hatal. Maint y grym a ddefnyddir fydd y lleiaf sydd ei angen i sicrhau'r canlyniad arfaethedig. Ni ellid cyfiawnhau defnyddio grym i atal camymddwyn dibwys.

4.83 Mae defnyddio grym i roi cosb yn anghyfreithlon bob amser. Y rheswm am hyn yw y byddai'n gyson â'r diffiniad o gosb gorfforol, a gafodd ei diddymu gan Adran 548 o Ddeddf Addysg 1996.

4.84 Yn 2005 cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ei dogfen [Fframwaith ar gyfer Polisi ac arferion o ran Ymyriad Corfforol Cyfyngol](#) er mwyn darparu cyngor i bob asiantaeth statudol er mwyn cael fframwaith cyffredin o egwyddorion a disgwyliadau. Yn 2014

cyhoeddwyd canllawiau penodol i wasanaethau addysg ar [Dulliau diogel ac effeithiol o ymyrryd: Defnyddio grym rhesymol](#) ac ar chwilio am arfau.

4.85 Rhaid i bolisi'r ysgol ar ddefnyddio grym fod yn gyson â'i pholisi ar ymddygiad ond nid oes rhaid iddo fod yn rhan ohono. Ceir cyfarwyddyd gan Lywodraeth Cymru ar hyrwyddo ymddygiad cadarnhaol a pholisïau ymddygiad ysgol yng [Nghylchlythyr 47/2006 Cynnwys a Chynorthwyo Disgyblion](#). Rhaid i'r polisi fod yn gyson hefyd â pholisïau'r ysgol ar amddiffyn plant ac iechyd a diogelwch.

Radicaleiddio

Dyletswyddau a chanllawiau

4.86 Yn 2011, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ganllawiau [Gwrthsafiad a pharch: Datblygu cydlyniant cymunedol – dealltwriaeth gyffredin ar gyfer ysgolion a'u cymunedau](#), sy'n nodi'r rôl sydd gan ysgolion i ddatblygu a chefnogi dulliau strategol i hyrwyddo a chynnal cydlyniant cymunedol a dileu eithafiaeth dreisgar.

4.87 Yn 2012 lansiodd Llywodraeth y DU strategaeth [Prevent](#) a ffocws newydd iddi. Roedd y strategaeth hon yn cynnwys amcanion i:

- ymateb i her ideolegol terfysgaeth a'r bygythiad a wynebir gan y rheini sy'n ei hyrwyddo
- atal pobl rhag cael eu tynnu i mewn i derfysgaeth a sicrhau eu bod yn cael cyngor a chefnogaeth addas
- gweithio gyda sectorau a sefydliadau pan fydd risgiau o ran o radicaleiddio y mae angen i ni ymdrin â hwy.

4.88 Mae [Channel](#), un o brif elfennau'r strategaeth [Prevent](#), yn ddull amlasiantaethol o weithredu i ddiogelu pobl sydd mewn perygl o gael eu radicaleiddio. Mae Channel yn ymwneud â diogelu plant ac oedolion rhag cael eu tynnu i mewn i gyflawni gweithgarwch sy'n gysylltiedig â therfysgaeth. Mae Channel yn defnyddio'r cydweithredu sydd eisoes yn digwydd rhwng partneriaid diogelu statudol (megis awdurdodau lleol, yr heddlu, y GIG a gwasanaethau ieuencid a rheoli troseddwr) i:

- ganfod unigolion sydd mewn perygl o gael eu tynnu i mewn i derfysgaeth
- asesu natur a maint y risg honno
- datblygu'r cynllun cymorth mwyaf priodol ar gyfer yr unigolion dan sylw.

4.89 I gael rhagor o wybodaeth am gynnyrch hyfforddiant y Swyddfa Gartref ar ymwybyddiaeth ynghylch radicaleiddio Workop to Raise Awareness of Prevent (WRAP) anfonwch e-bost at WRAP@homeoffice.x.gsi.gov.uk

4.90 Os oes gennych bryderon am blentyn yng nghyd-destun terfysgaeth ac nad yw'r dewisiadau cymorth ar gael i chi yn lleol, siaradwch â chynrychiolydd yr heddlu ar eich Bwrdd Lleol Diogelu Plant a fydd yn gallu trafod dewisiadau cymorth.

4.91 I roi gwybod am gynnwys ar-lein yr amheuir ei fod yn ymwneud â therfysgaeth, dilynwch y [ddolen](#) hon.

4.92 Hefyd gallwch gyfeirio cynnwys sy'n peri pryder yn uniongyrchol i lwyfan cyfryngau cymdeithasol – mae gwybodaeth ar gael yn <http://www.saferinternet.org.uk/advice-and-resources/teachers-and-professionals/safety-features>

Pobl ifanc sy'n cael cyfathrach rywiol

4.93 Mae [Deddf Troseddau Rhywiol 2003](#) yn pennu mai 16 yw'r oedran cyfreithiol ar gyfer gweithgarwch rhywiol. Yn ogystal â hyn, mae'n datgan nad yw plant o dan 13 oed yn ddigon hen i gydsynio i weithgarwch rhywiol. O dan y gyfraith, mae cyflawni gweithgarwch rhywiol â phlentyn sy'n iau na 13 blwydd oed yn drosedd difrifol ac mae hyn yn adlewyrchu'r farn mewn cymdeithas na ddylai plant sy'n iau na 13 blwydd oed gyflawni gweithgarwch rhywiol, a bod y graddau y maent yn agored i'r perygl o gamfanteisio arnynt a'u paratoi i bwrpas rhyw yn ffactor a all fod yn bwysig.

4.94 Os credir bod person ifanc yn cael neu'n bwriadu cael cyfathrach rywiol, beth bynnag fo'i oed neu ei gyfeiriadedd rhywiol, rhaid i'r asiantaeth sy'n gysylltiedig wneud asesiad o'i anghenion o ran iechyd, addysg, cymorth a/neu amddiffyn. Rhaid cyflawni'r asesiad hwn yn unol â [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#). Mae'n bwysig bod gweithwyr proffesiynol sy'n gweithio gyda phobl ifanc yn gwbl ymwybodol o'r 5 pwynt yng nghanllawiau Fraser sy'n ymwneud â galluedd y person ifanc:

- y bydd y person ifanc yn deall cyngor y gweithiwr proffesiynol
- na ellir perswadio'r person ifanc i roi gwybod i'w rieni
- bod y person ifanc yn debygol o ddechrau cael neu barhau i gael cyfathrach rywiol heb driniaeth atal cenhedlu
- os na fydd y person ifanc yn cael triniaeth atal cenhedlu, y bydd ei iechyd corfforol neu feddyliol, neu'r ddau, yn debygol o ddirywio
- bod angen i'r person ifanc gael cyngor neu driniaeth atal cenhedlu, ar ôl cael cydsyniad rhiant neu beidio, er ei les ei hun.

Dyletswyddau a chanllawiau

4.95 Mae [Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan](#) yn cynnwys protocol ar ddiogelu a hyrwyddo lles plant pobl ifanc sy'n cael cyfathrach rywiol (pennod 5.4) i ganfod achosion lle gall y perthnasoedd hyn fod yn gamdriniol a lle bydd angen diogelu plant a phobl ifanc o bosibl.

Plant o dan 13 oed

4.96 O dan [Ddeddf Troseddau Rhywiol 2003](#), nid yw plant o dan 13 oed yn ddigon hen i gydsynio i weithgarwch rhywiol. Ym mhob achos lle mae'r person ifanc sy'n cael cyfathrach rywiol yn iau na 13 oed, rhaid cael asesiad llawn gan yr asiantaeth sy'n gysylltiedig. Rhaid asesu pob achos ar ei ben ei hun ac ystyried gwneud atgyfeiriad amddiffyn plant i'r gwasanaethau cymdeithasol.

4.97 Ni all gweithiwr proffesiynol benderfynu peidio ag atgyfeirio achos o'r fath i'r gwasanaethau cymdeithasol oni bai ei fod wedi'i drafod â'r swyddog arweiniol ar gyfer amddiffyn plant yn yr asiantaeth sy'n cyflogi'r gweithiwr proffesiynol. Os na wneir atgyfeiriad, bydd y gweithiwr proffesiynol a'r asiantaeth dan sylw yn llwyr atebol am y penderfyniad a rhaid cofnodi'r rhesymau dros y penderfyniad yn glir.

4.98 Os ceir bod merch o dan 13 oed yn feichiog, rhaid atgyfeirio'r achos i'r gwasanaethau cymdeithasol. Bydd y gwasanaethau cymdeithasol yn gwneud asesiad cychwynnol a chynhelir cyfarfod/trafodaeth strategaeth a fydd yn cynnwys cynrychiolwyr o wasanaethau iechyd ac addysg.

4.99 Mae [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#) (pennod 8, paragraff 8.29) yn nodi y dylai achos gael ei gyfeirio i'r heddlu ar unwaith os yw asiantaethau'n pryderu y gallai trosedd fod wedi'i gyflawni..

Pobl ifanc rhwng 13 a 16 oed

4.100 Mae [Deddf Troseddau Rhywiol 2003](#) yn cadarnhau mai 16 fydd yr oedran cydsynio o hyd ar gyfer gweithgarwch rhywiol, er ei bod yn derbyn bod gweithgarwch rhywiol yn digwydd heb gamfanteisio rhwng rhai yn eu harddegau ac nad yw hyn yn achosi niwed yn aml. Mae hyn yn ffordd o gydnabod bod y grŵp hwn o bobl ifanc yn parhau'n agored i niwed, hyd yn oed os nad ydynt yn gweld hynny eu hunain.

4.101 Bydd dal angen asesu anghenion y bobl ifanc yn y grŵp oedran hwn sy'n cael cyfathrach rywiol gan ddefnyddio'r protocol Cymru Gyfan. Bydd y penderfyniad i drafod yr achos â'r gwasanaethau cymdeithasol neu beidio yn dibynnu ar yr asesiad o faint y perygl neu anghenion gan y bobl sy'n gweithio gyda'r person ifanc. Dylid ystyried atgyfeirio'r achos os bydd y person ifanc yn beichiogi neu'n camesgor neu'n terfynu'r beichiogrwydd yn fwriadol.

4.102 Mae'r gwahaniaeth hwn yn y weithdrefn yn adlewyrchu'r ffaith bod gweithgarwch rhywiol o dan 16 oed yn parhau'n anghyfreithlon, ond nad yw pobl ifanc o dan 13 oed yn gallu cydsynio i weithgarwch rhywiol.

Pobl ifanc rhwng 17 a 18 oed

4.103 Er nad yw gweithgarwch rhywiol yn drosedd bellach rhwng rhai sy'n hŷn na 16 oed, mae amddiffyniad ar gael o hyd i bobl ifanc o dan 18 oed drwy weithdrefnau amddiffyn plant o dan [Ddeddf Plant 1989](#). Mae angen ystyried a oes camfanteisio rhywiol drwy buteindra a chamddefnyddio pŵer yn yr amgylchiadau. Gall pobl ifanc fod yn agored i'r perygl o droseddau fel treisio ac ymosodiadau ac, os ceir digwyddiad perthnasol, mae'n bosibl y bydd angen trafod yr amgylchiadau gyda'r person ifanc.

4.104 Yn achos pobl ifanc sydd dros 16 oed ac o dan 18 oed, gellir cael diffyg cydbwysedd pŵer yn y berthynas ac ni fydd y plentyn neu berson ifanc yn cael ei ystyried yn un sy'n gallu cydsynio os yw'r partner rhywiol yn weithiwr proffesiynol sy'n camfanteisio ar ymddiriedaeth neu'n aelod o'r teulu yn ôl y diffiniad yn [Neddf Troseddau Rhywiol 2003](#).

Camddefnyddio sylweddau

4.105 Roedd adroddiad y Cyngor Cyngori ar Gamddefnyddio Cyffuriau (ACMD) [Hidden Harm – Responding to the needs of children of problem drug users](#) yn amcangyfrif bod cynifer â 17,500 o blant a phobl ifanc yng Nghymru yn byw mewn teuluoedd lle mae camddefnyddio cyffuriau gan riant yn effeithio arnynt, a bod problemau alcohol riant yn cael effaith niweidiol ar 64,000 o blant Cymru.

Dyletswyddau a chanllawiau

4.106 Mae Pennod 9 [Diogelu Plant: Gweithio Gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004](#) yn cynnwys adran ar ddiogelu plant i rieni sy'n camddefnyddio sylweddau.

4.107 Mae dogfen Llywodraeth Cymru [Cynllun Cyflawni Camddefnyddio Sylweddau 2013 - 2014](#) yn ategu ei strategaeth 10 mlynedd [Gweithio gyda'n Gilydd i Leihau Niwed: Strategaeth Camddefnyddio Sylweddau Cymru 2008-2018](#) ac mae'n disgrifio'r camau a gymerir i leihau niwed o ganlyniad i gamddefnyddio sylweddau.

4.108 Cafodd [Canllawiau ar gyfer Addysg Camddefnyddio Sylweddau](#) eu cyhoeddi ym mis Gorffennaf 2013. Ceir gwybodaeth fanwl yn y [canllawiau](#) ynghylch darparu addysg briodol ar gamddefnyddio sylweddau yn unol â gofynion y cwricwlwm ac anghenion penodol, ac am reoli digwyddiadau o gamddefnyddio sylweddau gan gynnwys cymorth, deddfwriaeth ac arferion da.

4.109 Mae [Gweithio Gyda'n Gilydd i Leihau Niwed: Strategaeth Camddefnyddio Sylweddau Cymru 2008-2018](#) yn gosod pwyslais penodol ar waith ataliol gyda phlant a phobl ifanc mewn cysylltiad ag alcohol a sylweddau eraill. Nod Llywodraeth Cymru yw cyrraedd sefyllfa lle na fydd neb yng Nghymru yn anwybodus am ganlyniadau camddefnyddio cyffuriau neu alcohol nac am y cymorth sydd ar gael iddynt.

4.110 Bydd gwasanaethau cwnsela mewn ysgolion hefyd yn cynnig cymorth personol i blant a phobl ifanc sydd am drafod eu problemau, gan gynnwys camddefnydd o sylweddau, gyda chynghorydd annibynnol. Mae dogfen Llywodraeth Cymru [Strategaeth Genedlaethol ar Wasanaethau Cwnsela mewn Ysgolion yng Nghymru](#) yn tynnu sylw at yr angen am ddatblygu protocolau gan wasanaethau cwnsela ar gyfer cydweithio ag asiantaethau eraill, gan gynnwys atgyfeirio i asiantaethau camddefnyddio.

4.111 Mae Llinell Gymorth Camddefnyddio Sylweddau Cymru, [DAN 24/7](#), yn ffordd rwydd o gael gafeal ar wybodaeth a chyngor bob awr o'r dydd a'r nos, gan gynnwys gwybodaeth ynghylch sut i gael cymorth pellach neu driniaeth.

Hunanladdiad

Dyletswyddau a chanllawiau

4.112 Cafodd [Siarad â Fi: y cynllun gweithredu cenedlaethol i leihau hunanladdiad a hunan-niwed yng Nghymru](#) ei gyhoeddi yn 2009. Roedd y cynllun gweithredu wedi'i anelu'n bennaf at bobl yn y categori risg uchaf. Mae saith ymrwymiad allweddol yn y cynllun sef:

- hybu lles ac iechyd meddwl
- darparu ymyriadau cynnar
- ymateb i argyfyngau personol
- rheoli canlyniadau hunanladdiad a hunan-niweidio
- hybu dysgu, ymchwil a gwella gwybodaeth am hunanladdiad ac atal hunanladdiad
- gweithio gyda'r cyfyngau i sicrhau yr adroddir yn briodol ar iechyd meddwl a hunanladdiad
- cyfyngu ar fynediad at y dulliau y gall pobl eu defnyddio i ladd eu hunain.

4.113 Cyhoeddwyd y canllaw hunangymorth [Help is at Hand](#) yn 2003 er budd y bobl hynny y mae hunanladdiad rhywun wedi effeithio arnynt. Fe'i hanelir at amrywiaeth eang o bobl y mae hunanladdiad neu farwolaeth ddiesboniad wedi effeithio arnynt, nid dim ond ffrindiau a pherthnasau, ond gweithwyr gofal iechyd a gweithwyr proffesiynol eraill sy'n dod i gysylltiad â phobl mewn profedigaeth, i'w helpu i ddarparu cymorth ac awgrymu sut y gallant ddod o hyd i gymorth os bydd angen hynny arnynt.

Cam-drin gan bartner agos yn ei ardddegau

4.114 Mae tystiolaeth newydd fod camdriniaeth yn y perthnasoedd ymysg pobl ifanc o leiaf yn adlewyrchu lefel yr achosion a welir mewn perthnasoedd ymysg oedolion a'r data sy'n dangos lefelau sylweddol o risg uchel o gamdriniaeth.

4.115 Mewn gwaith diweddar gan Co-ordinated Action Against Domestic Abuse (CAADA) gwelwyd bod y rhan fwyaf o'r bobl ifanc sy'n dioddef camdriniaeth yn yr astudiaeth yn profi camdriniaeth gan bartner agos presennol neu cyn bartner agos a heb fod yn byw â'r camdriniwr. Roedd dioddefwyr yn eu harddegau yn fwy tebygol nag oedolion o gael eu cam-drin gan fwy nag un camdriniwr.

4.116 Mae camdriniaeth mewn perthynas ymysg pobl ifanc yn effeithio ar y ddau ryw, er bod mwy o ferched wedi dweud bod y cam-drin yn cael ei ailadrodd a bod y cam-drin yn gwaethygu ar ôl i'r berthynas ddod i ben. Dywedodd merched hefyd fod hyn yn cael mwy o effaith negyddol ar eu lles na bechgyn. Er bod canfyddiadau'r ymchwil yn dangos bod merched yn profi'r math hwn o gamdriniaeth yn amlach na bechgyn, maent hwy yn profi'r effaith yn wahanol. Dywed merched ei fod yn cael llawer mwy o effaith negyddol tra mae bechgyn yn tueddu i beidio â phwysleisio effaith trais. Mae bechgyn hefyd yn tueddu i wneud yn fach o'u defnydd eu hunain o drais gan gyfeirio ato fel 'ychydig o hwyl' (NSPCC 2009).

4.117 Effeithir ar fechgyn hefyd gan stereoteipiau rhyw ac efallai y byddant yn teimlo o dan bwysau i ymddwyn mewn modd gor-wrywaidd neu 'macho' iawn tuag at ferched a menywod. Gall addysg ar gydraddoldeb rhwng y rhywiau helpu i fynd i'r afael â'r portread yn y cyfryngau o'r ddau ryw a helpu i gael bechgyn a merched i weld beth ydy perthnasoedd iach ac afiach.

4.118 Gall y cam-drin amlygu ei hun fel ymddygiad corfforol, rhywiol, emosiynol neu ymddygiad lle mae un yn mynnu rheoli, a all gynnwys atal y person ifanc rhag gweld

ei ffrindiau neu fynd allan, dweud beth y gall ei ddweud neu ddim ei ddweud, bygwth neu ei ynysu oddi wrth ffrindiau a theulu.

Dangosyddion risg

4.119 Efallai na fydd gweithwyr proffesiynol ym maes addysg yn dyst i'r un o'r rhain yn uniongyrchol, ond efallai y byddant yn gweld arwyddion bod person ifanc mewn perthynas lle mae'n cael ei gam-drin.

4.120 Gall profi perthynas gamdriniol gael effaith niweidiol ar gyflawniad a chyfraniad addysgol y person ifanc. Efallai y bydd yn dechrau colli gwersi neu'n peidio â chwblhau gwaith cartref ac efallai y bydd ansawdd ei waith yn dioddef. Os nad yw'r person ifanc yn teimlo'n ddiogel, efallai y bydd yn osgoi dod i'r ysgol yn gyfan gwbl neu'n aros yn hwyr er mwyn osgoi cwrdd â'i gariad y tu allan i'r ysgol.

Ymateb i bryderon

4.121 Dylid rhoi gwybod am bryderon yn yr un ffordd ag a wneir gyda materion diogelu eraill. Mae'r NSPCC a Chymdeithas yr Athrawon a Darlithwyr wedi ysgrifennu rhestr wirio ar gyfer datblygu polisiau mewn ysgolion am gam-drin mewn perthynas. Mae ar gael yn: www.nspcc.org.uk/relationshipabuse.

4.122 Mae camdriniaeth mewn perthynas rhwng pobl ifanc yn tueddu i waethygu'n gynt nag mewn perthynas rhwng oedolion ac mae'n debygol o fod yr un mor ddifrifol neu'n fwy difrifol ei natur. Er y gall ysgolion a cholegau fod yn fannau diogel i bobl ifanc sydd mewn perygl, mae'n bosibl hefyd fod y dioddefwr a'r sawl sy'n ei gam-drin yn mynychu'r un ysgol neu goleg a/neu yn rhan o'r un cylch cymdeithasol.

Dulliau rhagweithiol

4.123 Mae dysgu beth ydy perthynas iach, drwy addysg rhyw a pherthnasoedd, yn hanfodol i fater diogelu. Mae herio stereoteipiau yn hollbwysig yma fel ymosoddedd dynion a goddefedd merched, a chydabod bod cam-drin mewn perthynas yn gallu digwydd i unrhyw un, beth bynnag fo'u rhywedd, eu cefndir cymdeithasol neu eu cyfeiriadedd rhywiol.

4.124 Fel rhan o'r ymateb diogelu i gam-drin mewn perthynas, dylai ysgolion bennu strategaethau i gefnogi disgyblion sy'n ymddwyn yn gamdriniol i newid eu hymddygiad. Gallai'r strategaethau hyn gynnwys cael y rhieni yn gysylltiedig, os yw'n briodol, cyfeirio at wasanaeth cwnsela a mathau eraill o gymorth, neu ddod o hyd i raglen benodol i bobl ifanc sy'n cam-drin mewn perthynas.

Pennod 5: Arferion recriwtio mwy diogel

Cyflwyniad

5.1 Mae sicrhau bod diogelu a hyrwyddo lles plant yn ffactor annatod o reoli adnoddau dynol yn ganolog i greu amgylcheddau diogel i blant a phobl ifanc. Mae'n hanfodol bod ysgolion, colegau Addysg Bellach (AB) a sefydliadau addysg eraill yn mabwysiadu gweithdrefnau recriwtio a dethol a phrosesau eraill ar gyfer rheoli adnoddau dynol sy'n helpu i atal, adnabod a gwrthod pobl a allai gam-drin plant, neu sy'n anaddas i weithio gyda hwy am resymau eraill.

5.2 Er mwyn creu arferion recriwtio mwy diogel, rhaid ystyried a chynnwys materion sy'n ymwneud ag amddiffyn plant a diogelu a hyrwyddo lles plant ym mhob cam yn y broses. Rhaid dechrau â'r broses o gynllunio'r ymarferiad recriwtio a sicrhau, os yw'r swydd yn cael ei hysbysebu, fod yr hysbyseb yn datgan yn glir fod y sefydliad wedi ymrwymo i ddiogelu a hyrwyddo lles plant.

5.3 Hefyd mae angen proses gyson a thrwyadl i graffu ar ymgeiswyr, gwirio eu hunaniaeth a chymwysterau academiaidd neu alwedigaethol, cael geirada gan ganolwyr am eu cymeriad a'u gwaith proffesiynol, gwirio eu hanes cyflogaeth flaenorol a sicrhau bod eu hiechyd a gallu corfforol yn addas i'r swydd. Cynhelir cyfweiliad wyneb yn wyneb hefyd ac, os yw'n briodol, gwiriad cofnodion troseddol neu wiriad o restrau gwahardd gan y Gwasanaeth Datgelu a Gwahardd (DBS).

5.4 Yn y bennod hon rhoddir cyngor ar arferion i'w dilyn i sicrhau arferion recriwtio mwy diogel. Y bwriad yw helpu pob math o ysgolion – gan gynnwys unedau cyfeirio disgyblion, ysgolion nas cynhelir ac ysgolion annibynnol, colegau AB, ac awdurdodau lleol sy'n arfer swyddogaethau addysg – i adolygu eu harferion a'u gweithdrefnau, a'u haddasu os yw'n briodol, mewn ffyrdd a fydd yn creu mwy o ddiogelwch i blant a phobl ifanc drwy helpu i rwystro ac atal cam-drin.

5.5 Rhaid cymhwyso'r mesurau sydd wedi'u disgrifio yn y bennod hon at bob person sy'n gweithio mewn lleoliad addysg lle mae plant dan 18 oed a fydd yn debygol o gael ei ystyried yn oedolyn diogel a dibynadwy gan y plant. Nid yw hyn yn gyfyngedig i bobl sy'n dod i gysylltiad â phlant yn rheolaidd, neu a fydd yn gyfrifol am blant o ganlyniad i'w gwaith. Mae hefyd yn cynnwys pobl sy'n gweithio'n rheolaidd mewn lleoliad fel ysgol pan fydd disgyblion yn bresennol, ond na fyddant yn dod i gysylltiad uniongyrchol â phlant o ganlyniad i'w swydd ond a fydd, er hynny, yn cael eu hystyried yn bobl ddiogel a dibynadwy am eu bod yn bresennol yn y lleoliad yn gyson. Bydd hyn yn cynnwys gweithwyr nad ydynt ar y gyflogres, fel staff sydd wedi'u cyflogi gan gontractwyr, a gwirfoddolwyr di-dâl.

5.6 Nid yw'r bennod hon yn cynnig canllawiau ar bob agwedd ar faterion recriwtio a dethol staff neu faterion cyflogaeth ac nid yw'n cynnwys yr holl faterion sy'n berthnasol i'r pwnc hwnnw. Ni all gymryd lle hyfforddiant ar y meysydd hynny ac ar dechnegau cyf-weld ac asesu. Bydd angen hyfforddiant priodol ar benaethiaid, prifathrawon ac eraill sy'n recriwtio ac yn dethol staff a gwirfoddolwyr, ac yn rheoli gwasanaethau a sefydliadau. Bydd arnynt angen cymorth a chyngor hefyd gan eu cynghorydd personél neu adnoddau dynol i sicrhau bod eu harferion yn cwrdd â gofynion cyfraith cyflogaeth. Mae'r bennod hon yn darparu canllawiau gweithdrefnol i

ategu'r hyfforddiant hwn.

Y broses recriwtio

5.7 Prif elfennau'r broses recriwtio yw:

- sicrhau bod y swydd-ddisgrifiad yn cyfeirio at y cyfrifoldeb dros ddiogelu a hyrwyddo lles plant
- sicrhau bod manyleb y person yn cyfeirio'n benodol at addasrwydd i weithio gyda phlant
- cael pob gwybodaeth gan ymgeiswyr, a chraffu arni, a holi am unrhyw anghysonder neu amryfusedd a'u datrys yn foddhaol
- cael geirda annibynnol am gymeriad a gwaith proffesiynol sy'n ateb cwestiynau penodol er mwyn asesu addasrwydd yr ymgeisydd i weithio gyda phlant, a holi am unrhyw fater sy'n peri pryder
- cyfweliad wyneb yn wyneb a fydd yn ystyried addasrwydd yr ymgeisydd i weithio gyda phlant yn ogystal â'i addasrwydd i'r swydd
- gwirio hunaniaeth yr ymgeisydd llwyddiannus
- gwirio unrhyw gymwysterau academiaidd neu alwedigaethol y mae'r ymgeisydd llwyddiannus wedi nodi bod ganddo
- gwirio ei hanes cyflogaeth a'i brofiad blaenorol
- gwirio bod ei iechyd a'i allu corfforol yn ddigonol ar gyfer y swydd
- os yw'n briodol, os bydd person yn cymryd rhan mewn gweithgarwch wedi'i reoleiddio, cael tystysgrif ar gyfer gwiriad manylach gan y DBS gyda gwybodaeth o'r rhestr wahardd
- gwirio rhestr wahardd ar wahân os bydd unigolyn yn dechrau gweithio mewn gweithgarwch a reoleiddir cyn bod y dystysgrif gan y DBS ar gael.
- gwirio neu ddilysu bod y person wedi'i gofrestru â Chyngor Addysgu Cyffredinol Cymru.

Datganiad polisi ar recriwtio a dethol

5.8 Rhaid i'r cyflogwr fabwysiadu datganiad polisi ysgrifenedig clir ar recriwtio a dethol a gweithdrefnau sy'n cydymffurfio â chanllawiau cenedlaethol a lleol. Dylai'r datganiad ddisgrifio pob agwedd ar y broses a chysylltu â'i bolisi a'i weithdrefnau ar amddiffyn plant.

5.9 Mae'n bwysig bod y datganiad polisi'n cynnwys datganiad clir am ymrwymiad y sefydliad i ddiogelu a hyrwyddo lles plant. Rhaid cynnwys datganiad priodol mewn unrhyw bolisi enghreifftiol ar recriwtio a dethol y bydd awdurdod lleol neu gynghorydd adnoddau dynol yn ei ddarparu i sefydliadau. Er enghraifft:

“Mae'r awdurdod/ysgol/ coleg hwn wedi ymrwymo i ddiogelu a hyrwyddo lles plant a phobl ifanc ac mae'n disgwyl y bydd pob un o'i staff a'i wirfoddolwyr yn rhannu'r ymrwymiad hwn.”

5.10 Dylid cynnwys y datganiad hwn mewn:

- deunydd cyhoeddusrwydd

- gwefannau recriwtio
- hysbysebion
- pecynnau gwybodaeth i ymgeiswyr
- manylebau person
- swydd-ddisgrifiadau
- fframweithiau cymhwysedd
- hyfforddiant cynefino.

Cynllunio a hysbysebu

5.11 Mae cynllunio'n hanfodol ar gyfer recriwtio llwyddiannus. Rhaid bod yn glir ynghylch y cymysgedd o briodoleddau, cymwysterau a phrofiad y bydd angen i'r ymgeisydd llwyddiannus eu dangos, a'r angen i gyfeirio at unrhyw faterion penodol yn yr hysbyseb ar gyfer y swydd er mwyn peidio â denu ceisiadau diangen. Bydd yn hollbwysig cynllunio'r ymarferiad recriwtio ei hun, gan enwi'r rhai a fydd yn gysylltiedig, neilltuo cyfrifoldebau, a neilltuo digon o amser ar gyfer y gwaith ym mhob cam fel bod mesurau diogelu'n cael sylw priodol. Er enghraifft, bydd yn bwysig trefnu'r broses dethol fel bod modd cael geirda am ymgeiswyr y rhestr fer cyn y cyfweiliad.

5.12 Bydd angen ystyried manyleb y person yn fanwl a'i drafftio'n ofalus. Bydd yr amser a'r ymdrech a geir yn y rhan hon o'r broses yn helpu i leihau'r perygl o benodi ymgeisydd anaddas. Arfer da arall hefyd yw sicrhau bod yr holl ddeunydd arall, a fydd yn rhan o'r pecyn gwybodaeth i ymgeiswyr, yn gyfredol a'i fod yn nodi'n glir beth fydd graddau'r berthynas a'r cysylltiad â phlant, a maint y cyfrifoldeb dros blant a fydd gan yr ymgeisydd llwyddiannus. Mae pob math o waith mewn ysgol neu goleg AB yn cynnwys rhywfaint o gyfrifoldeb dros ddiogelu plant, er y bydd graddau'r cyfrifoldeb hwnnw'n amrywio yn ôl natur y swydd.

5.13 Os bydd swydd yn cael ei hysbysebu, bydd yn bwysig bod yr hysbyseb yn cynnwys datganiad am ymrwymiad y cyflogwr i ddiogelu a hyrwyddo lles plant, a chyfeiriad at yr angen am gael gwiriad manylach drwy'r DBS ar gyfer yr ymgeisydd llwyddiannus, os bydd yn briodol, yn ogystal â manylion y swydd a'r cyflog, cymwysterau angenrheidiol, a manylion arferol eraill.

Ffurflen gais

5.14 Bydd cyflogwyr yn defnyddio'r ffurflen gais i gael set gyffredin o ddata craidd gan yr holl ymgeiswyr. Nid yw'n arfer da i gyflogwyr dderbyn curriculum vitae a luniwyd gan ymgeiswyr yn lle ffurflen gais gan mai dim ond y wybodaeth y mae'r ymgeisydd am ei chyflwyno a fydd ynddo a gallai adael allan manylion perthnasol.

5.15 Ar gyfer ymgeiswyr am bob math o swydd, dylai'r ffurflen gynnwys:

- manylion adnabod llawn yr ymgeisydd gan gynnwys ei enwau presennol a blaenorol, ei ddyddiad geni⁶, ei gyfeiriad presennol, a'i rif Yswiriant Gwladol

⁶ Nid yw gofyn am ddyddiad geni yn wahaniaethol. Mae angen y wybodaeth hon i sicrhau bod yr ymgeisydd wedi'i adnabod yn gywir.

- datganiad o unrhyw gymwysterau academaidd a/neu alwedigaethol a enillodd yr ymgeisydd sy'n berthnasol i'r swydd y mae'n ymgeisio amdani ynghyd â manylion y corff dyfarnu a'r dyddiad dyfarnu
- ei hanes llawn mewn trefn gronolegol ers ymadael ag addysg uwchradd, gan gynnwys cyfnodau mewn addysg neu hyfforddiant ôl-uwchradd, a gwaith rhan-amser a gwirfoddol yn ogystal â chyflogaeth amser llawn, gyda dyddiadau dechrau a gorffen, esboniadau am gyfnodau pan nad oedd mewn cyflogaeth, addysg na hyfforddiant, a'r rhesymau dros ymadael â chyflogaeth
- datganiad am unrhyw berthynas deuluol neu berthynas agos â chyflogeion neu gyflogwyr presennol (gan gynnwys cynghorwyr a llywodraethwyr)
- manylion canolwyr. Cyflogwr presennol neu ddiweddaraf yr ymgeisydd fydd un canolwr, a bydd dau ganolwr yn ddigon fel arfer. Os nad yw ymgeisydd yn gweithio gyda phlant ar hyn o bryd, ond ei fod wedi gweithio gyda phlant yn y gorffennol, bydd yn bwysig cael geirda hefyd gan y cyflogwr a oedd yn cyflogi'r person yn fwyaf diweddar i weithio gyda phlant. Dylai'r ffurflen nodi'n glir na dderbynnir geirda oddi wrth berthnasau nac oddi wrth bobl sy'n ysgrifennu am eu bod yn ffrindiau'n unig
- datganiad o'r priodoleddau personol a'r profiad y mae'r ymgeisydd yn credu eu bod yn berthnasol i'w addasrwydd i'r swydd sydd wedi'i hysbysebu ac o'r ffordd y mae'n diwallu manyleb y person.

5.16 Bydd y ffurflen gais yn cynnwys esboniad bod y swydd yn esempt rhag darpariaethau [Deddf Adsefydlu Troseddwyr 1974](#) ac felly bod rhaid datgan pob collfarn, rhybuddiad ac ymrwymiad i gadw'r heddwch, gan gynnwys y rheini sy'n cael eu hystyried yn rhai a 'ddisbyddwyd'. A bydd yn gofyn hefyd am ddatganiad wedi'i lofnodi gan y person nad yw ar restr wahardd, nad yw wedi'i anghymhwysio rhag gweithio gyda phlant, nac yn destun sancsiynau a osodwyd gan gorff rheoleiddio, e.e. Cyngor Addysgu Cyffredinol Cymru, ac un ai nad yw wedi cael unrhyw gollfarn neu rybuddiad neu wedi ymrwymo i gadw'r heddwch, neu ei fod wedi atodi manylion ei gofnod mewn amlen wedi'i selio a'r gair 'cyfrinachol' arni.

5.17 Dylid nodi'r canlynol ar y ffurflen gais:

- os yw'n briodol, bydd yn ofynnol i'r ymgeisydd llwyddiannus ddarparu gwiriad gan y DBS ar y lefel sy'n briodol i'r swydd
- bydd y darpar gyflogwr yn gofyn am eirida ar gyfer yr ymgeiswyr sydd ar y rhestr fer, ac y gall gysylltu â chyflogwyr blaenorol i gael gwybodaeth i gadarnhau profiad neu gymwysterau penodol, cyn y cyfweiliad
- os yw'r ymgeisydd yn gweithio gyda phlant ar hyn o bryd, un ai am dâl neu'n wirfoddol, bydd ei gyflogwr presennol yn cael ei holi am dramgwyddau disgyblu sy'n ymwneud â phlant, gan gynnwys unrhyw dramgwyddau lle mae cyfnod y gosb wedi dod i ben (hynny yw, lle na ellid ystyried rhybudd blaenorol mewn unrhyw wrandawriad disgyblu newydd, er enghraifft) ac a gafwyd unrhyw bryderon ar sail amddiffyn plant ynghylch yr ymgeisydd ac, os cafwyd, y canlyniad i unrhyw ymchwiliad neu weithdrefn ddisgyblu. Os nad yw'r ymgeisydd yn gweithio gyda phlant ar y pryd ond ei fod wedi gwneud hynny yn y

- gorffennol, holir y cyflogwr blaenorol hwnnw am y materion hynny
- mae darparu gwybodaeth anwir yn drosedd ac y gallai arwain at wrthod y cais, neu at ddiswyddo yn y fan a'r lle os caiff yr ymgeisydd ei ddewis, yn ogystal â chyfeirio at yr heddlu.

5.18 Rhaid gofyn hefyd i ymgeiswyr am swyddi addysgu:

- a ydynt wedi ennill Statws Athro Cymwysedig
- a ydynt wedi cael eu cofrestru gan Gyngor Addysgu Cyffredinol Cymru.

5.19 Gofynnir i ymgeiswyr am swyddi addysgu mewn colegau AB a oes ganddynt gymhwyster addysgu, ac am fanylion y rhain.

Swydd-ddisgrifiad

5.20 Bydd y swydd-ddisgrifiad yn nodi'n glir beth yw:

- prif ddyletswyddau a chyfrifoldebau'r swydd a
- chyfrifoldeb yr unigolyn ar gyfer hyrwyddo a diogelu lles y plant a'r bobl ifanc y mae'n gyfrifol amdanynt, neu'n dod i gysylltiad â hwy.

Manyleb y person

5.21 Bydd manyleb y person:

- yn nodi'r cymwysterau a'r profiad sydd eu hangen i gyflawni'r rôl, ynghyd ag unrhyw ofynion eraill, mewn cysylltiad â gweithio gyda phlant a phobl ifanc
- yn disgrifio'r cymwyseddau a'r priodoleddau y bydd yr ymgeisydd llwyddiannus yn gallu eu dangos
- yn egluro y bydd unrhyw faterion perthnasol sy'n codi o eirda gan ganolwyr yn cael eu trafod yn y cyfweiliad, os bydd yr ymgeisydd yn cyrraedd y rhestr fer
- yn egluro sut y bydd y gofynion hyn yn cael eu mesur a'u hasesu yn ystod y broses ddethol.

Er enghraifft:

“Yn ogystal â gallu'r ymgeiswyr i gyflawni dyletswyddau'r swydd, bydd y cyfweiliad yn edrych hefyd ar faterion sy'n ymwneud â diogelu a hyrwyddo lles plant gan gynnwys:

- yr ysgogiad i weithio gyda phlant a phobl ifanc*
- y gallu i ffurfio a chynnal perthnasoedd priodol a therfynau personol â phlant a phobl ifanc*
- y gallu emosiynol i wrthsefyll ymddygiad heriol a*
- agweddau meddwl at ddefnyddio awdurdod a chynnal disgyblaeth.”*

Pecyn gwybodaeth yr ymgeisydd

Dylai'r pecyn gynnwys copi o'r canlynol:

- y ffurflen gais, a nodiadau esboniadol ar gyfer llenwi'r ffurflen
- y swydd-ddisgrifiad a manyleb y person
- unrhyw wybodaeth berthnasol am yr awdurdod lleol neu'r sefydliad a'r broses recriwtio, a datganiadau polisi perthnasol fel polisi'r awdurdod neu'r sefydliad ar gyfle cyfartal, recriwtio cyn-droseddwr, ayb.
- datganiad polisi'r sefydliad ar amddiffyn plant a
- datganiad o delerau ac amodau'r swydd.

Craffu a llunio rhestr fer

5.22 Rhaid craffu ar bob un o'r ffurflenni cais i sicrhau eu bod wedi'u llenwi'n briodol, nad oes unrhyw anghysonderau yn y wybodaeth a roddwyd, ac i nodi unrhyw fylchau mewn cyflogaeth. Ni dderbynnir unrhyw ffurflenni cais anghyflawn a dylid eu dychwelyd i'w cwblhau. Dylid cofnodi unrhyw anghysondeb neu amryfusedd neu fylchau mewn cyflogaeth a welir wrth graffu er mwyn eu trafod wrth ystyried gosod yr ymgeisydd ar y rhestr fer. Yn ogystal â'r rhesymau dros fylchau amlwg mewn cyflogaeth, bydd angen ymchwilio hefyd i'r rhesymau dros unrhyw newidiadau mynych mewn cyflogaeth nad ydynt yn dangos cynnydd mewn gyrfa neu gyflog, neu symudiadau o swydd barhaol i swydd athro llanw neu waith dros dro ar ganol gyrfa, er mwyn eu gwirio. Rhaid asesu pob ymgeisydd i'r un graddau ar sail y meini prawf ym manyleb y person heb eithriad na gwyriad.

Geirda

5.23 Yr amcan wrth ofyn am eirda yw cael gwybodaeth wrthrychol a ffeithiol i'w hystyried wrth benderfynu ynghylch penodiadau. Rhaid cysylltu â'r canolwr yn uniongyrchol bob tro a gofyn iddo ei ddarparu. Ni ddylai cyflogwyr ddibynnu ar eirda neu lythyr cymeradwyaeth sydd wedi'i ddarparu gan yr ymgeisydd, nac ar eirda neu lythyr cymeradwyaeth penagored sydd heb gael ei ddarparu'n unswydd ar gyfer y cais. Cafwyd achosion lle mae ymgeiswyr wedi ffugio geirda. Gall geirda neu lythyr cymeradwyaeth penagored fod yn ganlyniad cytundeb cyfaddawdol ac nid yw'n debygol o gynnwys unrhyw sylwadau anffafriol. Mae canllawiau manwl ar ddarparu geirda ar gael yn nes ymlaen.

Gwiriadau cyn cyf-weld

5.24 Os bydd un o ymgeiswyr y rhestr fer yn honni bod ganddo gymhwyster penodol neu brofiad blaenorol sy'n berthnasol iawn i'r swydd y mae'n ymgeisio amdani sydd heb ei gadarnhau mewn geirda, arfer da fydd gwirio'r ffeithiau cyn y cyfweiliad er mwyn trafod unrhyw anghysondeb yn y cyfweiliad. Fel arfer gellir gwirio'r cymhwyster neu'r profiad yn gyflym drwy ffonio'r cyflogwr blaenorol perthnasol a gofyn am gadarnhad o'r ffeithiau drwy lythyr.

Cynnwys disgyblion a myfyrwyr

5.25 Mae cynnwys disgyblion a myfyrwyr yn y broses recriwtio a dethol mewn rhyw ffordd, neu arsylwi ar y rhyngweithio rhyngddynt ac ymgeiswyr y rhestr fer, yn rhywbeth cyffredin sydd wedi'i gydnabod yn arfer da. Mae gwahanol ffyrdd o wneud hyn. Er enghraifft, gellir gofyn i ymgeiswyr am swyddi addysgu gyflwyno gwers, a/neu byddai myfyrwyr ac un o'r llywodraethwyr neu uwch aelodau staff yn gallu dangos yr ysgol neu'r coleg AB i ymgeiswyr y rhestr fer, a/neu gallent gwrdd â disgyblion ac aelodau staff.

Cyfweliadau

5.26 Bydd y cyfweliad yn asesu rhinweddau pob un o'r ymgeiswyr ar sail gofynion y swydd, ac yn edrych ar ei addasrwydd i weithio gyda phlant. Bydd y broses ddethol ar gyfer pobl a fydd yn gweithio gyda phlant yn cynnwys cyfweliad wyneb yn wyneb bob tro, hyd yn oed os nad oes mwy nag un ymgeisydd.

Gwahoddiad i gyfweliad

5.27 Yn ogystal â nodi'r trefniadau ar gyfer cyfweliadau – amser a lle, sut i gyrraedd yr ystafell gyf-weld, aelodaeth y panel cyf-weld – bydd y gwahoddiad yn atgoffa ymgeiswyr am y dull o gynnal y cyfweliad a'r meysydd a drafodir gan gynnwys addasrwydd i weithio gyda phlant. Gellir tynnu sylw at y wybodaeth berthnasol drwy amgáu copi o fanyleb y person.

5.28 Rhaid pwysleisio hefyd yn y gwahoddiad y bydd angen gwirio hunaniaeth yr ymgeisydd llwyddiannus yn drwyadl i sicrhau mai ef yw'r person y mae'n honni ei fod ac, os bydd yn briodol cael gwiriad gan y DBS y bydd yn ofynnol i'r person lenwi ffurflen gais am Ddatgeliad gan y DBS ar unwaith. Felly dylid cyfarwyddo pob ymgeisydd i ddod â dogfennau sy'n dangos eu hunaniaeth a fydd yn cwrdd â gofynion y DBS, h.y. trwydded yrru gyfredol neu basbort sy'n cynnwys llun, neu dystysgrif geni lawn, ynghyd â dogfen fel bil cyfleustod neu ddatganiad ariannol sy'n dangos enw a chyfeiriad presennol yr ymgeisydd ac, os yw'n briodol, dogfennau am newid enw.

5.29 Dylid gofyn hefyd i ymgeiswyr ddod â dogfennau i gadarnhau unrhyw gymwysterau addysgol a phroffesiynol sy'n angenrheidiol neu'n berthnasol i'r swydd, e.e. tystysgrif neu ddiploma gwreiddiol, neu gopiâu ohonynt wedi'u hardystio, neu lythyr yn eu cadarnhau gan y corff dyfarnu. Os na fydd yr ymgeisydd llwyddiannus yn gallu dangos dogfennau gwreiddiol neu gopiâu ardystiedig ohonynt, rhaid cael cadarnhad o'i gymwysterau perthnasol drwy lythyr gan y corff dyfarnu.

5.30 Rhaid cadw copi o'r dogfennau a ddefnyddiwyd i wirio hunaniaeth a chymwysterau'r ymgeisydd llwyddiannus yn y ffeil bersonél.

Panel cyf-weld

5.31 Er y gall un person gynnal cyfweliad, nid yw hynny'n cael ei gymeradwyo. Gwell yw cael o leiaf ddau gyfwelydd ac, mewn rhai achosion, e.e. ar gyfer swyddi

uwch neu swyddi arbenigol, gall panel mwy fod yn briodol. Drwy gael panel o ddau o leiaf, gall un aelod arsylwi ar yr ymgeisydd a'i asesu, gan wneud nodiadau, tra bydd yr ymgeisydd yn siarad â'r llall. Bydd hefyd yn golygu ei bod yn llai tebygol y bydd unrhyw ddadl ynghylch yr hyn a ddywedwyd neu a ofynnwyd yn y cyfweiliad.

5.32 Bydd yn bwysig bod aelodau'r panel:

- yn rhai sydd â'r awdurdod angenrheidiol i wneud penderfyniad am y penodiad
- wedi'u hyfforddi'n briodol
- yn cwrdd cyn y cyfweiliadau:
  - a. i ffurfio consensws am y safon sy'n ofynnol ar gyfer y swydd dan sylw
  - b. i ystyried y materion a drafodir â phob ymgeisydd a pha un o aelodau'r panel a fydd yn holi am bob un
  - c. i gytuno ar y meini prawf asesu, a fydd yn unol â manyleb y person.

5.33 Dylai'r panel gytuno ar set o gwestiynau y bydd yn eu gofyn i bob un o'r ymgeiswyr ynghylch gofynion y swydd, a'r materion y bydd yn eu trafod â phob ymgeisydd, ar sail y wybodaeth a ddarparwyd ar ffurflen gais yr ymgeisydd ac mewn geirda (os yw ar gael). Ymateb yr ymgeisydd i gwestiwn am fater penodol a fydd yn penderfynu a ofynnir cwestiwn dilynol a beth fydd y cwestiwn hwnnw. Os oes modd, bydd yn well osgoi cwestiynau damcaniaethol gan eu bod yn arwain at atebion damcaniaethol. Bydd yn well gofyn cwestiynau wedi'u seilio ar gymhwysedd fel y bydd yr ymgeisydd yn dweud sut y mae wedi ymateb neu wedi delio â sefyllfa wirioneddol, neu gwestiynau am agweddau meddwl yr ymgeisydd a'i ddealltwriaeth o'r materion dan sylw.

Cwmpas y cyfweiliad

5.34 Yn ogystal ag asesu a gwerthuso addasrwydd yr ymgeisydd i gyflawni swydd benodol, dylai'r panel cyf-weld ymchwilio hefyd i:

- agwedd meddwl yr ymgeisydd at blant a phobl ifanc
- ei allu i hybu agenda'r awdurdod neu'r sefydliad ar ddiogelu a hyrwyddo lles plant
- bylchau yn hanes cyflogaeth yr ymgeisydd a
- phryderon neu anghysonderau sy'n codi o'r wybodaeth a ddarparwyd gan yr ymgeisydd a/neu gan ganolwr.

5.35 Hefyd dylai'r panel ofyn i'r ymgeisydd a yw'n dymuno datgan unrhyw beth o gofio bod gofyniad am Ddatgeliad gan y DBS.

5.36 Os na fydd geirda wedi dod i law, am ba bynnag reswm, cyn y cyfweiliad, dylid gofyn i'r ymgeisydd hefyd yn y cyfweiliad a oes unrhyw beth y mae am ei ddatgan neu ei drafod yng nghyd-destun y cwestiynau sydd neu a fydd yn cael eu gofyn i'w ganolwyr. Mae'n hollbwysig cael y geirda a chraffu arno cyn cadarnhau penodiad a chyn i'r person ddechrau gweithio.

Cynnig penodi dan amodau

5.37 Bydd y cynnig i benodi'r ymgeisydd llwyddiannus yn amodol ar y canlynol:

- derbyn o leiaf ddau eirda boddhaol
- gwirio hunaniaeth yr ymgeisydd (os nad oedd modd ei gwirio'n syth ar ôl y cyfweiliad)
- os yw'n briodol, gwiriad boddhaol gan y DBS
- gwirio ffitrwydd meddygol yr ymgeisydd
- gwirio cymwysterau (os nad oeddent wedi'u gwirio ar ôl y cyfweiliad)
- gwirio statws proffesiynol os oes angen e.e. cofrestrriad Cyngor Addysgu Cyffredinol Cymru, Statws Athro Cymwysedig (oni bai ei fod wedi'i esemptio'n briodol), Cymhwyster Proffesiynol Cenedlaethol ar gyfer Prifathrawiaeth (CPCP)
- (ar gyfer swyddi addysgu) gwirio bod y cyfnod cynefino statudol wedi'i gwblhau'n llwyddiannus (os cafwyd Statws Athro Cymwysedig ar ôl 7 Mai 1999)
- (ar gyfer swyddi nad ydynt yn swyddi addysgu) cwblhau'r cyfnod prawf yn foddhaol.

Gwiriadau cyn penodi

5.38 Mae'n bwysig cwblhau gwiriadau trwyadl cyn penodi ar bawb y bydd eu gwaith yn dod â hwy i gysylltiad â phlant a phobl ifanc, er mwyn atal pobl anaddas rhag dod i gysylltiad â phlant a phobl ifanc a hefyd er mwyn cynnal uniondeb y proffesiwn addysgu.

5.39 Mae'n ofynnol bod y rheini sy'n cyflogi pobl i weithio mewn ysgolion, neu staff mewn colegau AB sy'n darparu addysg, yn cynnal y gwiriadau recriwtio a fetio canlynol ar rai y bwriedir eu penodi:

- gwiriadau hunaniaeth
- gwiriadau i gadarnhau cymwysterau sy'n ofynion cyfreithiol ar gyfer y swydd, gan gynnwys: Statws Athro Cymwysedig, cofrestrriad gan Gyngor Addysgu Cyffredinol Cymru a gofynion am ffitrwydd meddygol os yw'n briodol
- gwiriadau i gadarnhau'r hawl i weithio yn y Deyrnas Unedig a
- datgeliadau gan y DBS.

5.40 Rhaid i gyflogwyr sicrhau bod eu bod yn gwirio hunaniaeth athrawon, eu ffitrwydd meddygol, eu geirada gan ganolwyr a'u hanes cyflogaeth flaenorol. Mae'r gofyniad i wneud y gwiriadau hyn yn gymwys i staff mewn ysgolion, colegau AB ac awdurdodau lleol sy'n gwneud penodiadau perthnasol. Yr un yw'r set o wiriadau sy'n ofynnol ar gyfer staff cyflenwi â honno ar gyfer staff a gyflogir gan ysgolion a sefydliadau AB. Mae hyn yn gymwys i bobl sy'n cael eu cyflogi drwy asiantaethau cyflogi hefyd.

5.41 O dan [Reoliadau Ymddygiad Asiantaethau Cyflogi a Busnesau Cyflogi 2003](#), ni chaniateir i asiantaethau cyflogi na busnesau cyflogi gyflwyno neu gyflenwi rhywun

sy'n chwilio am waith i gyflogwr heb wirio bod yr un sy'n chwilio am waith a'r cyflogwr yn ymwybodol o unrhyw ofynion cyfreithiol neu ofynion gan gyrff proffesiynol y mae'n rhaid i'r naill neu'r llall eu bodloni i alluogi'r un sy'n chwilio am waith i weithio i'r cyflogwr. Felly, yn achos asiantaethau a busnesau cyflogi sy'n cyflenwi staff i ysgolion neu golegau AB, rhaid i'r asiantaethau sicrhau bod staff cyflenwi'n meddu ar y cymwysterau sy'n ofynnol ar gyfer y swydd y mae'r cyflogwr yn ceisio ei llenwi.

5.42 Rhaid i ysgolion a cholegau AB sicrhau bod eu contractau neu drefniadau â'r asiantaethau cyflenwi yn rhoi rhwymedigaeth ar yr asiantaeth i gyflawni'r un gwiriadau ag y mae ysgolion a cholegau AB yn eu cwblhau ar gyfer eu staff. Ar gyfer pob aelod unigol o'r staff cyflenwi, rhaid i ysgolion a cholegau AB gael cadarnhad gan yr asiantaeth fod y gwiriadau priodol wedi'u cwblhau a'u bod yn foddhaol.

5.43 Mae'n bwysig bod awdurdodau lleol, ysgolion, a cholegau AB yn sicrhau bod y telerau mewn unrhyw contract y maent yn ei osod sy'n cynnwys gofyniad bod y contractwr yn cyflogi staff i weithio gyda phlant y mae'r awdurdod lleol, yr ysgol neu'r coleg AB yn gyfrifol amdanynt, neu i ddarparu gwasanaethau ar eu cyfer, yn cynnwys gofyniad hefyd fod y contractwr yn mabwysiadu ac yn gweithredu'r mesurau sydd yn y canllawiau hyn. Byddant hefyd yn monitro cydymffurfiaeth y contractwr. Mae hefyd yn bwysig bod ysgolion a cholegau yn sicrhau bod y rheini sy'n darparu gwasanaethau dan contract sy'n dod â hwy i gysylltiad â phlant yn cynnal gwiriadau priodol.

5.44 Yng ngolwg plant mae gwirfoddolwyr yn oedolion diogel a dibynadwy ac, os yw ysgol neu goleg AB yn chwilio am wirfoddolwyr, ac yn ystyried ymgeiswyr nad oes ganddo fawr ddim gwybodaeth ddiweddar amdanynt, dylai fabwysiadu'r un mesurau recriwtio â'r rhai ar gyfer staff cyflogedig.

5.45 Rhaid cwblhau'r holl wiriadau perthnasol yn foddhaol cyn penodi rhywun. Yn achos gwiriadau gan y DBS, rhaid cael y dystysgrif cyn penodi, neu mor fuan â phosibl ar ôl hynny.

5.46 Rhaid cadw cofnod i ddangos bod y gwiriadau uchod wedi'u cwblhau ar gyfer yr holl gyflogeion perthnasol.

5.47 Dylai'r holl wiriadau:

- gael eu cadarnhau drwy lythyr (yn achos staff asiantaeth, rhaid i benaethiaid a phrifathrawon ofyn am gadarnhad drwy lythyr gan asiantaethau cyflenwi fod y gwiriadau perthnasol wedi'u gwneud)
- cael eu cofnodi ar y ffeil bersonél (gan ddilyn cyngor perthnasol yng [Nghod Ymarfer y DBS](#) a threfniadau'r sefydliad ar gyfer diogelu data)
- bod yn destun ymholiadau pellach os ydynt yn anfoddhaol neu os oes anghysonderau yn y wybodaeth a ddarparwyd.

5.48 Os ceir twyll neu ddichell ddifrifol fwriadol yng nghyswllt cais am gyflogaeth, gall hynny fod yn drosedd (Cael Mantais Ariannol drwy Ddichell). Mewn achosion o'r fath, dylai'r cyflogwr ystyried hysbysu'r heddlu am y mater.

Hunaniaeth

5.49 Mae'r bwysig sicrhau mai'r un yw'r person â'r un y mae'n honni ei fod. Mewn rhai achosion, bydd yr ymgeisydd yn adnabyddus i'r ysgol neu'r sefydliad AB neu'n cael ei gyflogi gan yr awdurdod lleol neu sefydliad cyfagos. Fel arall, bydd yn rhaid i'r cyflogwr ofyn am weld prawf o hunaniaeth fel tystysgrif geni, trwydded yrru, neu basbort. Os yw athro neu weithiwr yn cael ei ddarparu gan drydydd parti, fel asiantaeth neu fusnes cyflogi, rhaid i'r ysgol neu sefydliad AB wirio mai'r un yw'r person sydd wedi dod atynt â'r person sydd wedi'i gyfeirio gan yr asiantaeth neu fusnes cyflogi, drwy gynnal y gwiriadau hunaniaeth hyn. Bydd angen prawf o hunaniaeth bob tro ar gyfer cais i'r DBS am wiriad safonol neu fanylach.

Cofrestru gyda Chyngor Addysgu Cyffredinol Cymru

5.50 Mae'n ofynnol bod pob athro sydd wedi ennill Statws Athro Cymwysedig sy'n addysgu mewn ysgolion a gynhelir, unedau cyfeirio disgyblion ac ysgolion arbennig nas cynhelir yng Nghymru yn cofrestru gyda Chyngor Addysgu Cyffredinol Cymru. Rhaid i gyflogwyr (gan gynnwys awdurdodau lleol, ysgolion ac asiantaethau cyflenwi) gael cadarnhad gan Gyngor Addysgu Cyffredinol Cymru fod athrawon sy'n ymgeisio am swyddi mewn ysgolion o'r fath wedi'u cofrestru gyda'r Cyngor.

5.51 Os yw athro wedi cael ei gofrestru, mae hyn yn golygu:

- fod ganddo Statws Athro Cymwysedig. Mae'n ofynnol bod pawb a gaiff ei benodi neu ei gyflogi i addysgu mewn ysgol a gynhelir neu ysgol arbennig nas cynhelir wedi ennill Statws Athro Cymwysedig neu'n dod o dan un o'r eithriadau sydd yn [Rheoliadau Addysg \(Cymwysterau a Safonau Iechyd Athrawon\) \(Cymru\) 1999](#)
- ei fod wedi talu'r ffi gofrestru flynyddol i Gyngor Addysgu Cyffredinol Cymru
- nad yw wedi'i gynnwys ar restr wahardd
- nad yw wedi methu'r cyfnod prawf
- nad yw ei enw wedi'i dynnu o'r gofrestr oherwydd cyfyngiad a osodwyd gan Gyngor Addysgu Cyffredinol Cymru neu unrhyw Gyngor Addysgu Cyffredinol arall
- ei fod yn cael ei ystyried yn addas i gofrestru ar ôl cael gwiriad gan y DBS ac ar ôl bodloni'r meini prawf Dychwelyd i Addysgu (os yn gymwys).

5.52 Yr unig athrawon â Statws Athro Cymwysedig sydd wedi'u hesemptio rhag y gofyniad i gofrestru gyda Chyngor Addysgu Cyffredinol Cymru yw:

- athrawon sydd wedi'u cyflogi i ddarparu addysg ran-amser i bersonau sy'n hŷn na'r oedran ysgol gorfodol yn unig
- y rheini sy'n darparu addysg amser llawn i bersonau sydd wedi cyrraedd 19 blwydd oed yn unig
- y rheini sy'n darparu addysg ran-amser ac addysg amser llawn o'r fath.

5.53 Y rheini sydd wedi'u hesemptio rhag y gofyniad i ennill Statws Athro

Cymwysedig yw:

- athrawon dan hyfforddiant sy'n gwneud ymarfer dysgu
- athrawon sy'n gweithio er mwyn cael Statws Athro Cymwysedig drwy raglen yn y gweithle
- athrawon sydd wedi'u hyfforddi dramor ond sy'n ddarostyngedig i gyfyngiadau amser
- athrawon heb gymwysterau (e.e. hyfforddwyr), lle mae'r ysgol wedi methu â dod o hyd i athro cymwysedig sydd â'r sgiliau a'r profiad angenrheidiol.

5.54 Nid yw'r eithriadau hyn yn gymwys i ymgeiswyr am swyddi pennaeth a dirprwy bennaeth mewn ysgolion a gynhelir; rhaid iddynt fod â Statws Athro Cymwysedig.

5.55 Mae athrawon sydd wedi'u hyfforddi dramor wedi'u hesemptio ar hyn o bryd rhag y gofyniad i gofrestru gyda Chyngor Addysgu Cyffredinol Cymru neu i ddal Statws Athro Cymwysedig er bod eu cyflogaeth yn ddarostyngedig i gyfyngiadau amser (fel y nodir yn [Rheoliadau Addysg \(Cymwysterau a Safonau Iechyd Athrawon\) \(Cymru\) 1999](#)). Fodd bynnag, gellir dyfarnu Statws Athro Cymwysedig i athro o'r Ardal Economaidd Ewropeaidd ar ei gais, neu bydd athro sydd wedi'i hyfforddi dramor yn gallu mynd ymlaen i ennill Statws Athro Cymwysedig drwy ddilyn y Rhaglen Athrawon Graddedig. Ar ôl hynny, byddai'n ofynnol i'r athro gofrestru gyda Chyngor Addysgu Cyffredinol Cymru.

Addysg bellach: cymwysterau addysgu cydnabyddedig

5.56 Rhaid i golegau AB gael gwiriadau manylach gan y DBS ar gyfer y rheini sy'n darparu addysg ac yn cyflawni gwaith rheolaidd sy'n cynnwys gofalu am, hyfforddi neu oruchwylio personau sydd o dan 18 oed, neu sydd â chyfrifoldeb llwyr drostynt. Mae hyn yn gymwys i athrawon sydd eisoes wedi ymgymhwyso, rhai sy'n gweithio er mwyn ymgymhwyso a'r rheini sydd heb ymgymhwyso eto.

5.57 Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i gael gweithlu addysgu cwbl gymwys mewn AB. Mae'n ofynnol bod colegau AB yn gwirio cymwysterau pob athro newydd mewn AB. O dan reoliadau a wnaed yn 2001 mae'n ofynnol bod pob athro newydd mewn AB yn dal cymhwyster addysgu cydnabyddedig, neu'n gweithio i ennill un. Rhaid i staff addysgu amser llawn ddod yn gymwys o fewn dwy flynedd ar ôl cynnig lle iddynt ar gwrs hyfforddi sydd wedi'i gymeradwyo. Yn achos staff rhan-amser, y terfyn amser yw pedair blynedd. Y cymwysterau a dderbynnir yw'r Dystysgrif Addysg i Raddedigion neu Dystysgrif Addysg wedi'i dyfarnu gan Sefydliad Addysg Uwch.

Geirda am gymeriad a gwaith proffesiynol

5.58 Dylid gofyn am eirda bob amser, a'i gael yn uniongyrchol gan y canolwr. Nid arfer da yw dibynnu'n llwyr ar eirda neu lythyrau cymeradwyaeth sydd wedi'u darparu gan yr ymgeisydd. Rydym yn argymhell yn gryf fod y sefydliad sy'n recriwtio yn cael geirda gan y cyflogwr presennol neu fwyaf diweddar.

5.59 Yr amcan wrth ofyn am eirda yw cael gwybodaeth wrthrychol a ffeithiol i'w hystyried wrth benderfynu ynghylch penodiadau. Rhaid cysylltu â'r canolwr yn

uniongyrchol bob tro a gofyn iddo ei ddarparu. Ni ddylai cyflogwyr ddibynnu ar eirda neu lythyr cymeradwyaeth sydd wedi'i ddarparu gan yr ymgeisydd, nac ar eirda neu lythyr cymeradwyaeth penagored sydd heb gael ei ddarparu'n unswydd ar gyfer y cais. Cafwyd achosion lle mae ymgeiswyr wedi ffugio geirda. Gall geirda neu lythyr cymeradwyaeth penagored fod yn ganlyniad cytundeb cyfaddawdol ac nid yw'n debygol o gynnwys unrhyw sylwadau anffafriol.

5.60 Gorau oll os gellir gofyn am eirda am bob un o'r ymgeiswyr ar y rhestr fer, gan gynnwys rhai mewnol, a dylid eu cael cyn y cyfweiliad fel bod modd holi'r canolwr am unrhyw destun pryder sy'n codi a'i drafod â'r ymgeisydd yn y cyfweiliad. Mewn amgylchiadau eithriadol mae'n bosibl na fydd modd cael geirda cyn y cyfweiliad, un ai oherwydd oedi ar ran y canolwr, neu am fod yr ymgeisydd yn gryf yn erbyn cysylltu â'i gyflogwr presennol bryd hynny, ond cael geirda fydd y nod ym mhob achos, er hynny. Mater i'r person sy'n cynnal y broses recriwtio yw penderfynu a fydd yn derbyn cais gan ymgeisydd am beidio â chysylltu â'i gyflogwr presennol oni bai mai ef fydd yr ymgeisydd a ffefrir ar ôl y cyfweiliad. Ond nid yw'n arfer a gymeradwyir.

5.61 Ym mhob achos lle na chafwyd geirda am yr ymgeisydd a ffefrir cyn y cyfweiliad, bydd y darpar gyflogwr yn sicrhau ei fod yn cael y geirda ac yn craffu arno, ac y bydd unrhyw bryderon yn cael eu datrys yn foddhaol, cyn cadarnhau'r penodiad.

Ym mhob cais am eirda, dylid gofyn am wybodaeth wrthrychol y gellir ei gwirio ac nid barn oddrychol. Gellir cyflawni hyn drwy ddefnyddio profforma ar gyfer geirda. Dylid cynnwys copi o'r swydd-ddisgrifiad a manyleb y person ar gyfer y swydd y mae'r person yn ymgeisio amdani gyda phob cais am eirda. Dylid holi ym mhob cais:

- am berthynas y canolwr â'r ymgeisydd, er enghraifft, a oedd hon yn berthynas waith ac os felly, beth oedd y berthynas
- ers pa bryd y mae'r canolwr yn adnabod yr ymgeisydd, ac yn rhinwedd pa swydd
- a yw'r canolwr wedi'i fodloni bod y person yn meddu ar y gallu angenrheidiol ac yn addas i ymgymryd â'r swydd dan sylw, gofyn am sylwadau penodol am addasrwydd yr ymgeisydd i'r swydd, a sut y mae wedi dangos ei fod yn cyflawni manyleb y person
- a yw'r canolwr wedi'i fodloni'n llwyr bod yr ymgeisydd yn addas i weithio gyda phlant, ac, os nad yw, gofyn am fanylion penodol am bryderon y canolwr a'i reswm dros gredu nad yw'r person yn addas o bosibl.

5.62 Dylai ceisiadau am eirda atgoffa'r canolwr:

- bod ganddo gyfrifoldeb i sicrhau bod y geirda'n gywir ac nad yw'n cynnwys unrhyw gamfynegi neu fylchau o bwys
- y gellir trafod ffeithiau perthnasol yn y geirda â'r ymgeisydd.

5.63 Yn ogystal â'r uchod, dylid gofyn hefyd mewn ceisiadau i gyflogwr presennol neu flaenorol yr ymgeisydd ynghylch gwaith gyda phlant am:

- gadarnhau manylion swydd bresennol yr ymgeisydd, ei gyflog a hanes o salwch
- sylwadau penodol y gellir eu gwirio am berfformiad ac ymddygiad yr

- ymgeisydd yn y gorffennol
- manylion unrhyw weithdrefnau disgyblu y mae'r ymgeisydd wedi mynd drwyddynt lle mae'r sancsiwn disgyblu'n parhau
- manylion unrhyw weithdrefnau disgyblu y mae'r ymgeisydd wedi mynd drwyddynt a oedd yn ymwneud â materion sy'n gysylltiedig â diogelwch a lles plant neu bobl ifanc, gan gynnwys unrhyw weithdrefnau disgyblu lle mae'r sancsiwn disgyblu wedi darford, a chanlyniad y gweithdrefnau hynny
- manylion unrhyw honiadau neu bryderon a fynegwyd ynghylch yr ymgeisydd sy'n ymwneud â diogelwch a lles plant neu bobl ifanc neu ymddygiad tuag at blant neu bobl ifanc, a chanlyniad y pryderon hynny megis a ymchwiliwyd i'r honiadau neu bryderon, y casgliad a gafwyd, a sut y cafodd y mater ei ddatrys.

5.64 Ar ôl cael geirada, dylid ei wirio i sicrhau bod yr holl gwestiynau penodol wedi'u hateb yn foddhaol. Os na chafwyd ateb i bob cwestiwn neu os yw'r geirada'n aneglur neu'n amhendant, dylid cysylltu â'r canolwr a gofyn iddo ddarparu atebion neu ymhelaethu drwy lythyr fel y bo'n briodol. Bydd hefyd yn bwysig cymharu'r wybodaeth a roddodd y canolwr am yr ymgeisydd a'i gyflogaeth flaenorol â'r wybodaeth ar y ffurflen gais i sicrhau ei bod yn gyson a'r wybodaeth a roddwyd gan yr ymgeisydd ar y ffurflen. Dylid trafod unrhyw anghysonder yn y wybodaeth â'r ymgeisydd.

5.65 Dylid ystyried unrhyw wybodaeth am gamau disgyblu neu honiadau blaenorol yng nghyd-destun yr achos penodol. Nid yw'n debygol y bydd pryderon yn codi o achosion lle'r oedd y mater wedi'i ddatrys yn foddhaol gryn amser yn ôl, neu lle cafwyd bod yr honiad yn ddi-sail, neu lle nad oedd angen camau disgyblu ffurfiol ac na chafwyd unrhyw bryderon pellach. Mae pryderon mwy difrifol neu ddiweddar, neu faterion a oedd heb eu datrys yn foddhaol, yn fwy tebygol o beri pryder. Bydd hanes o bryderon neu honiadau mynych dros amser yn debygol o beri pryder hefyd.

Hanes cyflogaeth flaenorol

5.66 Rhaid i gyflogwyr ofyn bob tro am wybodaeth am gyflogaeth flaenorol a chael esboniadau boddhaol o unrhyw fylchau mewn cyflogaeth. Os nad yw ymgeisydd am swydd addysgu neu swydd arall mewn lleoliad addysgol yn cael ei gyflogi fel athro neu weithiwr ar y pryd, bydd hefyd yn ddoeth cysylltu â'r ysgol, sefydliad AB neu awdurdod lleol lle cafodd ei gyflogi'n fwyaf diweddar i gael cadarnhad o fanylion ei gyflogaeth a'i resymau dros ymadael.

Iechyd

5.67 Mae'n ofynnol bod pawb a gaiff ei benodi i swydd lle bydd yn dod i gysylltiad yn rheolaidd â phlant neu bobl ifanc yn feddygol ffit (mae rhagor o fanylion ar gael yn [Rheoliadau Addysg \(Cymwysterau a Safonau Iechyd Athrawon\) \(Cymru\) 2004.](#))

Ar ôl penodi: cynnal diwylliant diogelach

5.68 Mae'n bwysig bod pob aelod o staff y sefydliad yn cael hyfforddiant a chyrsgiau cynefino priodol er mwyn deall ei rolau a'i gyfrifoldebau o ran diogelu plant a bod yn

hyderus wrth eu cyflawni. Bydd angen hefyd i staff, disgyblion, myfyrwyr a rhieni fod yn hyderus y gallant godi materion neu fynegi pryderon am ddiogelwch neu les plant, a chael eu clywed a'u cymryd o ddifrif. Gellir cyflawni hyn drwy gynnal ethos sy'n diogelu ac yn hyrwyddo lles plant a phobl ifanc, ac yn amddiffyn staff, sy'n cael ei ategu gan:

- ddatganiad ysgrifenedig clir o'r safonau ymddygiad a therfynau ymddygiad priodol ar gyfer staff a disgyblion sydd wedi'i ddeall a'i gymeradwyo gan bawb
- hyfforddiant a chysiau cynefino priodol
- briffio rheolaidd a thrafod materion perthnasol
- cynnwys deunydd perthnasol yn y cwricwlwm o'r fframwaith ar gyfer Addysg Bersonol, Gymdeithasol ac Iechyd
- sicrhau bod pawb sy'n gweithio gyda phlant mewn lleoliadau addysg yn gyfarwydd â'r canllawiau arfer da yn Atodiad 1 i'r ddogfen hon
- system adrodd glir ar gyfer disgyblion, dysgwyr, aelodau staff neu bersonau eraill sy'n pryderu am ddiogelwch plant.

Cynefino

5.69 Rhaid cael rhaglen gynefino ar gyfer yr holl staff a gwirfoddolwyr a benodir o'r newydd yn y sefydliad, gan gynnwys staff addysgu, beth bynnag fo'u profiad blaenorol. Pwrpas y rhaglen gynefino yw:

- darparu hyfforddiant a gwybodaeth am bolisiau a gweithdrefnau'r sefydliad
- cynorthwyo unigolion mewn ffordd sy'n addas i'w rôl
- cadarnhau'r ymddygiad a ddisgwylir gan staff yn yr ysgol neu goleg AB
- cynnig cyfleoedd i aelod staff neu wirfoddolwr newydd drafod unrhyw faterion neu bryderon ynghylch ei rôl neu ei gyfrifoldebau
- galluogi mentor neu reolwr llinell yr unigolyn i adnabod unrhyw bryderon neu ystyriaethau ynghylch gallu neu addasrwydd yr unigolyn ar y dechrau a rhoi sylw iddynt ar unwaith.

5.70 Bydd cynnwys a natur y broses gynefino'n amrywio yn ôl rôl a phrofiad blaenorol yr aelod staff neu wirfoddolwr newydd ond, yng nghyswllt diogelu a hyrwyddo lles plant, dylai'r rhaglen gynefino gynnwys gwybodaeth a datganiadau ysgrifenedig ynghylch:

- polisiau a gweithdrefnau i ddiogelu a hyrwyddo lles e.e. amddiffyn plant, gwrth-fwlio, gwrth-hiliol, ymyrraeth gorfforol neu ataliaeth, gofal personol, diogelwch ar y rhyngwyd ac unrhyw drefniadau lleol ar gyfer amddiffyn a diogelu plant
- arferion diogel a'r safonau ymddygiad a ddisgwylir gan staff a disgyblion yn y sefydliad
- sut a chyda phwy y codir unrhyw bryderon am y materion hyn
- gweithdrefnau personél perthnasol eraill megis disgyblu, medrusrwydd a chwythu'r chwiban.

5.71 Bydd y rhaglen gynefino hefyd yn cynnwys hyfforddiant ar amddiffyn plant ar lefel sy'n briodol i rôl yr unigolyn.

Athrawon Newydd Gymhwys

5.72 Mae hyfforddiant cynefino yn hyrwyddo datblygiad athrawon newydd gymhwys yn ystod eu blwyddyn gyntaf yn eu swydd drwy eu cymell i ganolbwyntio a myfyrio ar gynnydd yn eu proffesiynoldeb, gwybodaeth, dealltwriaeth a sgiliau. Mae hyfforddiant cynefino hefyd yn cynnig cyfleoedd ar gyfer datblygiad proffesiynol i fentoriaid cynefino, drwy sicrhau bod athrawon newydd gymhwys yn cael darpariaeth cynefino o ansawdd uchel drwy gynnig cymorth, cyngor, adborth ac anogaeth.

5.73 Mae hyfforddiant cynefino yn ofniad statudol ar gyfer pob athro newydd gymhwys yng Nghymru sy'n ennill statws athro cymwysedig ar ôl 1 Ebrill 2003. Mae'r cyfnod cynefino statudol yn helpu athrawon newydd gymhwys drwy bontio rhwng addysg a hyfforddiant cychwynnol athrawon ac arferion proffesiynol effeithiol. Fel arfer bydd y cyfnod cynefino yn cynnwys tri thymor llawn (un flwyddyn ysgol) neu gyfnod cyfatebol, er bod cyfle i athrawon rhan-amser gael seibiant o'u gwaith neu gyflogaeth drwy weithio fel athrawon llanw dros gyfnod byr.

5.74 Mae hyfforddiant cynefino yng Nghymru yn cynnwys yr elfennau canlynol:

- rhaglen o ddatblygiad proffesiynol, monitro a chymorth wedi'i seilio ar y blaenoriaethau craidd yn y meysydd sy'n allweddol i wella safonau addysgu a gwella canlyniadau dysgwyr. Y blaenoriaethau yw llythrennedd, rhifedd, lleihau effaith tloedi ar gyrhaeddiad, anghenion dysgu ychwanegol, rheoli ymddygiad ac ymarfer myfyriol
- cymorth gan fentor drwy gydol y cyfnod cynefino
- gostyngiad o 10% yn amserlen yr athro newydd gymhwys (mae hyn wedi'i nodi yn Nogfen Cyflog ac Amodau Athrawon Ysgol)
- asesiad ar sail [Safonau Athrawon wrth eu Gwaith](#) (PTS).

5.75 Er mwyn gallu cynnwys cyfnod o gyflogaeth yn y cyfnod cynefino statudol, rhaid i'r athro newydd gymhwys fod â statws athro cymwysedig, bod wedi'i gofrestru gyda Chyngor Addysgu Cyffredinol Cymru a bod wedi'i gyflogi mewn ysgol a gynhelir neu ysgol arbennig nas cynhelir.

5.76 Cyngor Addysgu Cyffredinol Cymru sy'n gyfrifol am weinyddu'r arian ar gyfer y rhaglen cynefino. Mae rhagor o wybodaeth ar gael ar [wefan Cyngor Addysgu Cyffredinol Cymru](#).

5.77 Daeth [Rheoliadau diwygiedig ar gynefino](#) i rym ar 1 Medi 2012 sydd wedi cryfhau'r trefniadau cynefino drwy wneud cynnwys y rhaglen cynefino yn fwy cyson a'r dulliau asesu'n fwy trwyadl. Bydd y newidiadau'n sicrhau dull mwy effeithiol o gynefino athrawon newydd gymhwys. Byddant hefyd yn helpu i wella ansawdd y cymorth i athrawon newydd gymhwys yn eu cyfnod cynefino, ac i sicrhau penderfyniadau o'r ansawdd gorau gan y corff priodol (yr awdurdod lleol, fel arfer) ar ddiwedd y cyfnod cynefino.

5.78 Mae sefydliadau AB ac ysgolion annibynnol yn gallu cynnig hyfforddiant cynefino statudol hefyd os byddant yn dewis, ar yr amod eu bod yn cydymffurfio â phob agwedd ar [Reoliadau Addysg \(Trefniadau Ymsefydlu ar gyfer Athrawon Ysgol\) \(Cymru\) \(Diwygio\) 2012](#).

5.79 Ar gyfer athrawon newydd gymhwyso sy'n dechrau ar eu cyfnod cynefino ar 1 Medi 2012 neu ar ôl hynny, bydd trefniadau newydd ar waith. Y prif newidiadau yw:

- Bydd yn ofynnol i athrawon newydd gymhwyso gwblhau cyfnod cynefino o dri thymor ysgol neu gyfnod cyfatebol ar ffurf 380 o sesiynau ysgol (mae un sesiwn yn cyfateb i un bore neu un prynhawn o addysgu)
  - Bydd athrawon newydd gymhwyso sydd heb gyflogaeth reolaidd yn gallu cronni sesiynau ysgol nes byddant wedi cwblhau 380 o sesiynau
  - Asesir athrawon newydd gymhwyso ar sail [Safonau Athrawon wrth eu Gwaith](#) ar ddiwedd y cyfnod cynefino a bydd yn ofynnol iddynt gasglu tystiolaeth i ddangos sut y mae eu hymarfer yn cwrdd â Safonau Athrawon wrth eu Gwaith
  - darperir cymorth a goruchwyliaeth i athrawon newydd gymhwyso drwy bartneriaeth rhwng yr ysgol(ion) lle mae'r athro'n gweithio a mentor allanol sy'n gweithio ar ran y corff priodol
- Cyflwyno'r dewis o gymryd Gradd Meistr mewn Ymarfer Addysgol i athrawon newydd gymhwyso sy'n dechrau ar eu cyfnod cynefino o fis Medi 2012. Bwriedir iddi redeg ochr yn ochr â'r cyfnod cynefino a darparu sylfaen ar gyfer datblygiad proffesiynol cynnar ar ôl y cyfnod cynefino. Mae'r meini prawf cymhwysedd ar gyfer Gradd Meistr mewn Ymarfer Addysgol ar gael ar [wefan Ysgol Gwyddorau Cymdeithasol Caerdydd](#).

Monitro a sicrwydd

5.80 Drwy fonitro'r broses recriwtio a threfniadau cynefino gellir helpu i wella arferion recriwtio yn y dyfodol. Dylai'r gwaith monitro gynnwys trosiant staff a rhesymau dros adael, cyfweiliadau ymadael a phresenoldeb recriwtiaid newydd mewn hyfforddiant ar amddiffyn plant.

Pennod 6: Y Gwasanaeth Datgelu a Gwahardd (DBS)

6.1 Mae'r bennod yn crynhoi'r prif faterion y rhoddir sylw iddynt drwy'r Gwasanaeth Datgelu a Gwahardd (DBS) a ddaeth i rym ym mis Medi 2012 o dan [Ddeddf Diogelu Rhyddidau 2012](#). Rhaid cael y canllawiau manwl a chynhwysfawr diweddaraf am waith y DBS oddi ar [wefan DBS](#). I danysgrifio i gael y wybodaeth ddiweddaraf, gallwch [gofrestru eich diddordeb ar e-gronfa ddata'r DBS](#) fel eich bod yn cael gwybod am unrhyw newidiadau i'w wasanaethau.

6.2 Mae gwirio cyn cyflogi yn gam ataliol allweddol i leihau'r posibilrwydd y bydd plant yn dioddef niwed gan bobl sydd mewn swyddi o ymddiriedaeth. Ond, nid yw ond yn un o'r elfennau pwysig yn y broses recriwtio a rhaid ei ystyried ochr yn ochr ag agweddau allweddol eraill sydd wedi'u trafod yn fwy manwl ym mhennod 5.

Y Gwasanaeth Datgelu a Gwahardd (DBS)

6.3 Unodd y Swyddfa Cofnodion Troseddol a'r Awdurdod Diogelu Annibynnol yn 2012 gan greu'r DBS. Yr enw newydd ar wiriadau'r Swyddfa Cofnodion Troseddol yw gwiriadau'r DBS. Bydd y DBS yn helpu cyflogwyr i wneud penderfyniadau mwy diogel wrth recriwtio ac yn helpu i atal pobl anaddas rhag gweithio gyda grwpiau sy'n agored i niwed, gan gynnwys plant, drwy wirio cofnodion troseddol a rhestrau gwahardd.

Gwirio cofnodion troseddol

6.4 Mae'r gwasanaeth gwirio yn caniatáu i gyflogwyr weld hanes cofnodion troseddol pobl sy'n gweithio, neu sy'n gwneud cais am weithio, mewn swyddi penodol, yn enwedig y rheini sy'n cynnwys gwaith gyda phlant neu oedolion mewn sefyllfaoedd penodol. Bydd y DBS yn rhoi tri math o ddatgeliad, pob un yn cyfateb i lefel wirio wahanol. Bydd lefel y gwiriad yn dibynnu ar ddyletswyddau'r swydd benodol dan sylw. Mae rhagor o wybodaeth am y gwiriadau hyn ar gael gan y DBS.

Atgyfeirio a gwahardd

6.5 Yn narpariaeth gwahardd y DBS mae gweithwyr achos arbenigol yn prosesu atgyfeiriadau am unigolion sydd wedi gwneud niwed neu achosi perygl o niwed i blant a/neu grwpiau agored i niwed. Byddant yn penderfynu pwy a gaiff ei osod ar y rhestr wahardd ar gyfer plant a/neu'r rhestr wahardd ar gyfer oedolion a'u hatal dan y gyfraith rhag gweithio gyda phlant neu grwpiau agored i niwed. Bydd cyflogwyr yn torri'r gyfraith os byddant yn cyflogi rhywun neu'n caniatáu iddo wirfoddoli ar gyfer gwaith o'r math hwn a'r person hwnnw ar un o'r rhestrau gwahardd.

Mathau o wiriad

6.6 Mae'r DBS yn gyfrifol am weinyddu tri math o wiriad (mae rhagor o fanylion yn Atodiad 5):

- **Safonol:** gwirio cofnodion sydd ar Gyfrifiadur Cenedlaethol yr Heddlu o gollfarnau, rhybuddiadau, ceryddon a rhybuddion

- **Manylach:** gwirio cofnodion sydd ar Gyfrifiadur Cenedlaethol yr Heddlu fel uchod, ynghyd â gwybodaeth arall sy'n cael ei dal gan yr heddlu yr ystyrir ei bod yn berthnasol gan yr heddlu
- **Manylach a gwybodaeth o'r rhestr wahardd:** ar gyfer pobl sy'n gweithio mewn gweithgaredd a reoleiddir gyda phlant. Mae hyn yn ychwanegu gwiriadau o restr wahardd y DBS ar gyfer gweithio gyda phlant at y gwiriad manylach.

6.7 Ers mis Mai 2013, mae'r DBS wedi llwyddo i dynnu hen droseddau a mân droseddau penodol oddi ar dystysgrifau cofnodion troseddol a gyhoeddwyd. Mae rhagor o [ganllawiau](#) am hyn ar gael ar wefan y DBS.

6.8 Mae'r DBS wedi cyhoeddi [taflen wybodaeth](#) sy'n egluro pa droseddau a fydd neu a allai arwain at gynnwys rhywun ar restr wahardd. Mae proses wirio gyfrinachol gan y DBS hefyd ar gyfer ymgeiswyr trawsrywiol nad ydynt am ddatgelu manylion eu hunaniaeth flaenorol i ddarpar gyflogwr. Mae gwybodaeth ar gael drwy'r e-bost: sensitive@db.sgs.gov.uk.

6.9 Pan fydd y DBS wedi gorffen gwirio cofnod yr ymgeisydd ar Gyfrifiadur Cenedlaethol yr Heddlu a gweld, os yw'n briodol, a yw'r ymgeisydd ar y rhestr wahardd, bydd y wybodaeth berthnasol yn cael ei chofnodi ar dystysgrif (tystysgrif y DBS) a gaiff ei hanfon at yr ymgeisydd. Rhaid i'r ymgeisydd ddangos dystysgrif y DBS i'w darpar gyflogwr cyn iddo ddechrau ar y swydd neu cyn gynted ag y bo'n ymarferol wedyn. Os yw ysgol neu goleg yn caniatáu i unigolyn ddechrau gweithio mewn gweithgaredd a reoleiddir cyn bod dystysgrif y DBS ar gael, yna dylent sicrhau bod yr unigolyn yn cael ei oruchwylio'n briodol a bod yr holl wiriadau eraill, gan gynnwys gwiriad ar wahân o'r rhestr wahardd, wedi'u cwblhau.

6.10 Mae ysgol neu sefydliad Addysg Bellach yn troseddu os ydynt yn gwybod neu eu bod â rheswm dros gredu bod unigolyn wedi'i wahardd a hwythau'n caniatáu i'r unigolyn gyflawni unrhyw fath o weithgaredd a reoleiddir. Ceir cosb o hyd at bum mlynedd yn y carchar os ceir unigolyn sydd wedi'i wahardd yn euog o gymryd rhan neu'n ceisio cymryd rhan mewn gwaith o'r fath.

Gwasanaeth diweddarau'r DBS

6.11 Bydd y 'gwasanaeth diweddarau' gan y DBS yn newid y ffordd y mae unigolion yn defnyddio'r DBS a'r ffordd y mae cyflogwyr yn gwirio pa mor addas ydynt. Ni fydd angen gwneud cynifer o wiriadau cofnodion troseddol. Mae'r gwasanaeth diweddarau hwn yn costio £13 y flwyddyn (y pris fel yr oedd ym mis Rhagfyr 2014) ac mae'n galluogi pobl i wneud cais am ddiweddarau eu gwiriad o gofnodion troseddol fel y gallant fynd â thystysgrifau'r DBS gyda hwy pan fyddant yn symud o rôl i rôl, o fewn yr un gweithlu.

6.12 Pan fydd cyflogwr yn recriwtio staff newydd, os byddant wedi cofrestru gyda gwasanaeth diweddarau'r DBS, gall wneud gwiriad ar-lein yn ddi-dâl, o dystysgrif y cyflogai (wedi iddo gydsynio i hynny) i weld a oes unrhyw wybodaeth newydd wedi dod i law ers rhoi'r dystysgrif DBS. Os yw'r unigolyn wedi tanysgrifio i'r gwasanaeth diweddarau, dim ond os bydd y system yn hysbysu'r cyflogwr bod newid wedi digwydd y byddai'r cyflogwr yn gorfod gofyn am ddatgeliad newydd.

6.13 Gellir wneud gwiriadau statws yn ôl yr angen, ar yr amod bod yr unigolyn wedi tanysgrifio i'r gwasanaeth diweddar. Rhaid i'r cyflogwr gael cydsyniad yr unigolyn hefyd (gall y cyflogwr ofyn am gydsyniad bob tro y bydd yn gwneud gwiriad statws neu ystyried gofyn am gydsyniad parhaus gan yr unigolyn). Gall cyflogwyr ddewis talu'r ffi danysgrifio flynyddol i'r gwasanaeth diweddar ar ran yr ymgeisydd, neu ad-dalu'r swm iddo. Bydd yr unigolyn yn gallu gweld pwy sydd wedi gwneud gwiriadau statws, a pha bryd, ar ei gyfrif ar-lein.

6.14 Er mwyn gwneud gwiriad statws ar dystysgrif DBS, mae'n ofynnol bod y cyflogwr:

- yn cael cydsyniad yr ymgeisydd
- yn cadarnhau bod ganddo hawl gyfreithiol i wneud y gwiriad statws
- yn gweld y dystysgrif wreiddiol i sicrhau ei bod o'r un math ac ar yr un lefel â'r un y mae ganddo hawl gyfreithiol i wneud cais amdani
- yn sicrhau bod y gwiriadau priodol wedi'u cwblhau i weld pa wybodaeth, os o gwbl, sydd wedi'i datgelu am yr ymgeisydd
- yn gwirio hunaniaeth y person
- yn cadarnhau bod yr enw ar dystysgrif y DBS yn cyfateb i'r hunaniaeth hon
- yn cofnodi rhif cyfeirnod tystysgrif y DBS, enw'r person a'i ddyddiad geni
- cydymffurfio â Chod Ymarfer y DBS, sy'n cynnwys polisi ar recriwtio cyn-droseddwyr (mae enghraifft ar wefan y DBS yn <http://www.gov.uk/dbs>) a threfnu i'r polisi fod ar gael i'r person.

Gweithgaredd a reoleiddir

6.15 Dim ond y rheini sydd â chysylltiad rheolaidd neu agos â phlant neu grwpiau agored i niwed, a ddiffinnir fel gweithgaredd a reoleiddir, y mae'r DBS yn ymdrin â hwy. Mae'n bwysig bod yn glir am ddiffiniad gweithgaredd a reoleiddir oherwydd:

- rhaid cael gwiriad manylach a gwiriad o'r rhestr wahardd briodol gan y DBS (ar gyfer plant, oedolion neu'r ddau) ar gyfer rolau sy'n dod o dan y diffiniad o weithgaredd a reoleiddir
- bydd corff yn torri'r gyfraith os bydd yn caniatáu i berson weithio mewn gweithgaredd a reoleiddir gan wybod ei fod wedi'i wahardd
- os byddwch yn diswyddo neu'n symud rhywun o weithgaredd a reoleiddir (neu os byddech wedi gwneud hynny pe na byddai wedi ymadael eisoes) am ei fod wedi gwneud niwed neu achosi perygl o niwed i grwpiau agored i niwed gan gynnwys plant, mae'n ofynnol o dan y gyfraith eich bod yn anfon gwybodaeth am y person hwnnw i'r DBS (y 'ddyletswydd i atgyfeirio'). Mae peidio â gwneud hynny'n drosedd.. Os ydych yn credu bod y person wedi cyflawni trosedd, fe'ch cynghorir yn daer hefyd i drosglwyddo'r wybodaeth i'r heddlu.

6.16 Y diffiniad o weithgaredd a reoleiddir yw gweithgaredd heb oruchwyliaeth mewn ystod gyfyngedig o sefydliadau lle mae cyfle i ddod i gysylltiad â phlant – gelwir y rhain yn 'lleoedd penodedig' ac maent yn cynnwys ysgolion, cartrefi plant, safleoedd

gofal plant a sefydliadau cyn ysgol. Nodir diffiniad llawn o weithgaredd a reoleiddir yn Atodlen 4 o Ddeddf Diogelu Grwpiau Hyglwyf 2006, fel y'i diwygiwyd gan [Ddeddf Diogelu Rhyddidau 2012](#). Mae Llywodraeth y DU wedi creu [nodyn ffeithiol am weithgaredd a reoleiddir yng nghyswllt plant](#).

6.17 O dan y DBS, mae cwmpas gweithgaredd a reoleiddir yn cynnwys gweithgareddau heb oruchwyliaeth, megis:

- addysgu
- hyfforddi
- rhoi cyfarwyddyd
- gofalu am blant neu eu goruchwyllo
- darparu cyngor neu arweiniad ar les
- gyrru cerbyd i blant yn unig.

6.18 Yn ogystal â hyn, er mwyn ei gyfrif yn weithgaredd a reoleiddir, rhaid i'r gweithgaredd hwn heb oruchwyliaeth gael ei gyflawni mewn lle penodedig yn rheolaidd. Ystyr rheolaidd yw ei fod yn cael ei gyflawni gan yr un person yn aml (unwaith yr wythnos neu'n amlach), neu ar bedwar neu fwy o ddiwrnodau mewn cyfnod o 30 diwrnod (neu, mewn rhai achosion, dros nos).

6.19 Nid yw'r diffiniad o weithgaredd a reoleiddir yn cynnwys trefniadau teuluol na threfniadau anfasnachol, personol.

6.20 Yn achos y bobl hynny nad ydynt yn gweithio mewn gweithgaredd a reoleiddir ond sydd, er hynny, yn gweithio am dâl neu'n wirfoddol gyda phlant, gall cyflogwyr gael gwiriadau perthnasol, er nad yw'n ofynnol iddynt wneud hynny – ond mae'n anghyfreithlon gweld a ydynt ar y rhestr wahardd.

Ar gyfer pwy y mae angen gwiriad DBS?

6.21 Dim ond rhai mathau o gyflogwyr sydd â hawl gyfreithiol i ofyn i rywun wneud cais am wiriad drwy'r DBS. Yr enw ar hyn yw gofyn 'cwestiwn esempt' – cais dilys i berson ddatgelu ei hanes troseddol llawn, gan gynnwys collfarnau wedi'u disbyddu – y bydd yr ymgeisydd o dan rwymedigaeth gyfreithiol wrth ei ateb i ddatgelu collfarnau wedi'u disbyddu.

6.22 Yn unol â Deddf Adsefydlu Troseddwyr 1974, gellir anwybyddu collfarnau troseddol ar ôl cyfnod o adsefydlu. Ond, mae ambell gyflogaeth wedi'i heithrio o'r Ddeddf fel na chaiff unigolion ddal manylion yn ôl am unrhyw gollfarnau yng nghyswllt eu cyflogaeth neu gyflogaeth arfaethedig. Mae unrhyw waith sy'n golygu dod i gysylltiad rheolaidd â phlant mewn sefydliad AB neu leoliad addysgol yn esempt, fel y nodir isod.

6.23 Mae Atodlen 1 Rhan II o [Orchymyn Deddf Adsefydlu Troseddwyr 1974 \(Eithriadau\) 1975](#) yn datgan bod y mathau o gyflogaeth a'r galwedigaethau penodol canlynol ar y rhestr o 'esemptiadau':

- unrhyw gyflogaeth fel athro mewn ysgol neu sefydliad addysg bellach ac

unrhyw gyflogaeth arall a gyflawnir yn llwyr neu'n rhannol o fewn safle ysgol neu sefydliad addysg bellach, sef cyflogaeth o fath sy'n galluogi deiliad y swydd i ddod i gysylltiad â phersonau o dan 18 oed sy'n bresennol yn yr ysgol neu sefydliad addysg bellach yng nghwrs ei ddyletswyddau arferol.

- perchnogion ysgolion annibynnol.

6.24 Felly, bydd unrhyw un sy'n ymgeisio am un o'r swyddi uchod wedi'i esemptio rhag y darpariaethau yn Neddf Adsefydlu Troseddwy 1974, a rhaid iddo roi manylion ysgrifenedig am bob collfarn am drosedd, gan gynnwys y rheini a fyddai'n cael eu hystyried fel arfer yn 'gollfarnau wedi'u disbyddu'.

6.25 Os nad yw'r rôl ar y rhestr o 'eithriadau' o dan Ddeddf Adsefydlu Troseddwy 1974, nid oes gofyniad cyfreithiol bod rhywun sydd â chofnod troseddol yn datgelu unrhyw gollfarnau sydd wedi'u disbyddu. Os yw ymgeisydd wedi cael collfarn sydd wedi'i disbyddu, rhaid i'r cyflogwr drin yr ymgeisydd fel pe bai'r gollfarn heb ddigwydd. Mae gwrthod cyflogi person a adsefydlwyd ar sail collfarn sydd wedi'i disbyddu yn erbyn y gyfraith o dan y Ddeddf.

Staff addysgu a staff eraill sy'n gweithio am dâl

6.26 Rhaid cynnal gwiriad cyn cyflogi ar yr holl staff addysgu a staff eraill sy'n gweithio am dâl a benodir i swyddi cyflogedig mewn ysgolion neu sefydliadau AB sy'n ymwneud â gofalu am blant, eu goruchwyllo neu fod yn llwyr gyfrifol am blant, cyn iddynt ddechrau yn eu swyddi.

6.27 O dan y DBS, mae athrawon a staff nad ydynt yn addysgu'n cael eu hystyried yn weithwyr sy'n cyflawni gweithgaredd a reoleiddir heb oruchwyliaeth mewn lle penodedig fel ysgol. Oherwydd hyn, yn achos y mathau o staff sydd wedi'u rhestru isod, bydd angen tystysgrif datgeliad manylach a rhaid i gyflogwyr wirio nad ydynt ar restr wahardd y DBS o unigolion sy'n anaddas i weithio gyda phlant:

- Athrawon amser llawn a rhan-amser
- staff nad ydynt yn addysgu fel:
  - cynorthwywyr ystafell ddosbarth mewn ysgol
  - cynorthwywyr technegol neu labordy mewn ysgol
  - llyfrgellwyr ysgol
  - staff swyddfeydd ysgolion
  - gofalwyr ysgolion
  - staff arlwy ysgolion
  - staff glanhau ysgolion
  - staff tiroedd ysgolion
  - nyrsys ysgol
  - bwrsariaid ysgol
  - cynorthwywyr ieithoedd modern

Staff asiantaethau

6.28 O dan [Reoliadau Ymddygiad Asiantaethau Cyflogi a Busnesau Cyflogi 2003](#), ni

chaniateir i asiantaethau cyflogi na busnesau cyflogi gyflwyno neu gyflenwi ymgeisydd i ddarpar gyflogwr heb wirio i sicrhau bod yr ymgeisydd a'r cyflogwr yn ymwybodol o unrhyw ofynion cyfreithiol neu ofynion gan gyrrff proffesiynol y mae'n rhaid i'r naill neu'r llall eu bodloni i alluogi'r ymgeisydd i weithio i'r cyflogwr.

6.29 Os yw'r ysgol neu'r sefydliad AB yn cyflogi staff cyflenwi'n uniongyrchol, rhaid iddynt sicrhau bod holl wiriadau perthnasol y DBS wedi'u cwblhau yn yr un modd ag ar gyfer yr holl staff cyflogedig eraill.

6.30 Os bydd athrawon cyflenwi'n cael eu cyflogi gan asiantaeth, rhaid i'r ysgol fynnu (yn y contract neu drwy drefniadau eraill y mae'n eu gwneud â'r asiantaeth gyflenwi) fod yr asiantaeth gyflenwi'n rhoi hysbysiad ysgrifenedig i gadarnhau:

- ei bod wedi gofyn am ddatgeliadau perthnasol gan yr unigolion hwnnw
- a gafwyd y datgeliad neu beidio
- ac os cafwyd y datgeliad, a oedd unrhyw wybodaeth wedi'i datgelu ynddo.

6.31 Os na fydd yr asiantaeth wedi cael y dystysgrif datgeliad eto, rhaid i'r ysgol fynnu bod yr asiantaeth yn ei hysbysu am y cynnwys cyn gynted ag y mae'n cael y datgeliad.

6.32 Caiff ysgolion ofyn i athrawon cyflenwi ddangos eu copi o'r datgeliad manylach i roi sicrwydd bod y gwiriad wedi'i wneud, a chaiff ysgolion ofyn i asiantaethau gadarnhau bod y ddogfen yn ddilys. Rhaid i'r ysgol a'r colegau AB gofnodi a yw'r gwiriadau hynny wedi'u cwblhau ar y cofnod canolog sengl.

Darpariaeth frys yn absenoldeb staff nad ydynt yn addysgu

6.33 Yn ogystal â hyn, ceir sefyllfaoedd annisgwyl lle bydd angen i staff nad ydynt yn addysgu ddarparu gwasanaeth yn lle staff parhaol os ceir argyfwng. Mae'n bosibl y bydd angen gwneud trefniadau dros dro ar frys ar gyfer y staff hyn mewn amgylchiadau o'r fath cyn y gellir gwneud gwiriad.

6.34 Mewn sefyllfaoedd lle nad oes modd cael gwiriad o flaen llaw, rhaid i benaethiaid wneud asesiad o risg a rhaid cymryd pob cam angenrheidiol mewn sefyllfa o'r fath i ddiogelu plant a phobl ifanc.

Ymgeiswyr am gyrsiau hyfforddiant athrawon

6.35 Mae'n debygol y bydd angen tystysgrif datgeliad manylach ar gyfer yr ymgeiswyr canlynol am le ar gyrsiau hyfforddiant cychwynol athrawon:

- myfyrwyr a fydd yn gwneud ymarfer dysgu mewn ysgolion
- myfyrwyr a fydd yn gyfrifol am ofalu am blant, hyfforddi, goruchwylio neu fod yn llwyr gyfrifol am blant yn ystod y cwrs
- myfyrwyr a fydd yn dod i gysylltiad â phlant heb oruchwyliaeth yn ystod y cwrs.

6.36 Dylid gofyn i fyfyrwyr o'r fath gael datgeliad ar ôl i'r sefydliad benderfynu cynnig lle a chyn dechrau'r cwrs. Mae'n bosibl y bydd y sefydliad am gynnig lle ar yr amod bod y gwiriad yn foddhaol.

6.37 Cyfrifoldeb y sefydliad yw penderfynu a fydd yn derbyn ymgeisydd i gwrs ar ôl ystyried unrhyw gofnod troseddol sydd gan yr ymgeisydd hwnnw. Bydd angen i sefydliadau ystyried barn penaethiaid yr ysgolion ac eraill lle maent yn lleoli athrawon dan hyfforddiant fel arfer, a'r math o droseddau y byddent yn eu hystyried yn annerbyniol.

6.38 Rhaid i sefydliadau beidio â datgelu gwybodaeth a gafwyd drwy ddatgeliad i drydydd parti fel ysgol neu awdurdod lleol heb gael cydsyniad ysgrifenedig gan y person dan sylw. Yn unol â Deddf yr Heddlu 1997, mae datgelu gwybodaeth o'r fath heb ganiatâd yn drosedd. Rhaid i ddarparwyr hyfforddiant athrawon sicrhau eu bod yn cydymffurfio â [chod ymarfer y DBS](#).

6.39 Bydd darparwyr hyfforddiant athrawon yn sicrhau eu bod wedi gweld tystysgrifau datgeliad cyn i'r hyfforddai ddechrau ar rannau o'i hyfforddiant sy'n digwydd mewn ysgol neu goleg AB.

6.40 Bydd penaethiaid a phrifathrawon yn cael arfer eu disgrisiwn i ganiatáu i unigolyn ddechrau ar hyfforddiant mewn ysgol neu goleg AB cyn cael y datgeliad, ar yr amod bod yr hyfforddai o dan oruchwyliaeth briodol, yn unol â'r [Canllawiau Statudol ar Oruchwyllo](#).

Trefniadau estynedig mewn ysgolion

6.41 Mae nifer o ysgolion cynradd ac uwchradd eisoes yn cynnig clybiau brechwast a chlybiau ar ôl ysgol, a gwasanaethau eraill. Bydd y gofynion ar ysgolion yng nghyswllt staff a gwirfoddolwyr presennol yn cael eu hymestyn i gynnwys y rheini sy'n darparu gweithgareddau estynedig. Os bydd y corff llywodraethu'n darparu gweithgareddau dan oruchwyliaeth neu reolaeth uniongyrchol staff yr ysgol, bydd trefniadau'r ysgol ar gyfer penodi, gwiriadau recriwtio, a chadw cofnodion yn berthnasol i hyn. Os yw ysgolion yn bwriadu darparu gofal plant yn uniongyrchol, dylent gysylltu ag [Arolygiaeth Gofal a Gwasanaethau Cymdeithasol Cymru \(AGGCC\)](#) i gael gwybodaeth am y broses gofrestru gan ei bod yn ofynnol i AGGCC gofrestru darpariaeth gofal plant i blant dan wyth oed ar wahân.

6.42 Os yw trydydd parti'n gyfrifol am redeg gwasanaethau, rhaid cael llinellau atebolrwydd clir a chytundebau ysgrifenedig sy'n pennu'r cyfrifoldeb dros gynnal gwiriadau a recriwtio staff a gwirfoddolwyr.

6.43 Os bydd ysgolion yn dewis darparu gofal plant drwy ddarparwyr yn y sectorau preifat neu wirfoddol, dylent ddefnyddio darparwyr sydd wedi'u cofrestru gan AGGCC ar gyfer plant o dan wyth oed. Rhaid i ddarparwyr gofal plant cofrestredig wneud cais i'r DBS am ddatgeliadau manylach. Cyfrifoldeb y darparwr gofal plant yw sicrhau bod unrhyw aelodau staff, neu bobl newydd sy'n gweithio ar y safle, yn addas i ofalu am blant neu i ddod i gysylltiad â phlant yn rheolaidd. Rhaid i'r darparwr gofal plant cofrestredig sicrhau nad yw ei staff na'i wirfoddolwyr ar restr wahardd a'u bod wedi gwneud cais i'r DBS am ddatgeliad manylach.

6.44 Rhaid gwneud cytundebau ysgrifenedig ag unrhyw ddarparwr neu grŵp sy'n drydydd parti ar y safle. Bydd y cytundebau hyn yn pennu priod gyfrifoldebau'r corff llywodraethu a'r darparwr neu'r grŵp. Gall awdurdodau lleol roi cyngor ar yr agweddau ymarferol ar ddarparu gwasanaethau estynedig, a rhannu cytundebau ysgrifenedig sydd wedi bod yn llwyddiannus mewn manau eraill. Bydd y rhain yn pennu'r cyfrifoldeb dros feysydd fel iechyd a diogelwch, gwiriadau cyn-cyflogi a recriwtio. Os datblygir gwasanaethau, bydd yn bwysig ymgynghori â darparwr yswiriant yr ysgol i sicrhau yswiriant digonol ar gyfer y ddarpariaeth. Rhaid darparu hyfforddiant ar gyfer yr holl staff a darparwyr sy'n rheoli neu'n gweithio ar y safle y tu allan i oriau ar faterion fel gweithdrefnau ar gyfer gadael adeiladau mewn argyfwng. Rhaid i staff a'u cymdeithasau proffesiynol wybod i bwy y maent yn atebol ac am beth, a rhaid ymgynghori â hwy wrth ddatblygu gwasanaethau.

6.45 Os yw'r corff llywodraethu'n darparu gwasanaethau neu weithgareddau dan oruchwyliaeth neu reolaeth uniongyrchol staff yr ysgol, bydd trefniadau'r ysgol ar gyfer penodi staff yn gymwys i hyn. Mae'n bwysig bod llywodraethwyr yn ymwybodol o'u cyfrifoldeb i sicrhau bod cofnodion priodol yn cael eu cadw.

Gwirfoddolwyr

6.46 Y diffiniad o wirfoddolwr yw person sy'n cyflawni gweithgaredd sy'n golygu treulio amser yn ddi-dâl (heblaw am gostau teithio a threuliau parod eraill sydd wedi'u cymeradwyo), gan wneud rhywbeth er budd rhywun (unigolion neu grwpiau) heblaw perthnasau agos neu'n ychwanegol at berthnasau agos.

6.47 Y ffaith bod gwirfoddolwr yn cael ei oruchwyllo neu beidio a fydd yn penderfynu a yw'n gweithio mewn gweithgaredd a reoleiddir. Bydd hynny wedyn yn pennu a oes angen tystysgrif datgeliad manylach. Nid yw gwirfoddolwyr sy'n gweithio mewn ysgolion neu sefydliadau AB yn cael eu cyfrif yn rhai sydd mewn gweithgaredd a reoleiddir, os gall yr ysgol neu'r sefydliad AB sicrhau eu bod o dan oruchwyliaeth resymol a rheolaidd. Mater i ysgolion fydd penderfynu a yw lefel yr oruchwyliaeth yn bodloni'r safonau a geir yn y [Canllawiau Statudol ar Oruchwyllo](#).

6.48 Os nad oes gwiriadau wedi'u gwneud ar wirfoddolwr, ni ddylai hwnnw ar unrhyw gyfrif gael ei adael ar ei ben ei hun na chael gweithio mewn gweithgaredd a reoleiddir. Ar gyfer gwirfoddolwyr newydd mewn gweithgaredd a reoleiddir, a fydd yn addysgu neu'n gofalu'n rheolaidd am blant heb oruchwyliaeth neu'n darparu gofal personol unwaith yn unig, rhaid i ysgolion a cholegau gael tystysgrif DBS fanylach ynghyd â gwirio'r rhestr wahardd.

6.49 Ar gyfer gwirfoddolwyr newydd nad ydynt mewn gweithgaredd a reoleiddir, rhaid i ysgolion a sefydliadau AB gael tystysgrif DBS fanylach.

6.50 Ar gyfer pobl sydd eisoes yn gwirfoddoli ac sy'n darparu gofal personol, dylai'r ysgol neu'r sefydliad AB ystyried cael tystysgrif DBS fanylach ynghyd â gwirio'r rhestr wahardd.

6.51 Ar gyfer pobl eraill sydd eisoes yn gwirfoddoli heb oruchwyliaeth ac yn parhau â'u dyletswyddau presennol, oni bai fod achos i bryderu, ni ddylai'r ysgol neu'r coleg

wneud cais am wiriad DBS a gwirio rhestr wahardd oherwydd dylai'r gwirfoddolwr fod wedi cael ei wirio'n barod.

6.52 Ar gyfer pobl sydd eisoes yn gwirfoddoli ond nid mewn gweithgaredd a reoleiddir, nid yw'n ofynnol i wneud cais am wiriad manylach gan y DBS. Ond, mae'n bosibl y bydd ysgol neu goleg yn dewis gwneud cais am un yn ôl eu crebwyll, ond ddim yn gofyn am wirio'r rhestr wahardd.

6.53 Os nad yw gwirfoddolwr yn cymryd rhan mewn gweithgaredd a reoleiddir, dylai'r ysgol neu'r coleg gynnal asesiad risg a defnyddio barn broffesiynol a phrofiad wrth benderfynu a ddylid cael gwiriad manylach gan y DBS. Dylent ystyried:

- natur y gwaith gyda phlant
- beth y mae'r sefydliad yn ei wybod am y gwirfoddolwr, gan gynnwys gwybodaeth ffurfiol neu anffurfiol a gynigir gan staff, rhieni a gwirfoddolwyr eraill
- a oes gan y gwirfoddolwr gyflogaeth arall neu a yw'n ymwneud â gweithgareddau gwirfoddol lle gall canolwyr roi gwybod a yw'n addas ai peidio
- a oes angen gwiriad manylach gan y DBS ar gyfer y rôl.

6.54 Gan gydnabod bod gwirfoddolwyr yn werthfawr i nifer o sefydliadau, mae'r DBS yn prosesu ceisiadau am ddatgeliadau ar gyfer gwirfoddolwyr yn ddi-dâl. Mae'r gwasanaeth diweddarau ar gael am ddim i wirfoddolwyr hefyd.

Ymwelwyr ag ysgolion

6.55 Nid oes gan ysgolion a cholegau AB y pŵer i wneud cais am wiriadau gan y DBS a gwirio rhestrau gwahardd, na gofyn am gael gweld tystysgrifau DBS, ar gyfer ymwelwyr. Dylai penaethiaid a staff ddefnyddio eu barn broffesiynol ynghylch yr angen i hebrwng ymwelwyr.

6.56 Dylai staff ysgol reoli ymwelwyr. Dylid:

- trefnu bod staff yr ysgol yn cofnodi ymwelwyr pan fyddant yn cyrraedd ac yn ymadael
- rhoi mynediad iddynt i rannau penodol o'r ysgol yn unig, os yw'n briodol
- trefnu bod aelod staff yn eu hebrwng o gwmpas safle'r ysgol, os oes modd
- rhoi cerdyn ymwelydd neu gontractwr iddynt, os byddant yn cael eu gadael heb oruchwyliaeth, i ddangos yn glir pwy ydynt, a chyfyngu eu cysylltiad â disgyblion i'r hyn sy'n angenrheidiol i gyflawni pwrpas eu hymweliad
- sicrhau bod manau gweithio'r ymwelwyr sy'n gwneud gwaith adeiladu, cynnal a chadw neu atgyweirio, yn cael eu hynysu oddi wrth ddisgyblion am resymau iechyd a diogelwch.

Aelodau bwrdd llywodraethwyr

6.57 At ddibenion y DBS, dylid trin llywodraethwyr sy'n wirfoddolwyr yn yr un modd ag y byddech yn trin gwirfoddolwyr eraill. Hynny yw, dim ond os bydd y llywodraethwr yn cymryd rhan mewn gweithgaredd a reoleiddir y dylid gwneud cais am wiriad manylach gan y DBS ynghyd â gwirio rhestr wahardd. Gall cyrff llywodraethu wneud cais am wiriad manylach gan y DBS heb wirio rhestr wahardd ar gyfer unigolyn fel rhan o'r broses benodi ar gyfer llywodraethwyr.

Pa bryd a pha mor aml y mae'n rhaid gwneud cais am ddatgeliad?

6.58 Nid yw'n ofynnol bod ysgolion, colegau AB neu awdurdodau lleol yn gofyn i'w staff presennol sydd mewn swydd wneud cais am ddatgeliad newydd gan y DBS, oni bai:

- fod pryderon ynghylch addasrwydd y person i weithio gyda phlant, neu
- fod rôl yr unigolyn yn newid ac yn golygu bod mwy o gysylltiad â phlant, ac nad oedd ei waith blaenorol yn galw am ddatganiad manylach.

6.59 Rhaid cael datgeliadau newydd ar gyfer staff:

- sy'n ymgymryd â swydd newydd gyda chyflogwr gwahanol
- a gaiff eu hailbenodi neu eu hailethol yn llywodraethwr
- sy'n absennol o'u swydd am dri mis neu fwy
- sy'n symud i swydd lle mae cyfrifoldeb mwy o lawer dros blant a phobl ifanc
- y mae gan y cyflogwr le i bryderu ynghylch eu haddasrwydd i weithio gyda phlant.

6.60 Yn ôl amgylchiadau'r unigolyn a'i hanes cyflogaeth, mae'n bosibl na fydd angen gwirio staff cyflogedig sy'n addysgu a staff nad ydynt yn addysgu sy'n symud i ysgol, awdurdod lleol neu goleg AB newydd. Caiff cyflogwyr ddibynnu ar wiriadau a wnaed yn ystod unrhyw gyflogaeth flaenorol ar yr amod:

- bod modd gwirio ei hanes cyflogaeth blaenorol yn y sector addysg
- nad yw'n absennol o'i swydd yn y sector addysg am fwy na thri mis
- bod modd cadarnhau bod datgeliad wedi'i wneud cyn iddo orffen gweithio yn ei ysgol flaenorol.

6.61 Mater i'r cyflogwr yw penderfynu a fydd yn derbyn gwiriad a roddwyd o'r blaen ac a yw'r gwiriad yn ddigon diweddar neu'n addas i'r diben presennol. Nid oes dyddiad dod i ben swyddogol ar gyfer gwiriad gan y DBS. Dim ond gwybodaeth a gafwyd o wiriad gan y DBS ar ddyddiad penodol ac at ddiben penodol a geir ar dystysgrifau'r DBS, felly dylid ystyried y materion canlynol cyn gwneud penderfyniad:

- y posibilrwydd bod cofnod troseddol yr ymgeisydd neu wybodaeth berthnasol arall wedi newid ers rhoi'r dystysgrif
- bod y penderfyniad gan Brif Swyddog yr Heddlu i ddatgelu gwybodaeth ar dystysgrif Swyddfa Cofnodion Troseddol neu DBS wedi'i seilio ar y

swydd y cafwyd gwiriad cofnodion troseddol ar ei chyfer yn wreiddiol. Ni allwch gymryd na fydd gwybodaeth arall yn cael ei datgelu ar gyfer swydd wahanol.

- bod y wybodaeth a ddatgelwyd wedi'i seilio ar hunaniaeth yr ymgeisydd, a oedd wedi'i dilysu gan gorff cofrestredig arall, pan wnaethpwyd y cais am y gwiriad gwreiddiol. Felly, rhaid sicrhau bod manylion yr hunaniaeth ar y dystysgrif yn cyfateb i fanylion yr ymgeisydd.

Dechrau gweithio cyn cael datgeliad

6.62 Os oes angen cael datgeliad, dylid ei gael cyn i'r unigolyn ddechrau yn ei swydd. Rhaid ei gael cyn gynted â phosibl yn ymarferol ar ôl penodi'r unigolyn a rhaid cyflwyno'r cais am ddatgeliad cyn i'r unigolyn ddechrau yn ei swydd. Mae penaethiaid, prifathrawon ac awdurdodau lleol yn cael arfer eu disgresiwn i ganiatáu i unigolyn ddechrau gweithio yn eu hysgolion neu golegau cyn cael y datgeliad, ond dylent sicrhau bod yr unigolyn yn cael ei oruchwyllo'n briodol yn unol â'r [Canllawiau Statudol ar Oruchwyllo](#).

6.63 Bydd yr oruchwyliaeth sy'n briodol i unigolion sy'n dechrau yn eu swydd cyn cael canlyniad datgeliad yn adlewyrchu'r hyn a wyddys am y person dan sylw, am ei brofiad, am natur ei ddyletswyddau ac am lefel ei gyfrifoldeb. Yn achos unigolion sydd â phrofiad cyfyngedig a lle mae'r wybodaeth a gafwyd amdanynt gan ganolwyr yn gyfyngedig, mae'n bosibl y bydd angen goruchwyliaeth ar lefel uchel. Yn achos rhai mwy profiadol lle cafwyd gwybodaeth fwy manwl gan ganolwyr a thystiolaeth gadarn o ymddygiad da mewn gwaith perthnasol blaenorol, gall goruchwyliaeth ar lefel is fod yn briodol. Rhaid egluro i bob aelod staff na chafwyd datgeliadau ar ei gyfer y bydd yn dod o dan oruchwyliaeth ychwanegol o'r fath. Rhaid pennu natur yr oruchwyliaeth ac egluro rolau'r staff a fydd yn goruchwyllo. Dylid adolygu'r trefniadau'n rheolaidd nes cael y datgeliad.

6.64 Cyn defnyddio gweithiwr o asiantaeth gyflenwi, rhaid i'r ysgol neu goleg AB gael hysbysiad ysgrifenedig gan yr asiantaeth sy'n dangos ei bod wedi gofyn am ddatgeliadau perthnasol am yr unigolyn hwnnw, sy'n nodi a gafwyd y datgeliad neu beidio ac, os cafwyd datgeliad, a oedd yn cynnwys unrhyw wybodaeth a ddatgelwyd. Os yw gwybodaeth wedi'i datgelu, rhaid i'r ysgol neu goleg AB gael copi o'r datgeliad gan yr asiantaeth. Os na fydd yr asiantaeth wedi cael y datgeliad eto, rhaid i'r ysgol fynnu bod yr asiantaeth yn rhoi gwybod iddi am y cynnwys cyn gynted ag y bydd yn ei chyrraedd.

6.65 Os bydd datgeliad yn dangos bod lle i bryderu am aelod staff o asiantaeth neu aelod staff sydd wedi'i gyflogi'n uniongyrchol, rhaid tynnu'r aelod staff o'r ysgol neu goleg AB ar unwaith cyn gwneud ymholiadau pellach.

Sut i benderfynu a yw cofnod troseddol y person yn berthnasol

6.66 Rhaid barnu ar addasrwydd yr ymgeisydd ar sail y canlyniadau o'r holl wiriadau cyn penodi perthnasol sydd wedi'u gwneud arno. Nid yw'r ffaith bod gan rywun gofnod troseddol yn golygu o reidrwydd ei fod yn anaddas i weithio gyda phlant neu bobl ifanc. Ni ddylech ddiystyru rhywun ar gyfer swydd dim ond am fod gwybodaeth wedi'i datgelu ar dystysgrif DBS neu wiriad Swyddfa Cofnodion

Troseddol a roddwyd o'r blaen.

6.67 Rhaid i gyflogwyr benderfynu ynghylch addasrwydd yr unigolyn i weithio gyda phlant, gan ystyried dim ond y troseddau hynny a all fod yn berthnasol i swydd benodol neu sefyllfa benodol.

6.68 Wrth benderfynu a yw collfarnau'n berthnasol, gellid ystyried nifer o bwyntiau:

- Natur y trosedd - fel arfer, bydd collfarnau am droseddau rhywiol neu dreisgar neu gollfarnau sy'n ymwneud â chyffuriau'n awgrymu'n gryf iawn bod rhywun yn anaddas i weithio gyda phlant a phobl ifanc.
- Natur y penodiad - yn aml bydd natur y penodiad yn bwysig wrth asesu a yw collfarn yn berthnasol. Er enghraifft, byddai troseddau difrifol sy'n ymwneud â rhyw, trais, cyffuriau neu alcohol yn peri pryder neilltuol os oedd y swydd yn cynnwys darparu gofal. Byddai troseddau sy'n gysylltiedig â gyrru neu yfed yn berthnasol i swyddi sy'n galw am gludo plant a phobl ifanc.
- Oed y trosedd - mae'n bosibl y bydd troseddau a ddigwyddodd flynyddoedd lawer yn ôl yn llai perthnasol na throseddau diweddar. Fodd bynnag, mae collfarnau am droseddau treisgar neu rywiol difrifol neu droseddau difrifol yng nghyswllt camddefnyddio sylweddau'n fwy tebygol o beri pryder parhaus nag ambell achos o anonestrydd, er enghraifft, pan oedd y person yn ifanc. Rhaid pwysu a mesur y cyfle i adsefydlu troseddwyr ochr yn ochr â'r angen i amddiffyn plant a phobl ifanc.
- Amllder y trosedd - mae cyfres o droseddau dros gyfnod yn fwy tebygol o beri pryder nag ambell gollfarn am drosedd bach.

6.69 Os bydd datgeliad yn dangos bod y DBS wedi gosod cyfyngiadau ar gyflogi person penodol, rhaid peidio â phenodi'r person hwnnw o dan unrhyw amgylchiadau i swydd a fyddai'n torri'r cyfyngiadau hynny, a rhaid i'r person cofrestredig hysbysu'r pennaeth neu brifathro coleg am delerau'r cyfyngiadau a osodwyd ar gyflogi'r person dan sylw.

6.70 Mae'n drosedd i berson wedi'i anghymhwyso ymgeisio am waith, cynnig cyflawni gwaith, derbyn neu wneud unrhyw waith yn y swyddi a reoleiddir. Mae hefyd yn drosedd i gyflogwr gynnig gwaith mewn swydd a reoleiddir i unigolyn gan wybod ei fod wedi'i anghymhwyso rhag gweithio gyda phlant, neu fethu tynnu unigolyn o'r fath o waith o'r fath. Bydd y DBS yn hysbysu'r heddlu os bydd person wedi'i anghymhwyso yn ceisio cael gwaith gyda phlant a phobl ifanc.

Recriwtio cyn-droseddwyr

6.71 Os ydych yn gwneud gwiriadau cofnodion troseddol, rhaid i chi fabwysiadu polisi ar gyflogi cyn-droseddwyr. Rhaid i chi ei ddangos i unrhyw ymgeisydd sy'n gofyn am ei weld. Mae'r DBS wedi llunio [polisi enghreifftiol ar recriwtio cyn-droseddwyr](#) i roi arweiniad i sefydliadau.

Ceisiadau twyllodrus

6.72 Os ceir twyll neu ddichell ddifrifol fwriadol yng nghyswllt cais am gyflogaeth, gall hynny fod yn drosedd (Cael Mantais Ariannol drwy Ddichell). Mewn achosion o'r fath, yn ogystal ag ystyried cymryd camau disgyblu, dylai'r cyflogwr ystyried hysbysu'r heddlu am y mater.

Sut i storio a thrin gwybodaeth o dystysgrifau'r DBS

6.73 Mae'n ofynnol bod unrhyw un sy'n cael un o dystysgrifau safonol neu fanylach y DBS yn cydymffurfio â'r [Cod Ymarfer](#) ar gyfer personau cofrestredig ac eraill sy'n derbyn gwybodaeth o wiriadau'r DBS, a gyhoeddwyd o dan adran 122 (2) o [Ddeddf yr Heddlu 1997](#). Mae'r cod yn ei gwneud yn ofynnol:

- bod gwybodaeth a ddatgelir yn cael ei defnyddio'n deg a'i hystyried at y diben y cafwyd hi yn unig
- bod gwybodaeth a ddatgelir yn cael ei thrin a'i storio'n briodol
- bod pob corff cofrestredig yn meddu ar bolisi ysgrifenedig ar drin a chadw gwybodaeth o dystysgrifau'r DBS yn gywir a diogel. Mae'r DBS wedi llunio [datganiad polisi enghreifftiol ar drin a storio gwybodaeth o dystysgrifau'r DBS](#) i'w ddefnyddio neu ei addasu i'r diben hwn os dymunir;
- na fydd gwybodaeth yn cael ei chadw'n hwy na bo angen ac y caiff ei dinistrio wedi i gyfnod priodol fynd heibio. Fel arfer, ni fydd hyn yn fwy na chwe mis ar ôl dyddiad y penderfyniad i recriwtio neu gymryd camau perthnasol eraill neu ar ôl y dyddiad pan gafodd unrhyw anghydfod ei ddatrys. Dim ond os bydd amgylchiadau eithriadol iawn yn cyfiawnhau hynny y gellir cadw'r wybodaeth am gyfnod hwy. Cyn dinistrio'r datgeliad, rhaid cadw cofnodion sy'n dangos ar ba ddyddiad y cafwyd y datgeliad, a chan bwy (h.y. ysgol, coleg AB, awdurdod lleol neu asiantaeth gyflenwi), lefel y datgeliad, a'r rhif cyfeirnod unigryw. Bydd y pennaeth, y prifathro, y coleg neu'r awdurdod lleol am ystyried cadw cofnod hefyd o'r wybodaeth arall a ddefnyddiwyd i asesu addasrwydd.

6.74 Rhaid i sefydliadau fodloni'r DBS eu bod yn cydymffurfio â'r Cod Ymarfer. Bydd hyn yn golygu ymateb i geisiadau gan y DBS am gynnal gwiriadau sicrwydd, yn ogystal â rhoi gwybod am unrhyw amheuaeth o gamymddwyn o dan y cod neu gamddefnydd o dystysgrifau'r DBS.

Cofnod canolog sengl o wiriadau datgelu a gwahardd

6.75 Yn ogystal â'r gwahanol gofnodion staff a gedwir fel arfer gan ysgolion a cholegau AB, rhaid iddynt gynnal a chadw cofnod canolog sengl o wiriadau recriwtio a fetio.

6.76 Rhaid i ysgolion a cholegau AB gadw cofnod o'r bobl ganlynol:

- yr holl staff sy'n cael eu cyflogi i weithio yn yr ysgol a'r staff mewn colegau AB sy'n darparu addysg

- yr holl staff sydd wedi'u cyflogi'n staff cyflenwi yn yr ysgol neu'n staff cyflenwi sy'n darparu addysg mewn coleg AB, pa un a ydynt yn cael eu cyflogi'n uniongyrchol gan yr ysgol, y coleg AB neu'r awdurdod lleol neu drwy asiantaeth.

6.77 Rhaid dangos yn y cofnod canolog a yw'r canlynol wedi'u cwblhau neu beidio:

- gwiriadau hunaniaeth
- gwiriadau o gymwysterau ar gyfer unrhyw gymwysterau sy'n ofynnol o dan y gyfraith i gyflawni'r swydd
- ar gyfer y rheini sy'n ymgeisio am swyddi addysgu, gwiriad cofrestru gyda Chyngor Addysgu Cyffredinol Cymru, os yw'n briodol
- gwiriadau o'r hawl i weithio yn y Deyrnas Unedig
- datgeliad manylach gan y DBS. Mewn colegau AB, dim ond ar gyfer staff sy'n darparu addysg neu'n gofalu'n rheolaidd am bersonau o dan 18 oed neu'n eu hyfforddi, eu goruchwyllo neu'n gwbl gyfrifol amdanynt y mae hyn
- gwiriadau ychwanegol o gofnodion gwledydd tramor os yw'n briodol.

6.78 Rhaid dangos yn y cofnod hefyd y dyddiad y cwblhawyd pob gwiriad neu y cafwyd y dystysgrif berthnasol, a rhaid dangos pwy a wnaeth y gwiriad.

Rhannu gwybodaeth o ddatgeliad

6.79 Rhaid trin gwybodaeth a ddatgelwyd drwy ddatgeliad DBS yn gyfrinachol. O dan Ddeddf yr Heddlu 1997, mae'n drosedd trosglwyddo unrhyw wybodaeth a ddatgelwyd mewn datgeliad safonol neu ddatgeliad manylach i rywun na fydd arno ei hangen yng nghwrs ei ddyletswyddau.

6.80 Er hynny, mae rheoliadau o dan Ddeddf yr Heddlu yn darparu ar gyfer trosglwyddo gwybodaeth mewn gwahanol amgylchiadau. Er enghraifft:

- ceir trosglwyddo datgeliad o asiantaeth i asiantaeth, rhwng awdurdodau lleol ac asiantaethau, a rhwng ysgolion neu golegau AB ac asiantaethau os bydd gwrthrych y data yn cydsynio drwy lythyr
- mae'r person a gydlofnododd y cais am ddatgeliad yn gallu rhannu'r wybodaeth ag aelod arall o'r corff cofrestredig os oes ar y person arall angen y wybodaeth i gyflawni ei ddyletswyddau
- os oedd y person wedi cydlofnodi'r cais ar ran corff arall (er enghraifft os oedd awdurdod addysg lleol wedi trefnu gwiriad ar ran ysgol) gall y cydlofnodydd drosglwyddo'r wybodaeth i'r corff hwnnw
- os bydd corff yn cael gwybodaeth gan berson cofrestredig fel y nodwyd uchod, gellir rhannu'r wybodaeth ag aelodau o'r corff hwnnw y mae angen y wybodaeth arnynt i gyflawni eu dyletswyddau
- gall asiantaethau drosglwyddo gwybodaeth o ddatgeliad i ysgolion neu golegau AB os yw addasrwydd y gwrthrych i weithio yn yr ysgol neu goleg AB yn cael ei ystyried
- gellir trosglwyddo gwybodaeth i adran o'r llywodraeth

6.81 Os bydd unrhyw un sydd â gwybodaeth o ddatgeliad yn ei feddiant yn ansicr a yw'n gallu trosglwyddo'r wybodaeth i rywun arall, dylai ofyn am gyngor gan brif gydlofnodydd y corff cofrestredig a awdurdododd y gwiriad.

Atodiad 1: Polisi amddiffyn plant enghreifftiol

Polisi amddiffyn plant ar gyfer (Enw'r Ysgol)

1. Cyflwyniad

Mae (*Enw'r Ysgol*) yn cydnabod yn llawn ei chyfraniad at amddiffyn plant. Mae tair prif elfen yn ein polisi:

- atal drwy'r addysgu a'r cymorth bugeiliol sy'n cael eu cynnig i ddisgyblion
- gweithdrefnau ar gyfer adnabod a rhoi gwybod am achosion o gam-drin neu amheuan o gam-drin. Gan ein bod mewn cysylltiad â phlant o ddydd i ddydd, mae staff ysgol mewn sefyllfa dda i sylwi ar arwyddion allanol cam-drin
- helpu disgyblion a all fod wedi'u cam-drin.

Mae ein polisi'n gymwys i'r holl staff a gwirfoddolwyr sy'n gweithio yn yr ysgol ac i lywodraethwyr. Gall plant ddatgelu achosion o gam-drin yn gyntaf i gynorthwywyr cymorth dysgu, goruchwylwyr canol dydd, gofawyr, ysgrifenyddion yn ogystal ag athrawon.

2. Atal

Rydym yn cydnabod bod lefel uchel o hunan-barch, hyder, ffrindiau cefnogol a llinellau cyfathrebu da ag oedolyn dibynadwy yn helpu i ddiogelu disgyblion. Felly bydd yr ysgol:

- yn sefydlu ac yn cynnal ethos lle mae plant yn teimlo'n ddiogel ac yn cael eu hannog i siarad, ac yn cael eu clywed
- yn sicrhau bod plant yn gwybod bod oedolion yn yr ysgol y gallant droi atynt os ydynt yn pryderu neu os ydynt mewn trafferthion
- yn cynnwys gweithgareddau a chyfleoedd yn y cwricwlwm ar gyfer Addysg Bersonol a Chymdeithasol a fydd yn rhoi i blant y sgiliau y mae eu hangen arnynt i aros yn ddiogel rhag eu cam-drin ac yn rhoi gwybod iddynt at bwy i droi am gymorth
- yn cynnwys deunydd yn y cwricwlwm a fydd yn helpu plant i feithrin agweddau realistig at gyfrifoldebau oedolion, yn enwedig yng nghyswllt sgiliau gofal plant a rhianta.

3. Gweithdrefnau

Byddwn yn dilyn Canllawiau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan sydd wedi'u cymeradwyo gan y Bwrdd Lleol Diogelu Plant. Bydd yr ysgol:

- yn sicrhau bod ganddi uwch swyddog dynodedig ar gyfer amddiffyn plant, sydd wedi dilyn hyfforddiant priodol
- yn cydnabod rôl yr uwch swyddog dynodedig ac yn trefnu cymorth a hyfforddiant. Efallai y bydd ysgolion am grybwyll yr hyfforddiant

- ychwanegol y mae'r uwch swyddog dynodedig wedi'i ddilyn yn sicrhau bod pob aelod staff a phob llywodraethwr yn gwybod:
  - enw'r uwch swyddog dynodedig a beth yw ei rôl a'r llywodraethwr dynodedig ar gyfer amddiffyn plant
  - bod ganddynt gyfrifoldeb unigol dros atgyfeirio pryderon sy'n ymwneud ag amddiffyn plant drwy'r sianeli priodol ac o fewn y terfynau amser y cytunwyd arnynt â'r Bwrdd Lleol Diogelu Plant
  - sut i weithredu ar y pryderon hynny os nad yw'r uwch swyddog dynodedig ar gael.
- yn sicrhau bod aelodau staff yn ymwybodol o'r angen i fod yn effro i arwyddion o gam-drin ac yn gwybod sut i ymateb i ddisgybl sy'n datgelu cam-drin
- yn sicrhau bod rhieni'n deall y cyfrifoldeb sydd gan yr ysgol a'r staff dros amddiffyn plant drwy egluro'r rhwymedigaethau sydd arni yn llawlyfr yr ysgol
- yn darparu hyfforddiant i'r holl staff fel y byddant yn gwybod:
  - beth yw eu cyfrifoldeb personol
  - y gweithdrefnau lleol y cytunwyd arnynt
  - bod angen bod yn effro i achosion o gam-drin
  - sut i gynorthwyo plentyn sy'n datgelu camdriniaeth.
- yn hysbysu'r tîm gwasanaethau cymdeithasol lleol:
  - os bydd disgybl ar y gofrestr amddiffyn plant yn cael ei wahardd o'r ysgol am gyfnod penodol neu'n barhaol
  - os bydd disgybl sydd ar y gofrestr amddiffyn plant yn absennol o'r ysgol heb eglurhad am fwy na dau ddiwrnod (neu un diwrnod ar ôl y penwythnos)
- yn gweithio i ddatblygu cysylltiadau effeithiol ag asiantaethau perthnasol ac yn cydweithredu â hwy yn ôl yr angen os byddant yn gwneud ymholiadau ynghylch materion amddiffyn plant gan gynnwys bod yn bresennol mewn adolygiad cychwynnol ac mewn cynadleddau amddiffyn plant a grwpiau craidd a thrwy gyflwyno adroddiadau ysgrifenedig i'r cynadleddau
- yn cadw cofnodion ysgrifenedig o bryderon ynghylch plant (a fydd yn cynnwys y dyddiad, y digwyddiad a'r camau a gymerwyd), hyd yn oed os nad oes angen atgyfeirio'r mater i'r gwasanaethau cymdeithasol ar unwaith
- yn sicrhau bod yr holl gofnodion yn cael eu cadw'n ddiogel a than glo
- yn cydymffurfio â'r gweithdrefnau yng nghylchlythyr Llywodraeth Cymru 002/2013: 'Cadw dysgwyr yn ddiogel'.
- yn sicrhau bod y gweithdrefnau recriwtio a dethol yn unol â chanllawiau Llywodraeth Cymru yn 'Diogelu Plant mewn Addysg'
- yn dynodi llywodraethwr ar gyfer amddiffyn plant a fydd yn goruchwyllo polisi ac arferion yr ysgol ar gyfer amddiffyn plant.

4. Cynorthwyo'r disgybl sydd mewn perygl

Rydym yn cydnabod bod plant sydd mewn perygl, sy'n cael eu cam-drin neu'n gweld trais yn gallu teimlo effaith ddwys o ganlyniad i hynny.

Mae'n bosibl mai'r ysgol hon fydd yr unig elfen sefydlog, ddiogel a rhagweladwy ym mywyd plant sydd mewn perygl. Er hynny, pan fyddant yn yr ysgol, gall eu hymddygiad fod yn heriol neu'n wrthryfelgar neu gallant fynd i'w cragen.

Bydd yr ysgol yn ceisio cynorthwyo'r disgybl:

- drwy gynnwys deunydd yn y cwricwlwm i hybu hunan-barch a hunan-ysgogiad (gweler adran 2 ar atal)
- drwy ethos yr ysgol a fydd:
  - yn hyrwyddo amgylchedd cadarnhaol, cefnogol a diogel
  - yn ennyn ymdeimlad mewn disgyblion eu bod yn cael eu parchu (gweler adran 2 ar Atal)
- drwy bolisi ymddygiad yr ysgol a fydd yn ceisio helpu disgyblion sy'n agored i niwed yn yr ysgol. Bydd yr holl staff yn cytuno ar ddull cyson o weithredu a fydd yn canolbwyntio ar ymddygiad y plentyn wrth gyflawni'r tramgwydd ond na fydd yn amharu ar hunan-barch y disgybl. Bydd yr ysgol yn ceisio sicrhau bod y disgybl yn gwybod bod rhai mathau o ymddygiad yn annerbyniol ond ei fod yn cael ei barchu ac nad yw ar fai am unrhyw gam-drin sydd wedi digwydd;
- drwy gydgyssylltu ag asiantaethau eraill a fydd yn helpu'r myfyriwr fel y Gwasanaethau Cymdeithasol, Gwasanaethau Iechyd Meddwl Plant a'r Glasoed, y Gwasanaeth Seicoleg Addysgol, Gwasanaethau Cymorth Ymddygiad, y Gwasanaeth Lles Addysg a gwasanaethau eiriolaeth
- drwy gadw cofnodion a hysbysu'r Gwasanaethau Cymdeithasol cyn gynted ag y bydd pryder yn codi eto

Pan fydd disgybl sydd ar y gofrestr amddiffyn plant yn ymadael, byddwn yn trosglwyddo gwybodaeth i'r ysgol newydd ar unwaith ac yn hysbysu'r Gwasanaethau Cymdeithasol.

5. Bwlio

Mae ein polisi ar fwlio wedi'i nodi (*mewn dogfen ar wahân/ ym mholisi'r ysgol ar ymddygiad*) ac mae'n cael ei adolygu bob blwyddyn gan y corff llywodraethu.

6. Ymyrraeth gorfforol

Mae ein polisi ar ymyrraeth gorfforol wedi'i nodi mewn (*dogfen ar wahân*) ac mae'n cael ei adolygu bob blwyddyn gan y corff llywodraethu. Mae'n gyson â chanllawiau Llywodraeth Cymru ar Defnyddio grym rhesymol a chwilio am arfau

7. Plant sydd ag Anghenion Addysgol Arbennig

Rydym yn cydnabod bod ystadegau'n dangos mai plant ag anableddau ac anawsterau ymddygiad yw'r mwyaf agored i'r perygl o gael eu cam-drin. Mae'n bwysig bod staff ysgol sy'n delio â phlant sydd ag anableddau dwys a lluosog, nam ar eu synhwyrâu a/neu broblemau emosiynol ac ymddygiadol yn effro iawn i arwyddion o gam-drin.

Atodiad 2: Nodyn enghreifftiol i staff

Beth i'w wneud os bydd plentyn yn dweud wrthy ch fod rhywun heblaw aelod staff wedi'i gam-drin

D.S. Os ceir honiad yn erbyn aelod staff, rhaid i chi ddarllen Cylchlythyr Llywodraeth Cymru 002/2013: [Gweithdrefnau Disgyblu a Diswyddo Staff Ysgol](#).

Gall plentyn siarad yn gyfrinachol ag unrhyw aelod staff ac efallai na fydd yn mynd at un o'r staff addysgu bob tro. Os byddwch yn clywed honiad o gam-drin gan blentyn rhaid cofio:

- mai yno i wrando yr ydych chi. Peidiwch â thorri ar draws y plentyn os yw'n dwyn digwyddiadau pwysig i gof. Yr unig gwestiynau i'w gofyn yw rhai i gael gwell dealltwriaeth o'r hyn y mae'r plentyn yn ei ddweud. Rhaid geirio unrhyw gwestiynau fel eu bod yn benagored, fel na fyddwch yn arwain y plentyn
- bod rhaid i chi roi gwybod ar lafar yn syth i uwch swyddog dynodedig yr ysgol ar gyfer amddiffyn plant
- gwneud cofnod o'r sgwrs cyn gynted ag y bo'n rhesymol ymarferol (ond o fewn 24 awr) i'w drosglwyddo i aelod staff dynodedig yr ysgol ar gyfer amddiffyn plant. Dylai'r derminoleg yn y cofnod fod yn glir a rhaid cynnwys yr amser, y dyddiad, y lle a'r bobl a oedd yn bresennol. Rhaid cofnodi atebion/ymateb y plentyn air am air hyd y gellir. Cofiwch ei bod yn bosibl y bydd eich cofnod o'r sgwrs yn cael ei ddefnyddio mewn unrhyw achos llys a allai ddilyn
- peidio ag addo cadw cyfrinachedd llwyr
- ei bod yn bosibl bod y plentyn yn aros i achos fynd i'r llys troseddol, y bydd yn rhaid iddo roi tystiolaeth, neu y gallai fod yn aros am achos gofal
- bod eich cyfrifoldeb chi o ran atgyfeirio pryderon yn gorffen ar y pwynt hwn, ond ei bod yn bosibl y bydd gennych rôl yn y dyfodol drwy gefnogi neu fonitro'r plentyn, cyfrannu at asesiad neu weithredu cynlluniau amddiffyn plentyn.

Cyfrinachedd

Rhaid bod yn glir am faterion sy'n ymwneud â chyfrinachedd os yw plentyn wedi datgelu gwybodaeth ei fod yn cael ei gam-drin. Mae'n bosibl na fyddai'r plentyn yn barod i siarad yn gyfrinachol ag aelod staff pe byddai'n credu y gallai gwybodaeth gael ei datgelu i rywun arall. Fodd bynnag, mae cyfrifoldeb proffesiynol gan staff y gwasanaeth addysg i rannu gwybodaeth berthnasol â'r asiantaethau statudol penodedig ar faterion sy'n ymwneud ag amddiffyn plant os oes pryder ynghylch lles plentyn.

Mae'n bwysig bod pob aelod staff yn delio â hyn yn sensitif ac yn egluro i'r plentyn fod rhaid iddo roi gwybod i'r bobl briodol a fydd yn gallu helpu'r plentyn, ond na fydd yn dweud wrth neb heblaw'r rheini sydd ag angen gwybod er mwyn ei helpu. Dylai geisio tawelu meddwl y plentyn a dweud wrtho na fydd pawb yn yr ysgol yn dod i wybod am

ei sefyllfa. Cofiwch ei bod yn bosibl bod y plentyn wedi gorfod magu cryn ddewrder i ddatgelu'r wybodaeth a'i fod yn profi emosiynau croes a fydd yn cynnwys teimladau o euogrwydd, cywilydd, annheyrngarwch (os yw'r camdriniwr yn rhywun agos) a gofid.

Cofiwch am y cyfrifoldeb bugeiliol sydd gan y gwasanaeth addysg. Gofalwch mai dim ond y rheini sydd â chysylltiad proffesiynol, e.e. yr uwch swyddog dynodedig a'r pennaeth, a fydd yn cael gweld y cofnodion amddiffyn plant. Ar bob adeg arall rhaid eu cadw'n ddiogel dan glo ac ar wahân i brif ffeil y plentyn.

Yr uwch swyddog dynodedig ar gyfer amddiffyn plant yn yr ysgol hon yw

_____

Y llywodraethwr dynodedig ar gyfer amddiffyn plant yw

_____

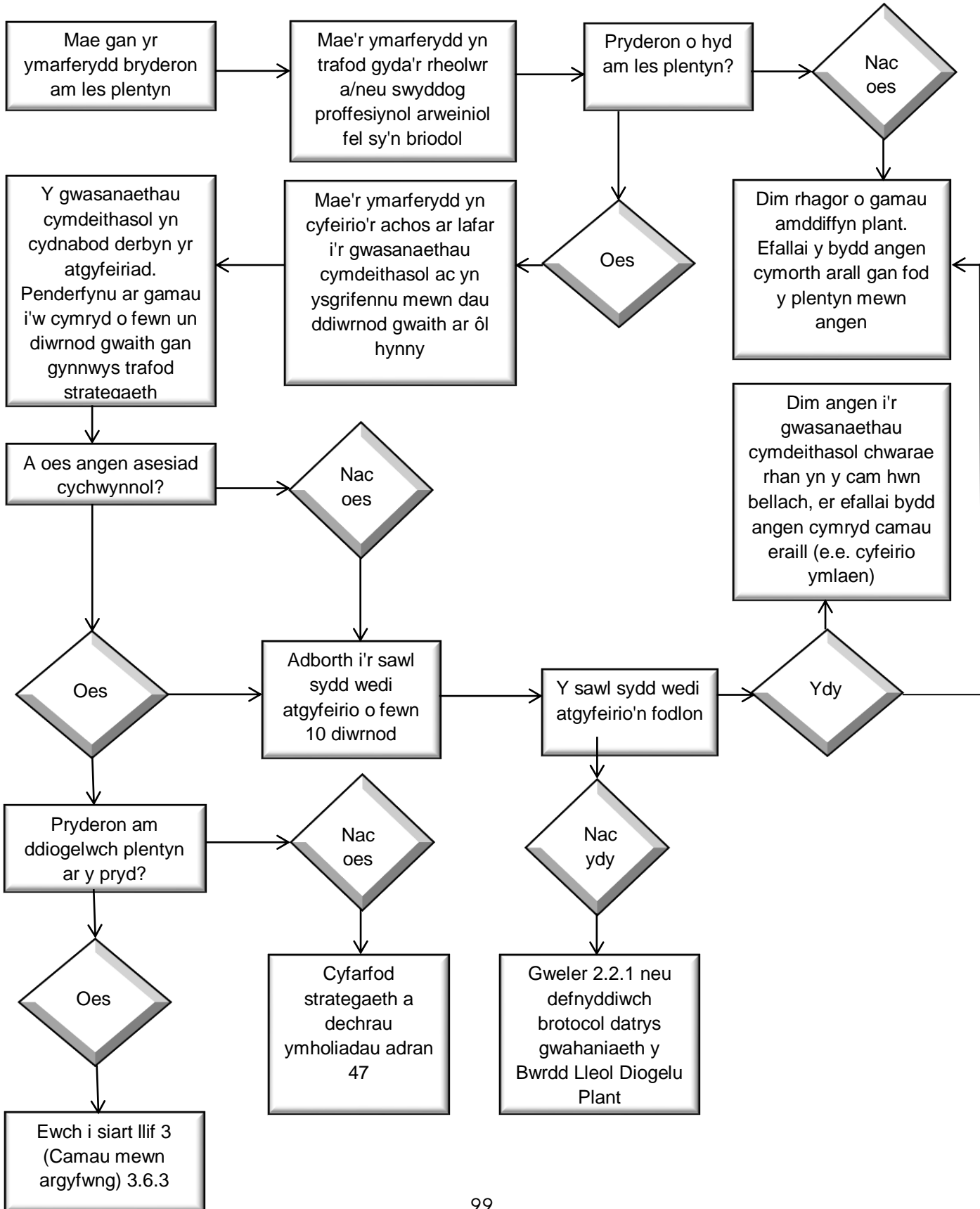
Rhif ffôn _____

Swyddog arweiniol dynodedig yr awdurdod lleol ar gyfer amddiffyn plant yw

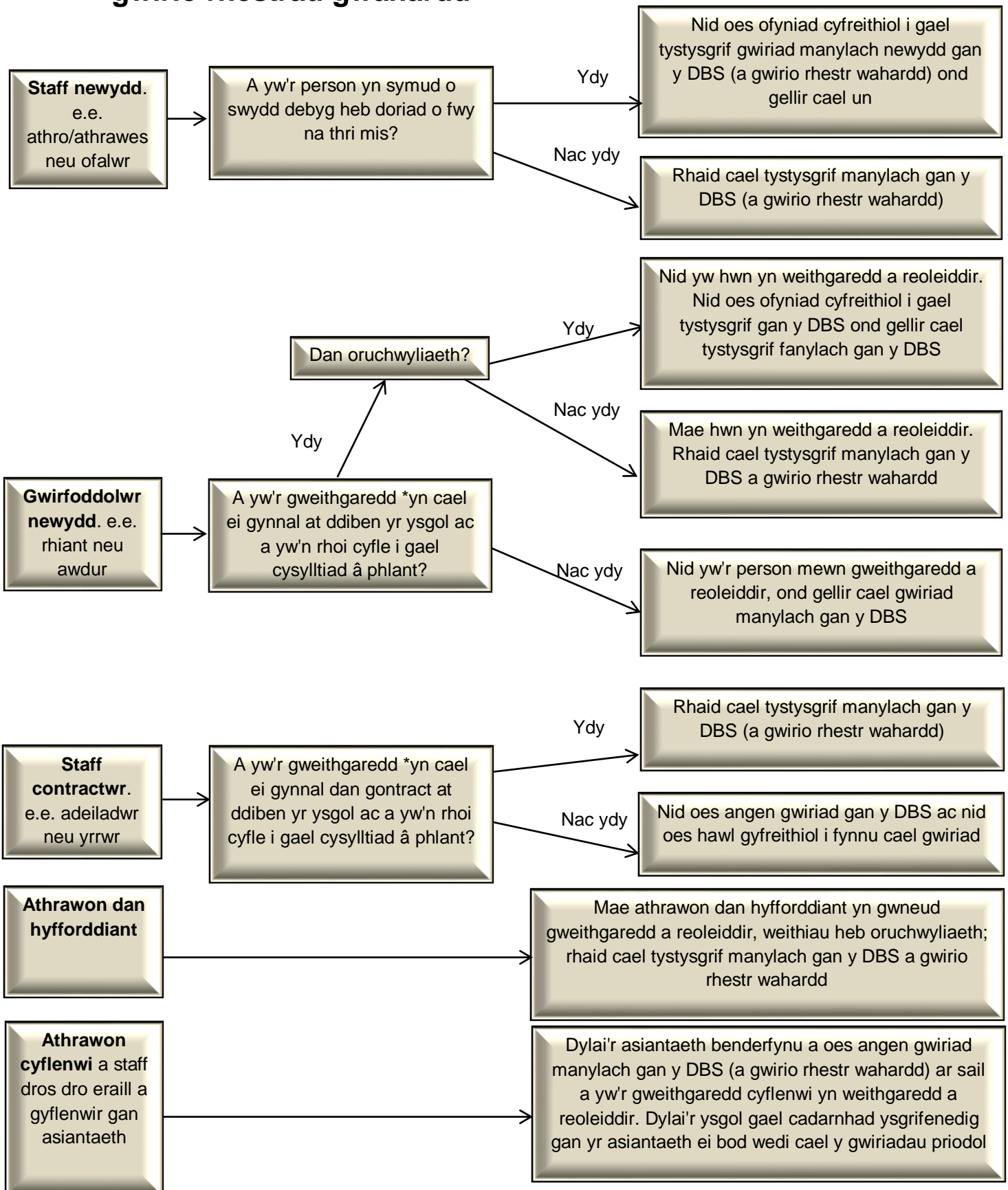
_____

Rhif ffôn _____

Atodiad 3: Gweithdrefnau Amddiffyn Plant Cymru Gyfan 2008 – atgyfeirio

Atodiad 4: Siart llif gwiriadau cofnodion troseddol y DBS a gwirio rhestrau gwahardd

Atodiad 5: Gwiriadau Datgelu a Gwahardd

Math o wiriad	Beth sy'n digwydd yn y gwiriad	Swydd sy'n gymwys i gael gwiriad ar y lefel hon
Gwiriad safonol	Gwirio cofnodion sydd ar Gyfrifiadur Cenedlaethol yr Heddlu o gollfarnau, rhybuddiadau, ceryddon a rhybuddion	Rhaid i'r swydd yr ymgeisir amdani gael ei chynnwys mewn cwestiwn esempt a geir yng Ngorchymyn Deddf Adsefydlu Troseddwyr 1974 (Eithriadau) 1975.
Gwiriad manylach	Gwirio cofnodion sydd ar Gyfrifiadur Cenedlaethol yr Heddlu ynghyd â gwybodaeth arall sydd gan yr heddlu megis cyfweiliadau a honiadau Rhaid i'r wybodaeth hon fod yn berthnasol i'r sector a chael ei chymeradwyo gan yr heddlu i'w chynnwys ar y dystysgrif.	Rhaid i'r swydd yr ymgeisir amdani gael ei chynnwys mewn cwestiwn esempt a geir yng Ngorchymyn Deddf Adsefydlu Troseddwyr 1974 (Eithriadau) 1975 ac yn Rhan 5 Rheoliadau Deddf yr Heddlu 1997 (Cofnodion Troseddol)*
Gwiriad manylach o gofnodion troseddol a gwybodaeth o'r rhestrau gwahardd rhag gweithio gyda phlant a/neu oedolion	Gwirio cofnodion sydd ar Gyfrifiadur Cenedlaethol yr Heddlu ynghyd â gwybodaeth arall sydd gan yr heddlu a gwirio Rhestr Wahardd y DBS rhag gweithio gyda Phlant a gwirio'r Rhestr Wahardd y DBS rhag gweithio gydag Oedolion	Rhaid i'r swydd fod yn gymwys i gael gwiriad cofnodion troseddol manylach fel uchod ac at y diben a restrwyd yn Rheoliad 5 Rheoliadau Deddf yr Heddlu 1997 (Cofnodion Troseddol) fel swydd y mae hawl i wirio'r rhestrau gwahardd ar ei chyfer